

Fyra räknesätt och ett bokslut

Handbok i Socioekonomiskt bokslut

Fyra räknesätt och ett bokslut

Handbok i Socioekonomiskt bokslut

Info 023-2008

Har du frågor om denna publikation, kontakta:

Eva Johansson

Nutek, Box 4044, 102 61 Stockholm

e-mail: eva.johansson@nutek.se

Förord

Sedan 2004 har Nutek varit huvudman för projektet ”Socialt företagande – vidgar arbetsmarknaden”. Det är ett projekt inom gemenskapsinitiativet Equal med syfte att förbättra förutsättningarna att starta och driva sociala företag. Företag som genom att driva en näringsverksamhet uppfyller sina mål att genom företagandet skapa möjlighet till utveckling och försörjning för människor som har det särskilt svårt på dagens arbetsmarknad.

Nutek har tillsammans med ett brett partnerskap av sociala företag, företagsfrämjande aktörer och myndigheter arbetat med att analysera förutsättningarna för det sociala företagandet, sprida information och kunskap och att ta fram konkreta förslag på hur utvecklingen kan stimuleras i framtiden. Som ett led i det arbetet fick Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog, SEE AB i uppdrag att utveckla en metod som skulle kunna bidra till att visa på nyttan med socialt företagande ur samhällsekonomiskt perspektiv. Metoden kom att kallas ”Socioekonomiskt bokslut” och integrerar det företagsekonomiska perspektivet. Socioekonomiska bokslut genomfördes på två av de sociala företag som ingick i Equal-projektets partnerskap.

Såväl resultaten av boksluten som metoden har väckt stor uppmärksamhet och intresse för att använda metoden för att belysa de samhällsekonomiska konsekvenserna av fler sociala företag och liknande verksamheter. För att underlätta spridningen av metoden beslutade projektets styrgrupp att ge SEE AB i uppdrag att utarbeta en handbok som stöd för dem som vill genomföra socioekonomiska bokslut. Parallellt togs initiativ till att genomföra en utbildning som finansierades med medel från Växtkraft Mål 3 i Stockholm och med deltagaravgifter. Erfarenheterna från utbildningen och deltagarnas bokslutsarbeten har integrerats i handboken.

Handboken är tänkt att vara ett verktyg för sociala företag och andra ideella och offentligt drivna verksamheter där det är intressant att se den ekonomiska nyttan av samhälleliga investeringar. I vissa fall täcker handboken det behov av kunskap som behövs i andra fall behövs kanske hjälp på vägen. För innehållet svarar SEE AB.

Stockholm februari 2008

Sune Halvarsson
Tf generaldirektör

Eva Johansson
Projektledare

Innehåll

1	INLEDNING	9
1.1	Bakgrund	9
1.2	Handbokens uppläggning	9
2	Ett socioekonomisk bokslut – vad är det?	15
2.1	Grundidé	15
2.2	Synsätt eller kalkylmodell?	16
2.3	Redovisning och externa effekter	16
2.4	Byggstenarna i ett Socioekonomiskt bokslut	17
2.5	Vårt fiktiva exempelprojekt – Återtåget	18
2.6	Resultaträkningen – från överblick till detalj	20
2.7	Nyckeltal	26
2.8	Finansieringsanalys	27
2.9	Investeringsperspektivet	29
2.10	Åter till bokslutet – annorlunda uttryckt	31
3	Vägvalen innan	35
3.1	Inledning	35
3.2	Enklare kalkyler	35
3.3	De kompletta kalkylerna	45
3.4	Att uppdatera bokslut	46
3.5	Till sist	49
4	Kostnader och intäkter – vad menar vi med det?	51
4.1	Inledning	51
4.2	Olika sätt att räkna kostnader	51
4.3	Alternativkostnader	53
4.4	Externa effekter	53
4.5	Reala och finansiella kostnader	55
4.6	Kostnader idag och i framtiden – diskontering	57
4.7	Kostnader som blir intäkter och fortsätter att vara kostnader	59
4.8	Några slutord	60

5	Processen från ax till limpa _____	63
5.1	Inledning	63
5.2	Förberedelser – referensgrupper, tidsschema och rapportstruktur	64
5.3	Seminarium 1	65
5.4	Seminarium 2–4.....	66
5.5	Seminarium 5 och presentation.....	66
5.6	Slutord om processen.....	66
6	Kalkylens skelettet – aktörer, kedjor och aktiviteter _____	67
6.1	Inledning	67
6.2	Aktörer och kedjor	68
6.3	Aktörer och aktiviteter	70
6.4	Kedjor och aktiviteter	74
6.5	Att arbeta med aktörer och kedjor – sidorna på myntet.....	78
6.6	Detaljer, ambitioner och värderingsprinciper	79
7	Köttet på benen – karriärerna _____	81
7.1	Inledning	81
7.2	Normalitet vs utanförskap.....	82
7.3	Skapa grupper/Kategorier	84
7.4	Tidsperspektiv	85
7.5	Beskrivande bilder	87
7.6	Avslutande kommentarer	90
8	Multiplitera och addera så får vi _____	93
8.1	Introduktion	93
8.2	De individuella kostnaderna och intäkterna	93
8.3	Externa kostnader och intäkter.....	95
8.4	Interna kostnader och intäkter.....	96
8.5	Lägg ihop delarna.....	98
9	... Ett bokslut _____	99
9.1	Inledning	99
9.2	Resultaträkningen.....	99
9.3	Nyckeltal	102
9.4	Fördelnings-/Finansieringsanalys	103
9.5	Investeringsperspektivet.....	105
10	Automatisera kalkylen i Excel _____	109
11	Några ord på vägen _____	165

DEL 1

INTRODUKTION OCH ÖVERBLICK

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

Detta är en handbok i arbetet med att upprätta ett Socioekonomisk bokslut. Dess specifika ursprung återfinns i ett tidigare arbete med kooperativen Basta och Vägen Ut!¹ Det Socioekonomiska bokslutet utvecklades för att hjälpa dessa företag, och deras intressenter, att få ett grepp på det avsevärda ekonomiska mervärde som skapas i verksamheterna men som aldrig kom till uttryck i den vanliga ekonomiska redovisningen.

Det föll sig naturligt att kalla metoden för Socioekonomiskt *bokslut* för att markera samhörigheten med, och komplementaritet till, den traditionella redovisningen. I själva verket är tänkandet bakom det Socioekonomiska bokslutet mer allmängiltigt än så. Det gäller inte bara företag som vill bygga på sin ekonomiska redovisning utan kan lika gärna tillämpas i sina huvuddrag på vilken verksamhet som helst som har en egen ekonomi – dvs. projekt, program, enheter etc.

I grund och botten handlar arbetet med det Socioekonomiska bokslutet om att vidga perspektiv och följa ekonomiska effekter utanför den egna verksamheten. Vi gör detta, i huvudsak, genom att tillämpa ett mer eller mindre strikt samhällsekonomiskt perspektiv på resursanvändning i en viss verksamhet. De rapporter vi själva gjort kan laddas ned från vår hemsida – www.seeab.se

1.2 Handbokens uppläggning

1.2.1 Vad är ett Socioekonomiskt bokslut?

För oss är ett Socioekonomiskt bokslut ett sätt att sammanställa relevant intern och extern ekonomisk information kring en viss verksamhet på ett överskådligt sätt. Oftast är det relaterat till en viss uppsättning aktörer kring företaget/projektet/enheten för vilken bokslutet görs.

Bokslutet består av ett antal delar och kan sammanställas på olika sätt. Navet i bokslutet utgörs av den utvidgade resultaträkningen för räkenskapsår. I denna visas alla ekonomiskt relevanta intäkter och kostnader under året knutna till verksamheten och dess deltagare, fördelade på olika aktörer. Den visar således vinster/förluster för olika aktörer kring

¹ Det sociala företaget och samhället – Socioekonomiska bokslut för Vägen Ut! kooperativen och Basta arbetskooperativ, Nutek, Dec 2006

företaget/projektet/enheten. Resultaträkningen kan, och bör oftast, kompletteras med olika former av nyckeltalsanalyser, finansieringsanalys och mer långsiktiga investeringsbedömningar.

1.2.2 Vägvalen

Vi beskriver en typ av utredning/kalkyl som på sätt och vis har blivit vår egen standardkalkyl eller bokslut. I detta ingår att arbeta med fiktiva karriärer som representerar verksamhetens målgrupp och att driva arbetet i referensgrupper – såväl från målgruppen som från myndigheter och aktörer kring verksamheten. Vanligtvis görs, tillsammans med referensgrupperna, ett tämligen omfattande kartläggning och värdering av de insatser som görs för målgruppen.

Man behöver emellertid inte göra det på detta sätt. Det finns flera enklare, i olika grad, schablonbaserade alternativ då resurser eller ambitioner är begränsade. I denna handbok handlar det framför allt om vår standardkalkyl, även om vi kommer att exemplifiera några schablonmetoder.

1.2.3 Arbetsprocessen från ax till limpa

Givet att vi vill göra ett Socioekonomiskt bokslut – vad är det egentligen man gör? Vi går översiktligt igenom hela processen från att beslut fattats till resultaten presenteras. Om det är första gången det görs för en viss verksamhet så handlar det om betydligt mer än att knåpa ihop en kalkyl i Excel. Å andra sidan går oftast uppdateringar av bokslut mycket fort om kalkylarbetet har lagts upp effektivt t.ex. i Excel eller annan programvara.

I en förstagångskalkyl är sällan själva kalkylarbetet det mest tidskrävande. Det är arbetet med referensgrupper i och kring verksamheten.

1.2.4 Kostnader och intäkter är väl kostnader och intäkter?

Begreppet kostnad upplevs sannolikt som helt oproblematiskt för de flesta. Intäkt kanske inte är lika självklart för alla. Ekonomer lägger emellertid ofta in lite speciella meningar i dessa begrepp i och med att tänkandet ofta utgår från en idé om en perfekt konkurrens ekonomi. Dessa begrepp är viktiga att ha i bakhuvudet då vi konstruerar och analyserar de Socioekonomiska boksluten.

De mest centrala begreppen är antagligen alternativkostnad respektive positiva och negativa externa effekter. Resultaträkningen i det Socioekonomiska bokslutet byggs till stor del upp kring externa kostnader och intäkter för aktörerna kring den studerade verksamheten. De externa

intäkterna kan i de flesta fall ses som positiva externa effekter av verksamheten.

Begreppen reala respektive finansiella kostnader och intäkter samt diskontering är också viktiga i ett Socioekonomiskt bokslut. De förra för att ekonomer egentligen inte ser A-kassa, Sjukpenning, socialbidrag som kostnader. Därför är det viktigt att hålla reda på de kostnader som är reala respektive finansiella i bokslutet.

Diskontering gör vi ofta i de mer långsiktiga analyserna av det Socioekonomiska bokslutet. Tanken med diskontering är att göra kostnader/intäkter som faller ut om 20 år jämförbara med kostnader/intäkter idag.

1.2.5 Kalkylens skelett – Aktörer, kedjor och aktiviteter

Det Socioekonomiska bokslutet görs för en specifik verksamhet. I termer av arbetstid ägnas nästan all tid åt att kartlägga hur verksamheten påverkar andra aktörers kostnader och intäkter. I grund och botten samlar vi information om alla de insatser som offentliga och privata aktörer gör kring verksamhetens målgrupp.

Kartläggningen syftar primärt till att ställa samman en prissatt lista med insatser, fördelat på de aktörer som är inblandade. Vi har själva valt att arbeta med flödes- eller processdiagram när vi ställer samman insatserna. Dessa kallar vi oftast för Välfärds-, Konsumtions- eller Insatskedjor. Anledningen till att vi använder dessa kedjor är att de har visat sig fungera utmärkt som pedagogiska hjälpmedel i arbetet med referensgrupper. När man stegvis tänker sig igenom ett förlopp så faller alla delar lättare på plats. Alla aktörer finns med i minst en, och oftast flera, kedjor.

1.2.6 Köttet på benen – karriärerna

I den scenariobaserade versionen av ett Socioekonomiskt bokslut utgör karriärer kalkylens nav. Karriären är i princip ett utsnitt i en livsbeskrivning som översätts/uttrycks i insatser för en viss typindivid. Karriärerna byggs upp för ett antal år, där perioden innan individen kom med i verksamhet, tiden i verksamhet och tiden efter verksamheten, oftast utgör naturliga perioder. De insatser vi sammanställer är insatser utöver det som kan anses normalt, dvs. de insatser vi alla förväntas ta del av i barnomsorg, skola, sjukvård, etc.

Vi har arbetat med denna typ scenarioteknik i ett flertal utredningar sedan slutet på 1970-talet. Det har oftast handlat om att kartlägga kostnader kring en individ ur en viss målgrupp – narkoman, dubbeldiagnos, diffusa rygg/nack-problem, stroke etc. Kalkylerna byggdes oftast upp kring en

representativ typindivid och användes för att ge en indikation på kostnader kring målgruppen.

I det Socioekonomiska bokslutet är vi intresserade av verksamheten – inte enskilda individer eller hela populationen i en viss målgrupp. Verksamhetens deltagare (brukare, medlemmar, klienter eller vad man vill kalla dem) är den specifika grupp av individer vi vill basera kalkylen på. Eftersom detta snabbt blir överskådligt för större verksamheter så får man förenkla det hela genom att precisera ett antal typindivider ur verksamhetens målgrupp. Klassificeringen kan ske efter kön, ålder, drog, diagnos eller vad man finner lämpligt.

När karriärerna eller livsbeskrivningarna skapas blandar vi stora och små insatser om vartannat och försöker löpande stämma av rimlighet och konsistens. Karriärerna är inte klara förrän referensgrupperna har godkänt dem.

1.2.7 Räkningens ädla konst

Första gången man gör ett bokslut för en viss verksamhet sker själva räkningen mer eller mindre kontinuerligt under hela utredningsprocessen. Det finns en logik i hur kalkylen görs och var räkningen kommer in, men i praktiken är det en iterativ process som inte är klar förrän det slutgiltiga bokslutet och dess sidosanalyser är klara.

I och med att det är en iterativ process där man ständigt reviderar indata såväl kring insatser som kring karriärer och målgrupp, är det poäng att skapa ett räkneflöde som bygger på mer eller mindre automatiserade steg. Detta kan man göra på olika sätt. Vi har i ett par projekt använt oss av MS Excel. I det avslutande kapitlet går vi igenom hur man kan sätta upp en kalkyl i Excel för att få en flexibel beräkningsmiljö där mycket är automatiserat.

I praktiken handlar räkningen om att använda de fyra räknesätten – därav titeln på denna handbok.

1.2.8 ...och det bidde en.....

Arbetet med ett Socioekonomiskt bokslut kan ses som att vi skapar en fiktiv databas på individnivå. Vi skapar en databas som innehåller samma typ av uppgifter som vi skulle haft om vi gjort en registerbaserad studie

med de personer som varit aktiva i verksamheten. Vi valde denna modell i utvärderingen av PO-reformen i Skåne och Västmanland.²

I kalkylen för Basta/Vägen Ut! arbetade vi med 4 år * 6 karriärer * 140 insatser, dvs. en mikrodatatabas med knappt 3400 värden. Den slutliga resultaträkningen i bokslutet för varje verksamhet har intäkt/kostnad * antalet aktörer * antalet aktörer + summa + härledda värden som vinst etc. I Basta/Vägen Ut!-fallet ($2*7*8$) + 1 = 113 värden. I investeringsanalys över tiden tillkommer dessutom en tidsvariabel som kan medföra att antalet värden multipliceras med 5, 10, 20 eller 40 beroende på hur långt fram vi vill sträcka analysen.

Det är således viktigt att tidigt börja fundera på vilka typer av analyser man är ute efter och hur dessa bäst presenteras i nyckeltal, tabeller och diagram.

1.2.9 Att bygga sin egen räknedosa – exemplet Excel

Det finns inga som helst regler för hur räknearbetet i sig utförs. De första kalkylerna vi själva gjorde, i slutet på 70-talet, gjordes på sammanfogade pappersark som kunde rymma alla karriärer, insatser och år vi jobbade med.

Sedan dess har vi byggt oss egna kalkylprogram som passar våra kalkyler och sätt att arbeta. Dessa program har vi kallat för Kalkyl och Analysprogram för Lokala Aktörers Samverkan – KALAS – och finns i ett flertal generationer.

I senare projekt har vi valt att arbeta i MS Excel, vilket medför såväl för- som nackdelar jämfört med vår egen programvara. En fördel är att Excel finns och används av många av de personer som skulle kunna vara intresserade av att sätta samman bokslut för egna verksamheter. Genom att vi själva arbetat i Excel i de senaste projekten kan vi visa hur man kan ställa upp kalkyler i Excel.

I Basta/Vägen Ut!-rapporten gjorde vi en särskild bilaga där vi visade hur vi gått tillväga i Excel och hur man kunde skapa egna kalkyler. Denna bilaga har reviderats och återkommer även i denna handbok.

Kalkylarbetet är viktigt och man kan tjäna mycket på att lägga upp en vetlig kalkylmodell redan från början. Samtidigt får tekniken och räknandet inte skymma det faktum att det Socioekonomiska bokslutet i huvudsak

² Det lönar sig - Ekonomiska effekter av verksamheter med Personligt Ombud, Socialstyrelsen, 2006; Löner det sig? En ekonomisk utvärdering av personligt ombudsverksamheten i Västmanland, Länsstyrelsen i Västmanland, Rapport 2007:2

är ett synsätt och sätt att analysera som uttrycks i siffror. Kalkyltekniken är enbart ett hjälpmedel i detta. Om tekniken i Excel upplevs som komplicerad kan det vara poäng att leja ut arbetet med kalkylmodellen.

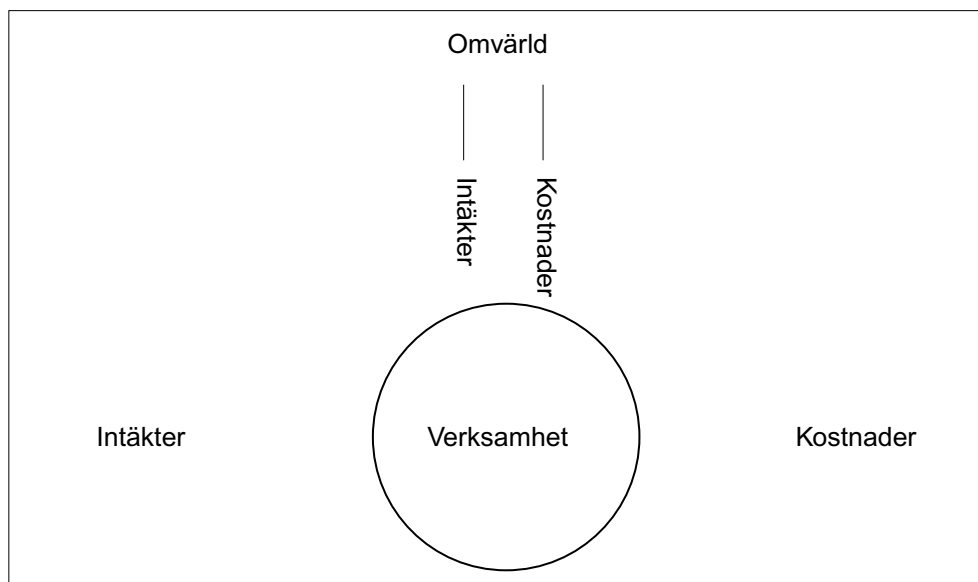
2 Ett socioekonomisk bokslut – vad är det?

2.1 Grundidé

Alla verksamheter har ekonomiska relationer till sin omvärld. Två av dessa kallar vi för intäkter och kostnader, dvs. det verksamheten får i ersättning för det den gör respektive det den själv måste betala för resurserna som går åt i verksamheten. Den årliga resultatredovisning visar hur dessa intäkter och kostnader förhåller sig till varandra. Ofta görs denna redovisning för att externa intressenter skall kunna göra sig en uppfattning hur verksamhetens ekonomi sköts.

För de flesta verksamheter ger den reguljära redovisningen all relevant information. Det finns emellertid verksamheter som, via sin verksamhet, påverkar kostnader och intäkter för olika aktörer i dess omgivning – de förorsakar sk. externa effekter i sin omgivning.

Många verksamheter som arbetar med prevention och/eller rehabilitering av människor som hamnat utanför, skapar betydande förändringar i intäkter/kostnader hos aktörerna i dess omvärld.

När verksamheterna ifrågasätts, eller när man i kommunledningen skall fatta beslut om nya liknande verksamheter, bör beslutsunderlaget täcka in även dessa externa intäkter/kostnader. Det Socioekonomiska bokslutet syftar till att komplettera verksamhetens egen redovisning av intäkter

och kostnader med en resultatredovisning av de ekonomiska effekterna i verksamhetens omvärld. Detta kan göras på mer eller mindre ambitiöst sätt, beroende på syfte och resurser.

2.2 Synsätt eller kalkylmodell?

Det Socioekonomiska bokslutet och de kalkyler det bygger på är framför allt en del av ett synsätt. Synsättet har sitt ursprung i den samhällsekonomiska utvärderingens syn på kostnader och intäkter och väljer att se systemgränserna för kalkylen som beroende av verksamheten snarare än juridiken. En verksamhet som förorsakar kostnader eller intäkter för ett annat subjekt idag eller i framtiden skall räkna dessa kostnader och intäkter till sitt eget resultat – dvs. internalisera alla relevanta effekter på andra. När tekniken och kalkylmodellerna ibland ter sig trasslig får man inte glömma bort att tekniken enbart syftar till att göra det möjligt att synliggöra dessa interna och externa effekter av en verksamhet.

2.3 Redovisning och externa effekter

Företag är normalt sett skyldiga att upprätta någon form av ekonomisk redovisning som beskriver de intäkter och kostnader man haft under ett år samt den eventuella vinst som uppstått. Denna skyldighet är reglerad i bokföringslagen. För vissa företagsformer, t.ex. aktiebolag vars spelregler regleras i aktiebolagslagen, är kraven mer strikta än för andra. Många kooperativa företags verksamhet regleras i lagen om ekonomiska eller ideella föreningar.

Syftet med redovisningen är tvåfaldig. Det interna syftet är att ge stöd för företagsledningen att planera och leda verksamheten. Det externa syftet är att ge olika intressenter möjlighet att få inblick i och värdera företaget. Myndigheter för att se om företagen uppfyller sina olika förpliktelser, t.ex. att betala skatt. Kunder, leverantörer och anställda för att bedöma företagets stabilitet och utvecklingsförmåga. Finansiärer för att bedöma kreditvärdighet etc. Man skulle kunna säga att redovisningens roll är att förse intressenterna i och kring ett företag med underlag för analys och beslutsfattande.

Redovisningen uppträder som verksamhetsberättelser, revisionsberättelser, resultat- och balansräkning etc. Den bygger på att all väsentlig information kring företaget går att fånga via dess finansiella och monetära transaktioner. Detta är emellertid inte alltid fallet. Det finns ett stort antal effekter som inte låter sig fångas i den traditionella bokföringen. Vi kan kalla dem externa effekter för att de ligger utan för det som rapporterats (det interna).

Förekomsten av sådana effekter leder till att informationen om företaget blir missvisande. Man får helt enkelt inte underlag för att fatta korrekta beslut. Om företaget skapar negativa externa effekter överskattas verksamhetens värde. Luftföroreningar, buller eller förgiftade vattendrag är sådana externa effekter inom miljöområdet. Utbrändhet, sjukskrivning och arbetsskador är sådana effekter inom det sociala området. Om verksamheten skapar positiva externa effekter (förbättrad hälsa, minskad vårdkonsumtion, ren luft etc.) underskattas verksamhetens värde på motsvarande sätt i den reguljära redovisningen.

Vi baserar det Socioekonomiska bokslutet på såväl det reguljära egna bokslutet från verksamheten som på ett externt bokslut som fångar relevanta externa effekter på omgivningen. Det innebär att det Socioekonomiska bokslutet kan uttryckas med följande begrepp och definitioner:

Socioekonomisk kostnad = Extern kostnad + Intern kostnad

Socioekonomisk intäkt = Extern intäkt + Intern intäkt

Socioekonomiskt Resultat = Socioekonomisk intäkt - Socioekonomisk kostnad

Som synes handlar det egentligen bara om att lägga ett externt bokslut till det interna (reguljära) och att verksamhetens resultat faller ut som en jämförelse mellan de sammanlagda intäkterna och de sammanlagda kostnaderna.

2.4 Byggstenarna i ett Socioekonomiskt bokslut

Ett Socioekonomiskt bokslut är således ett sätt att sammanställa relevant intern och extern ekonomisk information kring en viss verksamhet på ett överskådligt sätt. Oftast är det relaterat till en viss uppsättning aktörer i företagets/projektets/enhetens omvärld. Antalet aktörer är inte givet, utan ges för det mesta av vad som anses relevant utifrån verksamheten. Vi använder själva oftast flera aktörer men man kan göra ett Socioekonomiskt bokslut med enbart en extern aktör.

bokslutet består av ett antal delar och kan sammanställas på olika sätt. Navet i bokslutet utgörs av den utvidgade resultaträkningen för ett räkenskapsår. I denna visas alla ekonomiskt relevanta (interna och externa) intäkter och kostnader kring verksamheten under året fördelade på olika aktörer. Det visar således även nettoresultat för de externa aktörerna kring verksamheten. Resultaträkningen kan med fördel kompletteras med olika former av nyckeltalsanalyser, finansieringsanalys och mer långsiktiga investeringsbedömningar.

Det är detta paket av information som kommer ut ur arbetet med att göra ett Socioekonomiskt bokslut.

I den beskrivning som följer kommer vi att utgå från ett fiktivt projekt – Återtåget. Kalkylen kring denna fiktiva verksamhet är mindre detaljerad än t.ex. kalkylerna för Basta/Vägen Ut!, men är förhoppningsvis mer lättöverskådlig. Flertalet av våra tidigare kalkyler kan laddas ned från vår hemsida.³

2.5 Vårt fiktiva exempelprojekt – Återtåget

Idén om Återtåget uppstod en dag då de två ungdomsassistenterna Karin och Gunnar satt och fikade. De hade haft tillfälle att besöka några olika arbetskooperativ både för personer med missbruk och psykiska funktionshinder och blivit imponerade av vilka effekter detta verkade ha haft på de berörda. Dom förstod att tanken på att driva rehabilitering i företagslika former och med en hög grad av självbestämmande innehöll en sprängkraft dom tidigare inte hade förstått.

Karin och Gunnar bestämde sig för att ta ett initiativ till ett rehabiliteringsprojekt som skulle drivas enligt dessa linjer. Man lyckades värva social- och utbildningsförvaltningen i kommunen, arbetsförmedlingen och kriminalvården som delfinansiärer och samverkanspartners för projektet.

Organisatoriskt är det ett kommunalt projekt som leds av en styrgrupp bestående av personer från socialtjänsten och skolan i kommunen, barn och ungdomspsykiatri, försäkringskassan, arbetsförmedlingen och kriminalvården. Syftet med projektet är att via utbildning och sociala insatser bryta asociala beteendemönster (ungdomskriminalitet) och via arbetsmarknaden bereda väg tillbaka in i samhället.

Det riktar sig mot personer i ålder 16–25 år med låg utbildning, begynnande utanförskap, till stor del första eller andra generationens invandrare. Det finns inslag av kriminalitet, missbruk och vad man skulle kunna kalla gängbeteenden inom delar av målgruppen. I huvudsak rekryteras målgruppen från ett par områden runt Stockholm och pojkar dominerar i gruppen.

Verksamhetsidén i projektet handlar om att i så självständiga, företagslika och entreprenörmässiga former som möjligt erbjuda rehabiliteringstjänster till kommun, arbetsförmedling och kriminalvården samtidigt som man på en öppen marknad säljer olika service-, bygg- och transporttjänster.

³ www.seeab.se

Verksamheten drivs under det aktuella året kring 20 deltagare som fördelar sig på följande sätt:

	Unga	Äldre	Summa
Män	8	7	15
Kvinnor	3	2	5
Summa	11	9	20

Karin och Gunnar har blivit projektledare och arbetsledare för Återtåget. Projektet är femårigt och redovisas som ett eget kostnadsställe i den kommunala budgeten. Man har egen resultat- och balansräkning. Projektets intäkter för det aktuella verksamhetsåret ser ut på följande vis

Rehabförsäljning	
Arbetsförmedlingen	200.000
Kommunen	500.000
Kriminalvården	500.000
<i>Summa Rehabförsäljning</i>	<i>1.200.000</i>
Marknadsintäkter	
Servicetjänster	250.000
bygg och transporttjänster	275.000
städ och parkarbeten	100.000
<i>Summa Marknadsintäkter</i>	<i>525.000</i>
summa intäkter	1.725.000

Projektet har en verksamhetschef med en månadslön på 25.000 kronor och tre handledare med vardera en lön på 20.000 kronor per månad. Man hyr lokaler och fordon av kommunen. Projektets kostnader för samma år ser ut på följande vis

lön verkschef 25.000 per månad	300.000
lön 3 pers à 20.000/mån	720.000
summa lön	1.020.000
lönekostnadspåslag 35%	357.000
Summa Lönekostnad	1.377.000
Lokalhyra	250.000
resor, mobiltn m.m.	75.000
Summa kostnader	1.702.000
Resultat (vinst)	23.000

Till detta kommer subventioner från kommunen i form av ytterligare lokaler (100.000 per år) och datorer (25.000 per år), dvs. en **dold subvention på 125.000 Kr.**

I det Socioekonomiska bokslutet är det viktigt att denna subvention synliggörs. Det görs genom att kommunen får en ytterligare kostnad på 125.000 Kronor medan både intäkter och kostnader för verksamheten ökar med 125 000 Kronor till 1.850.000 Kr respektive 1.827.000 Kr, dvs. Verksamhetens resultat är fortfarande 23.000 Kr.

2.6 Resultaträkningen – från överblick till detalj

I detta och följande avsnitt skall vi börja gå igenom det Socioekonomiska bokslutets resultaträkning och de bearbetningar och analyser vi gör utifrån denna – dvs. nyckeltal, finansierings- och investeringsanalys.

Vi börjar med att titta på resultaträkningen på en mycket aggregerad nivå för att sedan stegvis öppna upp resultaträkningen i sina detaljer. Därefter stegar vi oss tillbaka till de antaganden och beräkningar som producerat denna resultaträkning för verksamheten Återtåget. I de följande delarna av handboken går vi igenom samma bokslutsarbete – men då mer kronologiskt efter den faktiska arbetsprocessen. Det samma kalkyl och resultat som följer med hela vägen.

Hur ser då resultaträkningen ut för en verksamhet som Återtåget?

Låt oss börja med att se på det som verksamheten och dess omvärld – som i figuren ovan. I tabellen nedan har vi sammanställt Intäkter och Kostnader kring Återtåget, fördelade på verksamheten själv och dess omvärld. I senare tabeller delar vi upp dess omvärld i specifika aktörer.

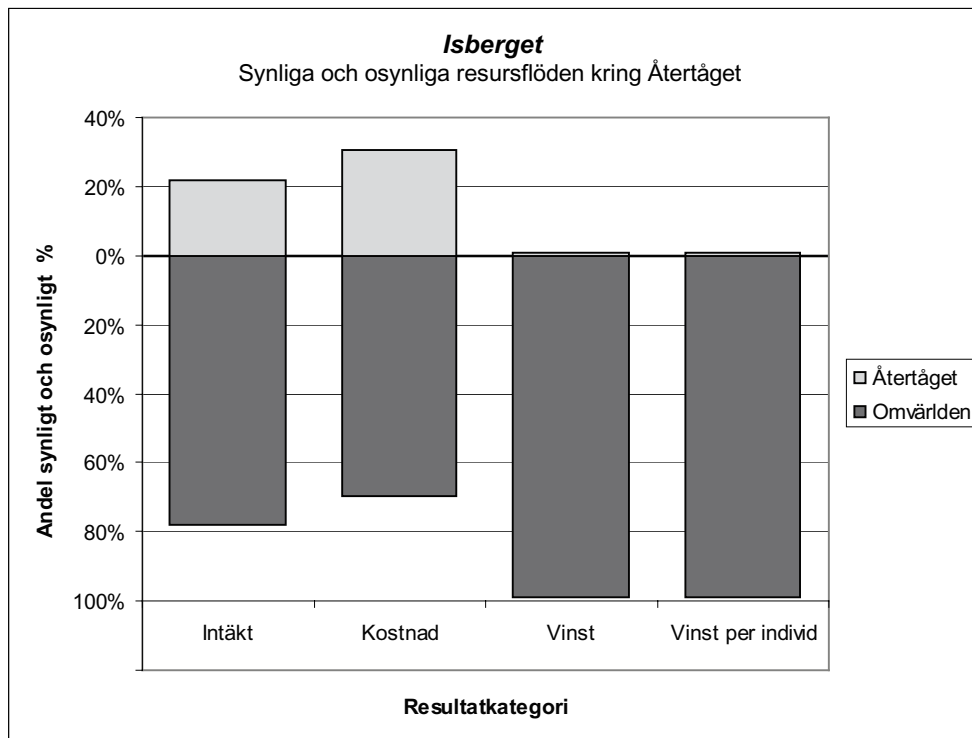
Intäkterna och kostnaderna för Återtåget har justerats för de dolda subventionerna, dvs. de är 125.000 Kr högre än vad som redovisades i det egna bokslutet, medan vinsten är densamma. Vi har dessutom räknat fram de vanligaste nyckeltalen från detta, dvs. total vinst och vinst per klient.

Denna första tabell är i praktiken en numerisk representation av de enkla diagram vi började detta kapitel med, dvs. verksamheten och dess omvärld.

	Återtåget	Omvärlden
Intäkt	1 850 000	6 554 144
Kostnad	1 827 000	4 167 411
Vinst	23 000	2 386 733
Vinst per individ	1 150	119 337

Verksamhetens egen redovisning skall ge information till ägare och övriga intressenter om årets ekonomiska resultat. I tabellen ovan är detta lika med informationen i vänstra kolumnen. Den högra kolumnen syns inte i det interna bokslutet.

Det innebär att en stor del av verksamhetens ekonomiska resultat fattas. I diagrammet nedan har vi försökt illustrera detta genom att helt enkelt titta på hur stor andel av de faktiska intäkterna, kostnaderna och vinsten som syns i företagens egen redovisning. Vi har för enkelhetens skull lagt

in omvärldens andelar med negativt tecken för att illustrera att dessa andelar ligger under ytan – som på isberget.

Som synes i diagrammet, visar verksamhetens eget bokslut 20-30% av kostnader och intäkter medan den interna vinsten enbart står för drygt 1% av den faktiska. I flera verksamheter vi studerat under senare år har dessa relationer vara avsevärt snedare. Det är inte heller ovanligt att en rehabverksamhet går med förlust i det interna bokslutet samtidigt som samhällsvinsten är omfattande.

Så långt har vi använt "Omvärlden" som sammanfattning för en mängd aktörer. Låt oss nu titta på dessa aktörer på nästa nivå. Vilka är det som får de ökade kostnaderna och intäkterna till följd av verksamheten i Återtåget?

		Summa	Vinst	Vinst per individ
Arbetsförmedling	Intäkt	620 000	-1 126 777	-56 339
	Kostnad	1 746 777		
Försäkringskassan	Intäkt	181 277	146 611	7 331
	Kostnad	34 667		
Kommunen	Intäkt	2 637 667	1 125 667	56 283
	Kostnad	1 512 000		
Landstinget	Intäkt	827 367	660 600	33 030
	Kostnad	166 797		
Rättsväsendet	Intäkt	1 237 833	530 633	26 532
	Kostnad	707 200		
Övriga	Intäkt	1 050 000	1 050 000	52 500
	Kostnad	0		
Återtåget	Intäkt	1 850 000	23 000	1 150
	Kostnad	1 827 000		
Totalt	Intäkt	8 404 144	2 409 733	120 487
	Kostnad	5 994 411		

Om vi lägger samman intäkterna för alla aktörer utom Återtåget så kommer vi fram till siffran 6.554.144 kr som vi tidigare tillskrev "Omvärlden". Samma sak gäller för kostnader och vinst. Observera att summeringen av kostnader och summeringen av intäkter innehåller dubbelräkningar samhällsekonomiskt sätt, men att skillnaden mellan intäkter och kostnader är korrekt.

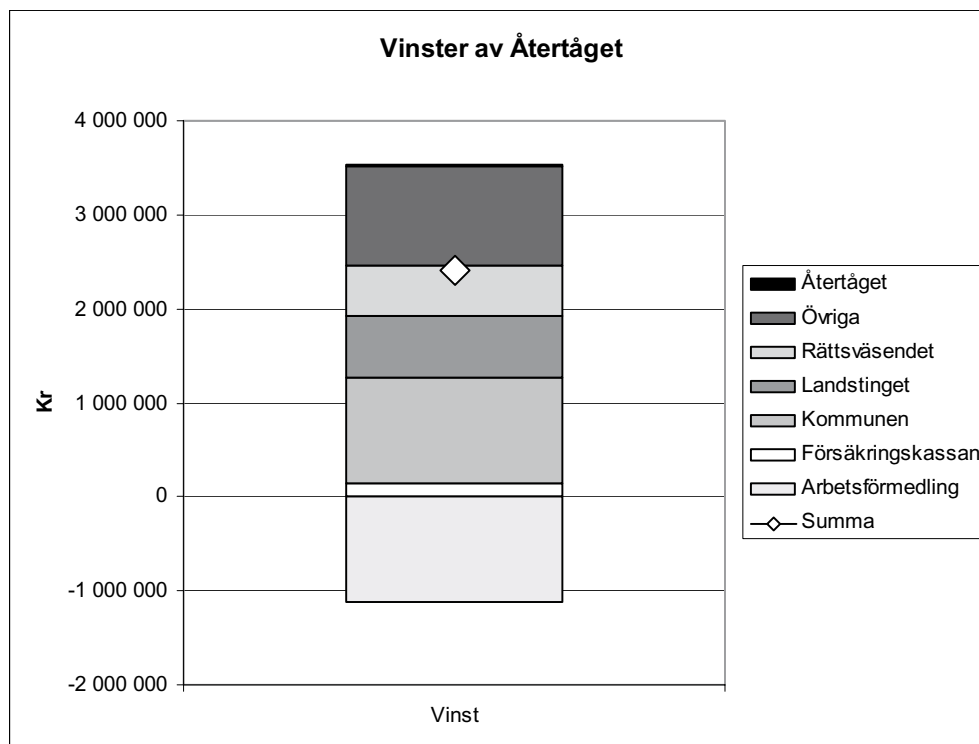
Vi har helt enkelt delat upp omvärlden på de aktörer som vi valt att räkna på i denna studie. De aktörer man redovisar skall täcka in alla aktörer i verksamhetens omvärld som man tror påverkas av verksamheten. I den aktörsfördelade tabellen kan vi konstatera att det finns vinnare och förlorare, trots att vi tidigare såg att "Omvärlden" som helhet går med vinst. Denna vinst döljer dock en förlust för en av aktörerna – Arbetsförmedlingen. Begreppen vinst och förlust skall inte tolkas som annat än en relation mellan intäkter och kostnader – inte som bra eller dåligt.

Vidare måste man komma ihåg att kostnader och intäkter i detta resultat är en blandning mellan sk. reala och finansiella storheter. Det innebär att resultatet inte kan användas direkt i en samhällsekonomisk utvärdering utan måste specificeras vidare, dvs. vi får räkna fram en resultaträkning med enbart reala storheter. Ur ett aktörsperspektiv är detta oftast mindre intressant.

Arbetsförmedlingens förluster i denna kalkyl illustrerar ett fenomen som ofta dyker upp i dessa kalkyler. De som investerar i denna typ av verksamhet är inte alltid de som vinner mest på att den är framgångsrik. Dessutom är en förlust just för Arbetsförmedlingen i denna kalkyl detsamma

som att säga att målgruppen kommit närmare arbetsmarknaden, vilket knappast kan ses som ett misslyckande. Arbetsförmedlingens ”förlust” visar således i detta sammanhang att man gör sitt jobb och i detta sammanhang uppenbarligen framgångsrikt eftersom satsningen på Återtåget uppenbarligen är lönsam.

Vi såg tidigare att alla externa aktörer tillsammans gick med en vinst på knappt 2,4 Mkr och vi i den aktörsfördelade tabellen ovan att de externa aktörerna tillsammans med verksamheten själv går med en vinst på strax över 2,4 Mkr. Man kan konstatera att de övriga skulle kunna kompensera Arbetsförmedlingen och fortfarande gå med vinst. Detta illustreras i nedanstående figur där övriga aktörers (inklusive Återtåget) vinst uppgår till drygt 3,5 Mkr samtidigt som Arbetsförmedlingens förlust på 1,1 Mkr gör att alla sammantaget går med en vinst på 2,4 Mkr efter det att Arbetsförmedlingens förlust internaliserats.

I praktiken har vi nu gått igenom huvuddelen av den information som finns i det Socioekonomiska bokslutets resultaträkning. Man tar emellertid vanligtvis ett steg till genom att även visa hur intäkter och kostnader för de olika aktörerna hänger samman. Detta gör resultaträkningen något mer överskådlig samtidigt som den kan bidra med mer information om hur de ekonomiska relationerna ser ut.

Låt oss börja med ett utsnitt där vi fokuserar på Återtågets direkta kopplingar till omvärlden. Vi har lagt till en rad som visar fördelningen av Återtågets intäkter på de externa aktörerna. Intäktsraden representerar

källan till Återtågets intäkter, dvs. vilken aktör intäkterna kommer från. Kostnadsraden representerar på samma sätt adressen på Återtågets kostnader, dvs. vem man betalar till. Detta är mest relevant för de externa aktörerna, vilket vi återkommer till.

		Arbets- förmedling	Försäkrings- kassan	Kommunen	Landstinget	Rätts- väsendet	Övriga	Återtåget	Summa	Vinst	
Återtåget	Intäkt	200 000	0	625 000	0	500 000	0	525 000	1 850 000		Från
	Kostnad	0	0	0	0	0	0	1 827 000	1 827 000	23 000	Till
Andel intätaer		11%	0%	34%	0%	27%	0%	28%			

Vi kan se att Återtågets intäkter på 1,85 Mkr till 28% består av marknadsintäkter utan aktörskoppling och resterande dryga 70% kommer från någon av de externa aktörer i form av köp av tjänster eller via bidrag.

Om vi jämför denna tabell med Återtågets egen redovisning tidigare så ser vi att det finns skillnader. Den uppenbara skillnaden är att Kommunen nu bidrar med 625.000 kr i stället för de 500.000 kr som framgick av den egna redovisningen. Det är de dolda subventionerna som lyfts fram. Trots detta är Återtågets vinst densamma – 23.000 kr. Detta beror på att de dolda subventionerna lyfts in både på intäkts- och kostnadssidan, vilket gör att vinsten inte påverkas.

I tabellutdraget nedan finns även kommunen med vilket gör det möjligt att följa det ekonomiska samspelet mellan Återtåget och en av dess externa aktörer.

		Arbets- förmedling	Försäkrings- kassan	Kommunen	Landstinget	Rätts- väsendet	Övriga	Återtåget	Summa	Vinst	Vinst per individ
Kommunen	Intäkt	0	0	2 637 667	0	0	0	0	2 637 667		
	Kostnad	0	0	1 512 000	0	0	0	0	1 512 000	1 125 667	56 283
Återtåget	Intäkt	200 000	0	625 000	0	500 000	0	525 000	1 850 000		
	Kostnad	0	0	0	0	0	0	1 827 000	1 827 000	23 000	1 150

Kommunen	Köp + Subv	625 000
	Klientstöd	887 000
	Summa	1 512 000

Den intäkt för Återtåget på 625.000 kr som kom från Kommunen återfinns nu som en kostnad för Kommunen. Den ligger med i de kostnader på 1.512.000 kr som står ovanför intäkten i Återtåget. I den lilla tabellen under framgår att dessa kostnader för Kommunen består av de 625.000 kr som går direkt till Återtåget och ytterligare 887.000 kr som går till Återtågets klienter under året i verksamheten.

Kommunen har även intäkter på 2.637.667 kr från Återtåget under året. Detta är intäkter som uppstår till följd av att klienterna på Återtåget *inte* förorsakar kostnader för Kommunen under året. De kostnader som klienterna faktiskt förorsakar under året ligger bland de 887.000 kr som ligger som *återstående* kostnader för klienterna hos Kommunen. I tabellen nedan visas vad som ligger i dessa intäkter, i form av uteblivna kostnader, och kvarvarande kostnader för Återtågets klienter hos Kommunen.

	Intäkter	Kostnader
Behandlingshem	1 089 333	0
Ekonomiskt bistånd	533 000	134 333
Funktionsbedömning	16 000	24 000
GrundVUX	138 667	24 000
Halvvägshus	0	172 000
KOMVUX	0	245 333
LVM-hem	466 667	0
OSA	0	266 667
Särskilt boende	80 000	10 667
Utredning	314 000	10 000
	2 637 667	887 000

De stora förändringarna ligger på minskade kostnader för behandlingshem, LVM-hem, ekonomiskt bistånd och utredningar – här finns drygt 2,4 Mkr. De stora posterna på de kvarvarande kostnader ligger på KOMVUX, OSA, halvvägshus samt fortsatt ekonomiskt bistånd. Förändringen i kostnadsbilden hos Kommunen antyder att dessa klienter håller på att bryta sig loss från utanförskap och är på väg mot arbetsmarknaden.

Alla kostnader och intäkter hos Återtågets externa aktörer finns specificerade på motsvarande sätt, där intäkterna består av klienternas uteblivna kostnader under året och kostnaderna består av summan av klienternas kvarvarande kostnader samt eventuella direkta köp från eller stöd till verksamheten vid Återtåget.

Efter dessa nedslag kan vi nu se hela resultaträkningen för Återtågets verksamhet, där vi åter ser att verksamheten genererat en total vinst på 2,4 Mkr eller 120.487 kr per klient. Tänk återigen på att de totala intäkterna och kostnaderna redovisas brutto, dvs. delar av kostnaden för verksamheten dyker upp två gånger. I och med att det finns matchande intäkter så påverkar detta inte vinsten.

		Arbetsförmedling	Försäkringskassan	Kommunen	Landstinget	Rättsväsendet	Övriga	Återtåget	Summa	Vinst	Vinst per individ
Arbetsförmedling	Intäkt	620 000	0	0	0	0	0	0	620 000		
	Kostnad	1 746 777	0	0	0	0	0	0	1 746 777	-1 126 777	-56 339
Försäkringskassan	Intäkt	0	181 277	0	0	0	0	0	181 277		
	Kostnad	0	34 667	0	0	0	0	0	34 667	146 611	7 331
Kommunen	Intäkt	0	0	2 637 667	0	0	0	0	2 637 667		
	Kostnad	0	0	1 512 000	0	0	0	0	1 512 000	1 125 667	56 283
Landstinget	Intäkt	0	0	0	827 367	0	0	0	827 367		
	Kostnad	0	0	0	166 767	0	0	0	166 767	660 600	33 030
Rättsväsendet	Intäkt	0	0	0	0	1 237 833	0	0	1 237 833		
	Kostnad	0	0	0	0	707 200	0	0	707 200	530 633	26 532
Övriga	Intäkt	0	0	0	0	0	1 050 000	0	1 050 000		
	Kostnad	0	0	0	0	0	0	0	0	1 050 000	52 500
Återtåget	Intäkt	200 000	0	625 000	0	500 000	0	525 000	1 850 000		
	Kostnad	0	0	0	0	0	0	1 827 000	1 827 000	23 000	1 150
Totalt	Intäkt								8 404 144		
	Kostnad								5 994 411	2 409 733	120 487

Det skall poängteras att Återtågets Socioekonomiska resultaträkning enbart indirekt innehåller deltagarnas produktionsvärde, de 525.000 kr vi rubricerade som marknadsintäkter i det interna bokslutet. Dessa ger ett produktionsvärde på 26.250 kr per deltagare och år. Det kanske är en rimlig beskrivning av det värde de producerar i Återtåget, men är sannolikt enbart en del av vad de förväntas producera om de kommer ur utanförskapet och tillbaka till arbetsmarknaden. Dels kommer det årliga värdet att vara högre och dels kommer det att generera intäkter över lång tid. Beräkningar kring produktionsvärdet återkommer i den mer långsiktiga kalkylen nedan.

2.7 Nyckeltal

Informationen kring verksamheten, som den kommer till uttryck den interna redovisningen och i den Socioekonomiska resultatredovisningen används ofta för att bilda nyckeltal. Nyckeltal ger en snabb bild av något, t.ex. förändring i BNP som ett uttryck för hur det går i Sveriges ekonomi.

Låt oss till att börja med formulera ett antal nyckeltal baserat på verksamhetens egen resultatredovisning – den interna resultaträkning.

	Täljare	Nämnare	Nyckeltal
kostnad per årsplats	1 702 000	20	85 100
kostnad per årsplats per externa	1 200 000	20	60 000
kostnad per dygn	1 702 000	365	4 663
intäkt per dygn	1 725 000	365	4 726
vinst per dag	23 000	365	63
vinst per deltagare	23 000	20	1 150
vinst per satsad offentlig krona	23 000	1 200 000	2%

Vi ser att kostnaden per årsplats ligger på 85.100 kr. Om vi enbart ser till de externa aktörerna som direkt bidrar till verksamheten så ligger deras kostnad för samma årsplats på 60.000 kr.

Kostnaden per dygn för verksamheten ligger på 4.663 kr medan Intäkterna ligger på 4.726 kr, dvs. en vinst per dag på ca 63 kr, vilket på årsbasis gör de 23.000 kr eller 1.150 kr per deltagare. Om detta relateras till de externa aktörernas insats får vi en avkastning på 2%.

Om vi i stället använder oss av det Socioekonomiska bokslutet så kan vi i tabellen nedan konstatera att kostnaden per årsplats nu ligger på knappt 325.000 kr. Skillnaden mellan denna och den tidigare redovisade årskostnaden på 85.100 kr, dvs. 239.900 kr är kostnader som deltagarna i verksamheten har hos övriga aktörer.

Kostnaden per årsplats fördelad över de externa aktörer som bidrar till verksamheten ligger nu på 208.371 kr i stället för de 60.000 kr som visades i det interna bokslutet. Här ligger skillnaden i de kostnader deltagarna har kvar hos dessa externa aktörer, t.ex. de 887.000 kr som deltagarna fortsätter att kosta hos Kommunen som vi såg tidigare.

Intäkterna uppgår nu till 23.025 kr per dygn vilket kan jämföras med de externa aktörernas dygnskostnad på 10.866 kr.

	Täljare	Nämnare	Nyckeltal
total kostnad per årsplats	5 994 411	20	85 100
total kostnad per årsplats per externa	3 965 977	20	60 000
total kostnad per dygn för externa aktörer	3 965 977	365	
total intäkt per dygn	4 495 500	365	4 663
vinst per dygn	2 409 733	365	4 726
vinst per deltagare	2 409 733	20	1 150
vinst per satsad extern krona	529 523	3 965 977	13%
total vinst/intern vinst	2 409 733	23 000	10 477%

Den förändrade synen på intäkter och kostnader spiller givetvis över på vinsten. Verksamhetens vinst per dygn ligger nu på 6.602 kr i stället för de 63 kr per dag som framkom ur det interna bokslutet. Per deltagare och år ligger den nu på 120.487 kr istället för de tidigare 1.150 kr. Relationen mellan vinsten i det Socioekonomiska bokslutet och det interna är nästan en faktor 105, dvs. den totala vinsten är 10477% större än den interna.

Vinsten per satsad extern krona, dvs. det Arbetsförmedling, Rättsväsende och Kommun bidrar med direkt till verksamheten och indirekt till deltagarna i verksamheten, ligger nu på 13% vilket kan jämföras med de 2% som baserades på det interna bokslutet, dvs. en faktor 6.

2.8 Finansieringsanalys

Resultaträkningen visar, som vi redan kommenterat, hur olika externa aktörers intäkter och kostnader hänger samman med Återtågets verksamhet och dess deltagare. Vi kunde konstatera att tre aktörer bidrar aktivt till verksamheten, samtidigt som alla påverkas indirekt av verksamheten i och med att dess deltagare är och/eller har varit aktuella hos de olika aktörerna.

Ett Socioekonomisk bokslut visar nästan regelmässigt på omfördelning mellan aktörer, t.ex. Kommun till Landsting, eller mellan enheter inom en aktör, t.ex. psykiatri till primärvård. Det är därför viktigt att studera

dessa omfördelningar och framför allt göra en finansieringsanalys, dvs. räkna på hur det går för de aktörer som finansierar verksamheten. I tabellen nedan har vi samlat några nyckeltal för de primära intressenterna kring Återtåget.

	Täljare	Nämnare	Nyckeltal	
<i>Direkt kostnad per årsplats per aktör</i>				
-> kommun	500 000	20	25 000	
-> rättsväsendet	500 000	20	25 000	
-> arbetsförmedlingen	200 000	20	10 000	
<i>Total kostnad per årsplats per aktör</i>				
-> kommun	1 512 000	20	75 600	
-> rättsväsendet	707 200	20	35 360	
-> arbetsförmedlingen	1 746 777	20	87 339	
<i>Direkt finansieringsgrad</i>				
-> kommun	500 000	1 512 000	33%	
-> rättsväsendet	500 000	707 200	71%	
-> arbetsförmedlingen	200 000	1 746 777	11%	
<i>Vinst på total insats</i>				
-> kommun	1 125 667	1 512 000	74%	
-> rättsväsendet	530 633	707 200	75%	
-> arbetsförmedlingen	-1 126 777	1 746 777	-65%	
<i>Vinst på direkt insats</i>				
-> kommun	1 125 667	500 000	225%	
-> rättsväsendet	530 633	500 000	106%	
-> arbetsförmedlingen	-1 126 777	200 000	-563%	
<i>Intäkt vs direkt kostnad - break even</i>				
				<i> dagar</i>
-> kommun	500 000	2 637 667	19%	69
-> rättsväsendet	500 000	1 237 833	40%	147
-> arbetsförmedlingen	200 000	620 000	32%	118

Vi ser att intäkter och kostnader varierar för de tre aktörer som bidrar direkt till verksamheten. Låt oss kommentera några av nyckeltalen.

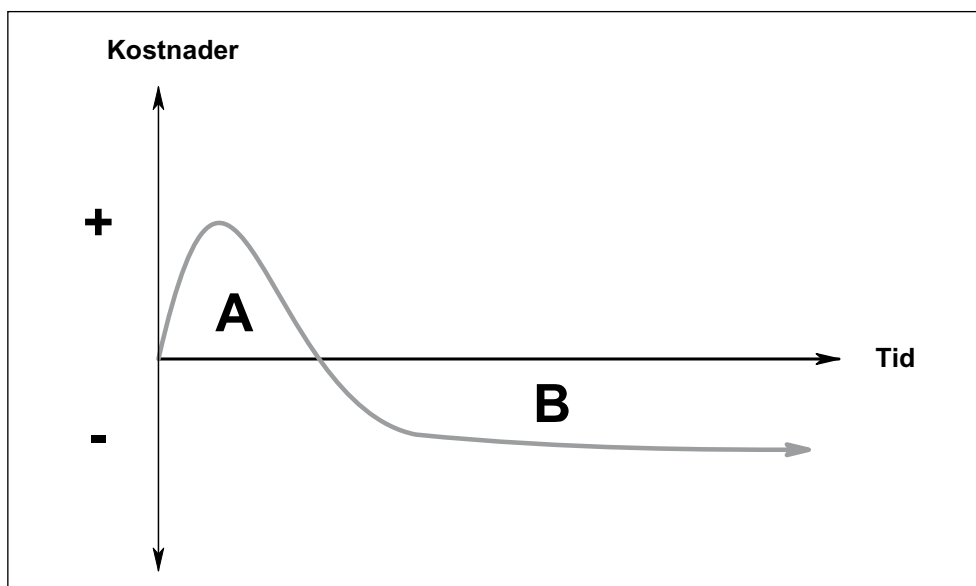
Vi ser att det för alla tre är stor skillnad mellan de resurser de bidrar med direkt och de totala resurser de bidrar med via deltagarna i Återtåget. Det är en faktor 3 för Kommunen och än mer för Arbetsförmedlingen vars direkta bidrag enbart utgör 11% av det totala bidraget. Rättsväsendet direkta finansiering ligger på 71%. Om man ser till de totala kostnaderna för dessa tre aktör så är Arbetsförmedlingen i praktiken den som bidrar med mest, även om det i den interna redovisningen (och kanske förhandlingar med parterna) ser ut att vara tvärt om.

De som vinner mest på verksamheten är Kommunen och Rättsväsendet som har intäkter av verksamheten som är 1.74 respektive 1.75 gånger större än kostnaderna. Det innebär en avkastning på 74% respektive 75% på de totala insatserna på ett år. Om man ser till avkastningen på de direkta insatserna så är dessa naturligtvis ännu högre – 225% på ett år för Kommunen och 106% för Rättsväsendet. Arbetsförmedlingens negativa avkastning säger att Återtåget gör att fler blir aktuella för arbetsmarknadspolitiska insatser vilket, till skillnad från sjukvård, fängelsestraff och annat, måste betraktas som något positivt.

En annan intressant fråga kan vara: hur lång tid tar det innan intäkter har betalat tillbaka de direkta insatserna? Vi ser i den extra kolumnen i tabellen att det dröjer 69 dagar för Kommunen att få tillbaka sina direkta insatser medan det för Arbetsförmedlingen dröjer 118 dagar, dvs. knappt 4 månader. Å andra sidan får inte Rättsväsendet tillbaka pengarna förrän efter 147 dagar, dvs. en månad senare än Arbetsförmedlingen.

2.9 Investeringsperspektivet

Många verksamheter med prevention eller rehabiliteringsprofil har långsiktiga ambitioner. Man räknar med att insatserna skall fungera och att personerna i fråga skall hålla leva ett, mer eller mindre normalt, liv fram till pension. Det innebär att den 1-åriga bild som ges av resultaträkningen måste kompletteras med en framåtblickande kalkyl. Om man ser verksamheten som en investering i individers framtid så kommer avkastningen i form av lägre kostnader att falla ut under lång tid medan de högre kostnaderna kommer idag. I diagrammet nedan utgör ytan A investeringskostnaderna i dag, medan ytan B är de inbesparade kostnaderna längre fram.

Kostnader och intäkter som utfaller över tiden brukar man försöka räkna om till dagens penningvärde genom att använda en formel för det sk. Nuvärdet (NV):

$$NV = \sum_{t=1}^T \frac{K_t}{(1+r)^t}$$

Där:

r = diskonteringsränta

t = år eller period

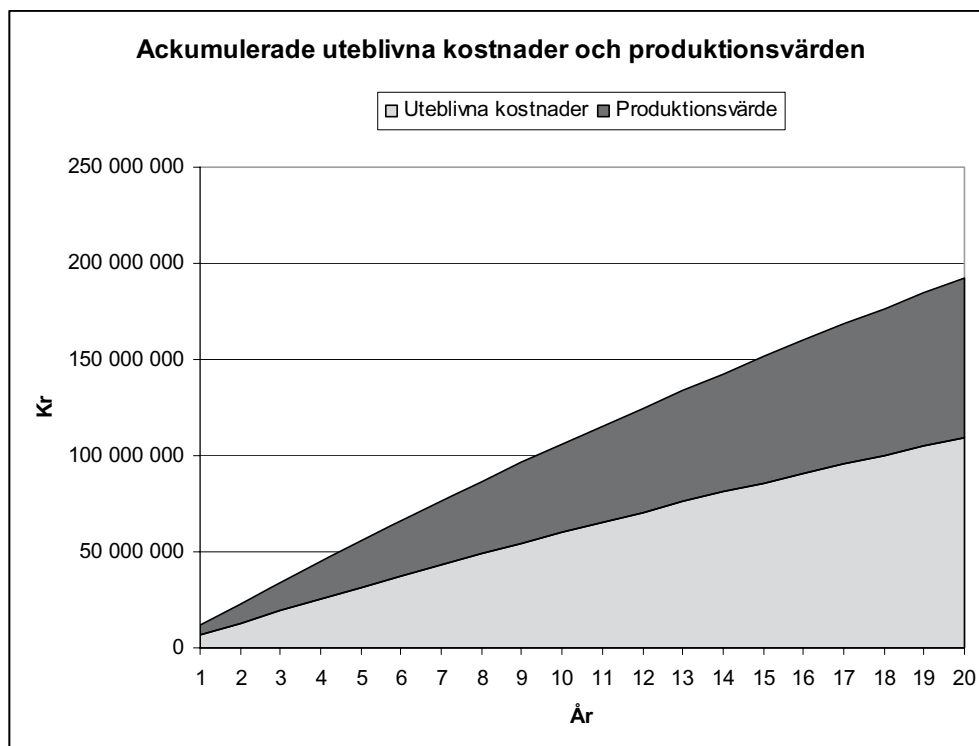
Ju högre diskonteringsränta desto lägre värde får intäkter och kostnader i framtiden. Med en diskonteringsränta på 10% halveras värdet vart 7:e år. Med räntan 4% halveras värdet på 18 år.

Om vi använder formeln för att räkna fram värdet idag av framtida intäktsströmmar från verksamheten så kan vi för enkelhets skull anta att alla som deltagit i verksamheten under året kommer att hålla sig på den nya kostnadsnivån. Vi bestämmer kalkylperioderna till 5 respektive 20 år och diskonteringsräntan till 4%.

Vi räknar först på de intäkter som alla externa aktörer får av verksamheten om vi antar att de sparar lika mycket i kostnader varje år som de gör under kalkylåret. Till detta lägger vi en enkel beräkning på det produktionsvärde som en tidigare arbetslös kan bidra med under samma period, efter som detta ofta är målet i rehabiliteringsprojekt. Vi har tagit bort verksamhetens egna intäkter ur kalkylen här vilket gör att vi kan lägga till ett beräknat produktionsvärde över tiden.

		1	2	20
Uteblivna kostnader	Arbetsförmedling	620 000	2 980 792	10 340 646
	Försäkringskassan	181 277	871 532	3 023 427
	Kommunen	2 637 667	12 681 186	43 992 223
	Landstinget	827 367	3 977 754	13 799 204
	Rättsväsendet	1 237 833	5 951 167	20 645 156
	Övriga	1 050 000	5 048 115	17 512 385
	Summa	6 554 144	31 510 546	109 313 042
	Produktionsvärde	5 000 000	24 038 643	83 392 310

Med våra exempeldata så innebär det sålunda att de (investerings-)kostnader aktörerna kring denna verksamhet har haft under året potentiellt kan skapa framtida intäkter av två slag. Dels fortsatt uteblivna kostnader för varje aktör – vilket ger drygt 109 Mkr över de kommande 20 åren. Dels intäkter i form av att de nu själva producerar ett värde i och med att de arbetar. Med 250.000 kr per år för 20 personer blir det på 20 år drygt 83 Mkr. Utvecklingen illustreras i nedanstående figur.

Sammantaget kan det vara så att beslutet hos Arbetsförmedling, Kommun och Rättsväsendet att lägga 1,2 Mkr på denna verksamhet i år kan resultera i intäkter på drygt 190 Mkr över de kommande 20 åren, dvs. ca 158 gånger pengarna.

2.10 Åter till bokslutet – annorlunda uttryckt

Vi har nu gått igenom resultaten från ett Socioekonomiskt bokslut. Resonemanget kan även uttryckas på ett mer kortfattat sätt.

Kärnan i ett Socioekonomiskt bokslut är att redovisa alla relevanta kostnader och intäkter förknippade med en viss verksamhet under ett år:

- 1) Verksamhetens egna (interna) intäkter och kostnader som de redovisas i egna bokslut och resultattabeller. Vi kallar dessa för **Interna kostnader och intäkter**.
- 2) Externa aktörers (dvs. omvärldens) intäkter och kostnader som kan förknippas med verksamheten. Intäkterna är i dessa fall nästan uteslutande lika med kostnader som inte uppstår till följd av verksamheten i fråga. Kostnaderna är kostnader som uppstår till följd av verksamheten. Dessa kan dels vara direkta kostnader för verksamheten som sådan och dels kvarvarande kostnader för deltagarna i verksamheten. Vi kallar dessa för **Externa kostnader och intäkter**.

- 3) Om verksamheten förändrar individers relation till arbetsmarknaden, vilket ofta är fallet, så måste vi till de externa intäkterna även lägga förändringar i produktionsvärde till följd av verksamheten. Vi kommer att kalla detta för förändringar i **Produktionsvärde** även om det tillhör de externa intäkterna.

Det innebär att det Socioekonomiska bokslutet (SEB) kan formuleras i följande formel:

$$SEB_t = \sum_{i=1}^I \sum_{a=1}^A [EI_i^a - EK_i^a] + [II - IK] + \sum_{i=1}^I PV_i$$

Extern vinst +
Intern vinst +
Produktionsvärde

Där:

EI_i^a och EK_i^a står för externa intäkter respektive kostnader för individ i hos aktör a . För aktörer som bidrar till verksamheten förs en del av verksamhetens interna intäkter upp som extern kostnad hos aktören.

II och IK står för verksamhetens interna intäkter och kostnader. Även denna kan ibland delas upp på individer eller grupper av individer.

PV_i står för produktionsvärde för individ i under året som inte redan återfinns i de interna intäkterna eller i de externa intäkterna i form av reducerat försörjningsstöd.

Mindre matematiskt uttryckt kan vi uttrycka det som:

SEB= Verksamhetens externa vinst + Verksamhetens interna vinst + eventuellt tillkommande Produktionsvärde.

2.10.1och hur gör man?

Resten av denna handbok ägnas åt att gå igenom hur man upprättar ett Socioekonomiskt bokslut. Mot bakgrund av det vi diskuterat i detta kapitel borde det inte komma som en överraskning att detta arbete till största delen handlar om att beräkna en verksamhets externa intäkter och kostnader, dvs. EI_i^a och EK_i^a i föregående avsnitts formler. Vad innebär då det?

På intäktssidan innebär det att man för varje person i verksamheten tar reda på vad han/hon skulle förorsakat för kostnader för Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Kommunen etc. om verksamheten inte varit igång. Det kan handla om A-kassa, utredningar, sjukpenning, socialbidrag, vistelse på behandlingshem, operationer, nätter i arresten etc. under ett års tid.

På kostnadssidan handlar det om att, för varje person i verksamheten under året, ta reda på vilka kostnader som finns kvar eller har tillkommit hos Arbetsförmedlingen, Försäkringskassa etc. när personen är med i verksamheten.

Om man som utredare hade full tillgång till alla register hos Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, Socialtjänsten, Sjukvården etc. så skulle detta kunna lösas genom några uttag ur databaser/register. Dessa uttag skulle sedan kompletteras med prisinformation där sådan saknas. Vi använde själva en förenklad version av detta arbetssätt i samband med utvärderingen av PO-verksamheten i Skåne.⁴

I vanliga fall låter det sig inte göras, utan i stället tvingas man som utredare simulera den mer fullständiga kalkylen. Vi väljer oftast att förenkla genom att ersätta registerbaserade individkalkyler med scenariokalkyler för en handfull typ personer i verksamheten. Scenarios och typ personer arbetas oftast fram i samarbete med referensgrupper bestående av företrädare för såväl de olika aktörerna som deltagarna i verksamheten.

Fördelen med de scenariobaserade kalkylerna är att de ger stort utrymme att själv bestämma ambitionsnivån i analysen utifrån faktiska behov och resurser. Man kan beräkna de externa intäkterna och kostnaderna för en verksamhet på många olika ambitionsnivåer. För vissa verksamheter kanske det är det ekonomiska utfallet för en specifik extern aktör man vill utreda och ställa i relation till en eventuell satsning i den egna verksamheten. Då kan man göra ett Socioekonomiskt bokslut för verksamheten och denna enda externa aktör. Resursinsatsen för att beräkna de externa kostnaderna och intäkterna blir i och med detta betydligt mer hanterbara.

2.10.2 Avslutningsvis

Denna genomgång av tankarna bakom, och utfallet från, ett typiskt Socioekonomiskt bokslut har förhoppningsvis gett en känsla för vad det är och vad det kan användas till.

Följande kapitel ägnas åt arbetet med att ta fram, framför allt de externa delarna av, ett Socioekonomiskt bokslut, och presentera det. De rena beräkningsdelarna ges dessutom en särskild behandling genom att vi går igenom hur dessa kan läggas upp och utföras i MS Excel.

⁴ Det lönar sig - Ekonomiska effekter av verksamheter med Personligt Ombud, Socialstyrelsen, 2006

3 Vägvalen innan

3.1 Inledning

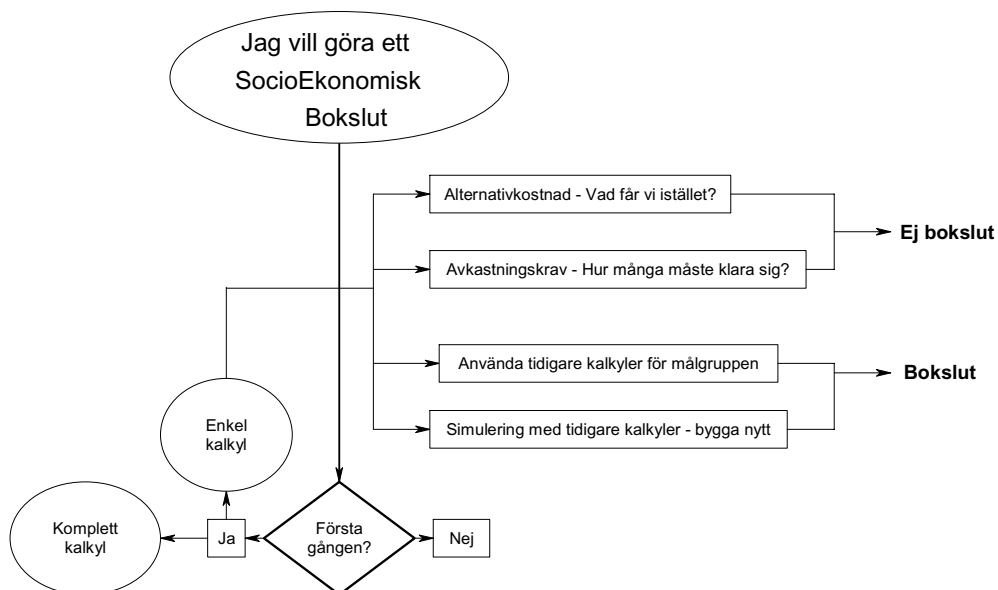
Det finns olika sätt att ta fram de externa intäkter och kostnader som skall fogas till de interna i resultaträkningen. Den mest ambitiösa modellen, som vi redan konstaterat, är att göra en helt registerbaserad undersökning på individnivå. Om man inte väljer denna metod finns det en mängd möjligheter, där resurser, ambitionsnivå och frågeställningar får avgöra. I detta kapitel kommer vi att gå igenom några av dessa valmöjligheter, för att i följande kapitel presentera den scenariobaserade metod vi själva använder mest.

Diskussionen i detta kapitel knyts till en rad bilder som sedan fogas samman för att illustrera hela kartan av valmöjligheter.

3.2 Enklare kalkyler

3.2.1 Inledning

Första gången man gör en kalkyl står valet mellan en förenklad eller en komplett kalkyl. Om man skall göra en uppdatering av ett befintlig bokslut har man andra val att göra, vilket återkommer senare.

Med enklare kalkyler menar vi här två typer av beräkningar:

- 1) **Ej bokslut:** Breddat ekonomiskt underlag men inte menat för ett Socioekonomiskt bokslut som vi diskuterat det ovan. Vi exemplifierar här med enkla alternativkostnadsresonemang samt enklare avkastningskalkyler.
- 2) **Bokslut:** Förenklade kalkyler av de externa intäkterna och kostnaderna som kan användas i ett Socioekonomiskt bokslut. Det innebär t.ex. att man återanvänder, egna eller andras, tidigare beräkning som är anpassade till att användas i ett Socioekonomiskt bokslut.

3.2.2 Alternativkostnad – ej bokslut

Låt oss anta att vi driver ett ungdomsprojekt, vars fortsatta finansiering är osäker. Hur skulle ett breddat beslutsunderlaget kring detta se ut?

En möjlig ingång är att fråga vad man får för pengarna i stället, dvs. beskriva en för målgruppen alternativ användning av de resurser som läggs på verksamheten. Detta skulle kunna spegla vad respektive aktör tror kommer att hända med dessa ungdomar om projektet läggs ner.

Låt oss anta att socialchefen tror att deras framtida liv kommer att präglas av perioder av omhändertagande på institution (s.k. HVB-boende). Kriminalvården ser en risk att flera av dem kommer att hamna i fängelse. Arbetsförmedlingen ser kostnader för A-kassa. I tabellen nedan har vi nu ställt samman vad som skulle vara de olika aktörernas alternativa användning av de pengar som idag går till att skapa 20 årsplatser i projektet till en årlig kostnad av 1,2 Mkr.

Aktör	Total-kostnad	Alternativ	Kostnad	Antal	Per deltagare
Kommun	600.000	HVB dygn	3.100	193	10
Kriminalvården	400.000	fängelse dygn	1.900	210	11
Arbetsförmedlingen	200.000	akassa månad	8.000	25	1

För Kommunens del räcker den satsade summan till cirka 10 HVB-dygn per medverkande ungdom i projektet. För Kriminalvårdens del 11 dygn på slutan anstalt och för Arbetsförmedlingen cirka en månads A-kassa. Om man tror att verksamheten i sin nuvarande form har en god framgångspotential så är det svårt att argumentera för att den alternativa användningen av resurserna skulle leda till en bättre situation för de 20 ungdomarna i verksamheten.

3.2.3 Villkorade kalkyler – ej bokslut

Om man vill ge lite mer information och åtminstone förmedla en känsla för målgruppens externa kostnader så kan man söka sig ut på Internet – ett utomordentligt stöd för den enklaste formen av kalkyler. Det vimlar av uppsatser, avhandlingar och artiklar som beskriver kostnader för olika sorters utanförskap. Så länge man är varsam med begränsningarna i denna typ av material kan man mycket väl använda dem. Vi visar med ett par exempel.

Låt oss anta att det för vår målgrupp finns betydande risker att ett par av deltagarna till följd av ett långvarigt utanförskap på arbetsmarknaden hamnar i livslång psykisk ohälsa med starka inslag av depression. Vad skulle ett sådant scenario leda till? På Internet hittar vi en hemsida som säger att den årliga samhällskostanden för ett sådant livsförlopp uppgår till 491.000 kr per person, dvs. för två av personerna i målgruppen blir de årliga samhällskostnaderna knappt 1 Mkr. Under loppet av 30 års tid kommer detta att generera en samhällskostnad på mellan 15 och 20 Mkr, beroende på diskonteringsfaktor. Detta kan ställas mot projektkostnaden för de offentliga aktörerna för samtliga 20 personer på cirka 1,2 Mkr per år eller kostnaden för en årsplats i projektet på cirka 60.000 kronor

Ett annat möjligt scenario är att 3-4 av de unga männen, utan projektet, skulle hamna i ett livslångt utanförskap till följd av narkotikamissbruk och kriminalitet. Vad kommer detta att kosta? En rapport från Västra Götalands Polismyndighet på Internet ger oss viss vägledning. Den årliga kostnaden för brottsligheten (alla andra kostnader ej medräknade) uppgår till cirka 540.000 kronor per person. Om detta skulle gälla fyra av de unga männen i vårt projekt är den förväntade årskostnaden för brott cirka 2 Mkr. Dessa ungdomars uteblivna kostnader under året räcker för att finansiera hela verksamheten.

Det är naturligtvis alltid vanskligt att göra denna typ av kalkyler. Men om man inte har tillgång till några andra data kan det åtminstone ge en referenspunkt för att diskutera verksamhetens ekonomi. Det viktiga är att vara öppen med hur man funnit data och hur man gjort sina kalkyler.

3.2.4 Återanvända andras individkostnader – Externa intäkter i bokslut

Om man vill ha ett mer täckande underlag för de externa kostnaderna i ett Socioekonomiskt bokslut så får man söka sig till mer kompletta kalkylresultat. Helst skall de data man använder vara framtagna för att svara på samma typ av frågor som man själv vill ställa. Det innebär att det bör vara data som ger en hyfsad helhetsbild av en eller fler typindi-

vider i en viss målgrupp med avseende på aktörer som är relevanta för det egna bokslutet.

Relevansen för den egna kalkylen sträcker sig antagligen enbart till de externa kostnaderna i frånvaro av den egna verksamheten. Vi får anta att kvarvarande externa kostnader under verksamheten kommer att variera såväl med de individer som deltar, som verksamhetens innehåll och de externa aktörernas inblandning i den specifika verksamheten.

Det innebär att vi oftast enbart kan använda tidigare kalkylresultat till att specificera de externa intäkterna kring verksamheten, vilket innebär att resultaträkningen visar bruttointäkter i stället för vinst för de aktörer som inte bidrar direkt till verksamheten. De aktörer som bidrar direkt till verksamhetens interna intäkter får kostnader motförda. I ett projekt⁵ såg det ut på följande sätt.

		Arbets- förmedling	Verksam- heten	Försäkrings- kassan	Kommunen	Landstinget	Rätts- väsendet	Övriga	Summa
Arbetsförmedling	Intäkt	63 111							63 111
	Kostnad								0
Verksamheten	Intäkt			190 165	190 165	190 165			570 495
	Kostnad		568 682						568 682
Försäkringskassan	Intäkt			531 482					531 482
	Kostnad			190 165					190 165
Kommunen	Intäkt				391 252				391 252
	Kostnad				190 165				190 165
Landstinget	Intäkt					266 517			266 517
	Kostnad					190 165			190 165
Rättsväsendet	Intäkt						192 639		192 639
	Kostnad								0
Övriga	Intäkt							130 222	130 222
	Kostnad								0
Totalt	Intäkt								2 145 718
	Kostnad								1 139 177

De markerade värdena längs diagonalen är beräknade med resultat för typindivider från tidigare kalkyler. Dessa har viktats samman och går in som externa intäkter för denna verksamhet. Intäkterna för verksamheten som kommer via finansiering av Försäkringskassan, Kommunen och Landstinget (109.166 vardera) förs över som kvarvarande kostnader på dessa.

Detta är kostnader för verksamheten i sig, inte kostnader som individerna i verksamheten själva fortfarande hos dessa aktörer. Vi återkommer till hur man kan simulera även kvarvarande externa kostnader.

De externa intäkterna, de markerade värden längs diagonalen i tabellen togs i detta fall fram genom att vi återanvände kalkylresultat för typindivider ur flera målgrupper fördelade på kön. De 9 individer vi skulle studera i verksamheten hade bedömts utifrån hur sannolikt det var att de skulle befunnit sig i en av 5 studerade målgrupper – Lång arbetslöshet, Alkoholmissbruk, Narkotikamissbruk, Kortvarig psykisk sjukdom res-

⁵ Skräddarsydd rehabilitering - en lönsam historia. Utvärdering av rehabiliteringsprojektet Gemet, SEE, 2007

pektive Långvarig psykisk sjukdom. Varje typindivid som vi återanvände hade en årskostnadskalkyl som såg ut så här:

	Arbetsförmedlingen	Verksamheten	Försäkringskassan	Kommunen	Landstinget	Rättsväsendet	Övriga	Summa
Arbetslös	26 222	0	227 363	33 508	59 752	0	0	346 844

I tabellen nedan visas hur de 9 fördelade sig över de 10 typkalkyler vi i praktiken kom att använda oss av.

Domän	Scenario	Kvinna	Man
Ka	Arbetslöshet	6	3
Km	Alkohol	6	2
	Narkotika	0	1
Kp	Kortvarig psykisk sjukdom	6	3
	Långvarig psykisk sjukdom	0	0

Var och en av de 9 har nu tre kalkyler kopplade till sig. En för arbetslöshet, en för missbruk och en för psykisk sjukdom. Varje sådan kalkyl visar årskostnaden för den karriären. I tabellen ovan kallade vi dessa årskostnader för de olika domänerna eller områdena för Ka, Km och Kp. Det innebär att två av de 9 t.ex. kan ha följande kostnader på de tre områdena:

Individ		Område/Domän	Kostnad
1	Ka	Arbetslös man	350 000
	Km	Narkotikamissbrukande man	1 800 000
	Kp	Kortvarigt psykiskt sjuk man	315 000
2	Ka	Arbetslös kvinna	350 000
	Km	Alkoholmissbrukande kvinna	570 000
	Kp	Kortvarigt psykiskt sjuk kvinna	280 000

Varje individ av de 9 har dessutom prognosticerade sannolikheter för de olika områdena. Vi kan kalla dessa för Pa, Pm och Pp. Låt oss anta att de två individerna från tabellen ovan har följande prognosticerade sannolikheter på de tre områdena:

Individ		Sannolikhet
1	Pa	0.4
	Pm	0.5
	Pp	0.5
2	Pa	0.25
	Pm	0.05
	Pp	0.25

I princip bygger vi nu upp kalkylerna för de 9 genom att för var och en multiplicera området kostnad K_a , K_m och K_p med sannolikheten för varje område eller domän P_a , P_m och P_p . Det skulle för våra två individer ovan innebära:

Individ			Förväntad kostnad per domän
1	$K_a * P_a$	$350\ 000 * 0.4$	140 000
	$K_m * P_m$	$180\ 000 * 0.5$	900 000
	$K_p * P_p$	$315\ 000 * 0.5$	157 500
2	$K_a * P_a$	$350\ 000 * 0.25$	87 500
	$K_m * P_m$	$570\ 000 * 0.05$	28 500
	$K_p * P_p$	$280\ 000 * 0.25$	70 000

I ett sista steg väger vi nu samman de tre områdena. Detta gör vi genom att, helt enkelt, ta en tredjedel från varje område eller domän för varje individ. För de två i exemplet skulle det innebära:

Individ		Förväntad årskostnad
1	$(140\ 000 + 90\ 000 + 157\ 500) / 3$	399 167
2	$(87\ 500 + 28\ 500 + 70\ 000) / 3$	62 000

Mer formellt kan den förväntade årskostnaden (FK) för varje individ i , om inte verksamheten fanns, beskrivas som:

$$FK^i = \left[\left(P_a^i * K_a^i \right) + \left(P_m^i * K_m^i \right) + \left(P_p^i * K_p^i \right) \right] / 3$$

Och för hela gruppen på 9 individer innebär det att den förväntade årskostnaden blir:

$$FK_G = \sum_{i=1}^9 FK^i$$

Och den genomsnittliga viktade förväntade kostnaden per individ

$$FK_v = FK_G / 9$$

Det innebär att vi, genom att återanvända externa kostnader för typindivider i olika målgrupper, har nu gjort en uppskattning av de specifika externa kostnaderna för varje individ vi studerar i verksamheten. Detta är de kostnader som de externa aktörerna slipper i och med att dessa personer är i verksamheten.

I detta specifika fall så var målgruppen för verksamheten sammansatt av individer med problematik på de tre områdena – arbetslöshet, missbruk och psykiska problem. För andra verksamheter kan det behövas fler, eller räkna med färre, typindivider eller områden.

Kom ihåg att kontrollera hur gamla basuppgifterna är i de kalkylresultat som används. Det händer en del med såväl priser som insatser över åren.

3.2.5 Bygga nytt på andras individkostnader – Kvarvarande externa kostnader i bokslut

Vi såg i föregående exempel att det oftast går att konstruera de externa intäkterna för en verksamhet utifrån tidigare beräknade årskostnader för olika målgrupper som ligger nära den egna verksamheten. I detta avsnitt skall vi gå vidare från detta och även uppskatta de kvarvarande externa kostnaderna. Genomgången bygger på ett projekt⁶ som på begränsad tid skulle ta fram en kalkyl för en målgrupp vi tidigare räknat på – manliga och kvinnliga heroinister.

I detta projekt valde vi att bygga en enkel beräkningsmodell med 7 grupper av klienter som klassificerade dels efter hur länge de varit i verksamheten och dels efter hur väl de lyckades i behandlingsprogrammet – dvs. höll sig från olika delar av det tidigare livet som aktiv heroinist. Vi tänkte oss att de 600 klienterna i verksamheten, varje år, fördelade sig över de 7 kategorierna på följande sätt.

	År 1	År 2	År 3	...	År T
Avhoppade (Aktiva)	50	50	50	...	50
Avhoppade (Avlidna)	50	50	50	...	50
Jobb	100	100	100	...	100
Försörjning	100	100	100	...	100
Strul ej krim	100	100	100	...	100
Strul krim	100	100	100	...	100
Nyintag	100	100	100	...	100

Grupperingarna användes för att:

- a) beräkna de kvarvarande externa kostnaderna.
- b) beräkna de interna kostnaderna.

Bägge varierar kraftigt med hur länge man varit med och stabiliteten i deltagandet. Låt oss börja med de kvarvarande externa kostnaderna.

⁶ Se: Varje drogfri dag en framgång - Socioekonomiskt Bokslut för Metadonprogrammet i Stockholm, SEE, 2008

Även om man blir drogfri är det inte ovanligt att t.ex. vårdbehovet växer och omhändertagna barn fortsätter att vara omhändertagna. Försörjningen lär för de flesta klaras vi socialförsäkringssystemet i stället för eget arbete. Vi har tidigare sagt att vi tror att detta måste uppskattas för den specifika gruppen, verksamheten och aktörerna. I detta projekt gjorde vi detta genom att göra antaganden om hur varje kategoris externa kostnader förändrades i jämförelse med situationen innan man kom med i verksamheten. Vi återanvänder således det som annars är de externa intäkterna för att beräkna de kvarvarande externa kostnaderna.

Vi arbetar vanligtvis med externa intäkter och kostnader fördelat på aktörer, eftersom det är i denna form de efter summeringar går in i bokslutet. När man skall ta ställning till hur olika insatser förändras för en viss kategori av klient, så är det enklare att använda sig av en funktionell indelning av kostnader. Vi gör det i egna studier där vi klassificerar alla insatser utifrån såväl aktör som konsumtions- eller insatskedjor. I praktiken innebär det att vi kan gå från den ena klassificeringen till den andra.

I tabellen nedan har vi gjort antaganden om hur individer i de olika kategorierna fortsätter att generera externa kostnader när man är med i verksamheten. Siffrorna representerar procent av de årliga externa kostnaderna för en aktiv missbrukare. För de avhoppade och fortfarande aktiva missbrukarna innebär det att de kostar lika mycket som förut. De avlidna har inte kvar några kostnader. Övriga har kvar någon del av kostnaderna från det tidigare missbrukarlivet.

	Behandling	Boende	Brott	Försörjning	Psykiatri & beroende	Somatisk vård	Straff	Utsatta barn
Avhoppade (Aktiva)	100	100	100	100	100	100	100	100
Avhoppade (Avlidna)	0	0	0	0	0	0	0	0
Jobb	0	0	0	0	10	20	0	10
Försörjning	0	0	0	100	10	20	0	10
Strul ej krim	50	50	0	100	50	50	0	0
Strul Krim	50	50	40	100	50	50	40	0
Nyintag	100	100	0	100	100	100	0	100

Verksamheten i detta exempel ställer till med vissa problem i och med att man i själva verksamheten tar hand om en hel del av det som i tabellen ligger under externa aktörer som insatser inom Behandling, Psykiatri och Somatisk vård.

I tabellen ovan framgår att vi låter en mindre del av de olika vårdkostnaderna ligga kvar externt medan huvuddelen antagligen ligger inom ramen för verksamhetens budget. Grupperna som strular och slirar ut och in i verksamheten antas ha mer kontakt med vården utanför programmet, alternativt ha en högre vårdkonsumtion inom verksamheten som inte kostnadsförts på detta.. En tröst i sammanhanget är att alla eventuella

dubbelräkningar på detta område bidrar till att öka kostnaderna för verksamheten (externa plus interna kostnader). Därmed löper man mindre risk att överdriva intäkterna och därmed vinsterna i kalkylen.

Nu kan vi kombinera siffrorna från tabellen ovan kring andelar kvarvarande externa kostnaderna med de tidigare kostnaderna per år för en aktiv missbrukare. Det ger oss följande kvarvarande externa årskostnader.

	Behandling	Boende	Brott	Försörjning	Psykiatri & beroende	Somatisk vård	Straff	Utsatta barn	Summa
Avhoppade (Aktiva)	154 750	50 750	812 333	141 361	40 250	18 433	493 686	91 750	1 803 314
Avhoppade (Avlidna)	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Jobb	0	0	0	0	4 025	3 687	0	9 175	16 887
Försörjning	0	0	0	141 361	4 025	3 687	0	9 175	158 248
Strul ej krim	77 375	25 375	0	141 361	20 125	9 217	0	0	273 453
Strul Krim	77 375	25 375	324 933	141 361	20 125	9 217	197 474	0	795 861
Nyintag	154 750	50 750	0	141 361	40 250	18 433	0	91 750	497 295

Om vi multiplicerar dessa kostnader med antalet individer i varje kategori och summera upp över insatsområdena får vi följande sammanställning för verksamheten.

	Behandling	Boende	Brott	Försörjning	Psykiatri & beroende	Somatisk vård	Straff	Utsatta barn	Summa
Externa kostnader	38 687 500	12 687 500	73 110 000	63 612 600	10 867 500	5 345 667	44 431 725	15 597 500	264 339 992

Nu har vi en uppskattning av de kvarvarande externa kostnader som skall fördelas ut på aktörerna i det Socioekonomiska bokslutets resultaträkning. För att komma från denna redovisning på insatskedja över till en redovisning per aktör så använder vi en korstabell.

I de kalkyler vi använt som underlag för denna schablonberäkning finns årskostnaderna för en aktiv heroinist fördelad såväl på insatskedja som per aktör. Med dessa relationer mellan aktör och insatskedja kan vi skapa en viktningstabell. Denna fördelar kostnaderna per insatsområde på de aktörer som gör insatser på detta område i proportion efter hur stora deras insatser är. Detta illustreras i tabellen nedan.

	Behandling	Boende	Brott	Försörjning	Psykiatri & beroende	Somatisk vård	Straff	Utsatta barn
Arbetsförmedling	0%	0%	0%	23%	0%	0%	0%	0%
Verksamheten	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Försäkringskassan	0%	38%	0%	49%	0%	0%	0%	45%
Kommunen	87%	62%	0%	28%	0%	0%	0%	50%
Landstinget	8%	0%	0%	0%	100%	100%	0%	2%
Rättsväsendet	5%	0%	35%	0%	0%	0%	100%	3%
Övriga	0%	0%	65%	0%	0%	0%	0%	0%

I detta fall skulle vi lägga 87% av behandlingskostnaden (85 Milj Kr) på Kommunen och 8 % och 5% respektive på Landsting och Rättsväsendet.

Det innebär att vi kan räkna om kvarvarande årskostnader per insatsområde till att istället gälla per aktör.

	Behandling	Boende	Brott	Försörjning	Psykiatri & beroende	Somatisk vård	Straff	Utsatta barn	Summa
Arbetsförmedling	0	0	0	14 539 910	0	0	0	0	14 539 910
Verksamheten	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Försäkringskassan	0	4 809 770	0	31 080 432	0	0	0	7 012 829	42 903 031
Kommunen	33 636 646	7 877 730	0	17 992 258	0	0	0	7 792 033	67 298 667
Landstinget	3 030 512	0	0	0	10 867 500	5 345 667	0	282 125	19 525 805
Rättsväsendet	2 020 342	0	25 432 930	0	0	0	44 431 725	510 512	72 395 509
Övriga	0	0	47 677 070	0	0	0	0	0	47 677 070
Summa	38 687 500	12 687 500	73 110 000	63 612 600	10 867 500	5 345 667	44 431 725	15 597 500	264 339 992

Och inlagt i det Socioekonomiska bokslutet skulle det se ut så här:

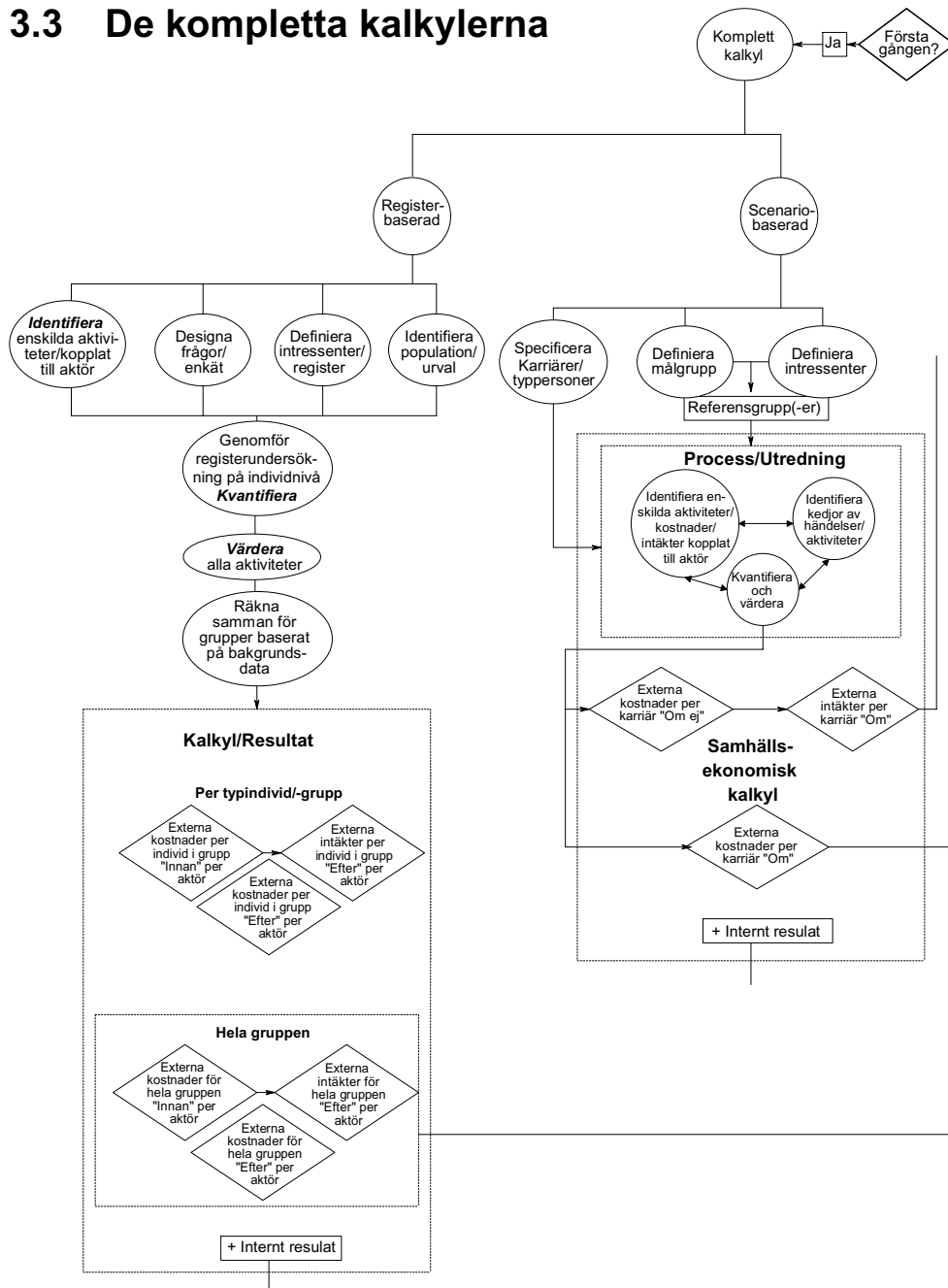
		Arbetsförmedling	Verksamheten	Försäkringskassan	Kommunen	Landstinget	Rättsväsendet	Övriga	Summa
Arbetsförmedling	Intäkt								
	Kostnad	14 539 910							14 539 910
Verksamheten	Intäkt								
	Kostnad								
Försäkringskassan	Intäkt								
	Kostnad			42 903 031					42 903 031
Kommunen	Intäkt								
	Kostnad				67 298 667				67 298 667
Landstinget	Intäkt								
	Kostnad					19 525 805			19 525 805
Rättsväsendet	Intäkt								
	Kostnad						72 395 509		72 395 509
Övriga	Intäkt								
	Kostnad							47 677 070	47 677 070
Totalt	Intäkt								
	Kostnad								264 339 992

Det ger oss en mer komplett bild av de kvarvarande externa kostnaderna som annars faller bort om man återanvänder individbaserade årskostnader för tiden innan man kommer med i en verksamhet.

Det gör kalkylen mer fullständig och vi kan återigen tala om vinst eller förlust per aktör, och inte bara intäkter som i det tidigare exemplet.

Exemplet visar också att man kan komma ganska långt med att återanvända kalkylresultat om man bara har tillgång till verksamhetsspecifika data som kan användas för att bygga en liten beräkningsmodell för den egna verksamheten.

3.3 De kompletta kalkylerna

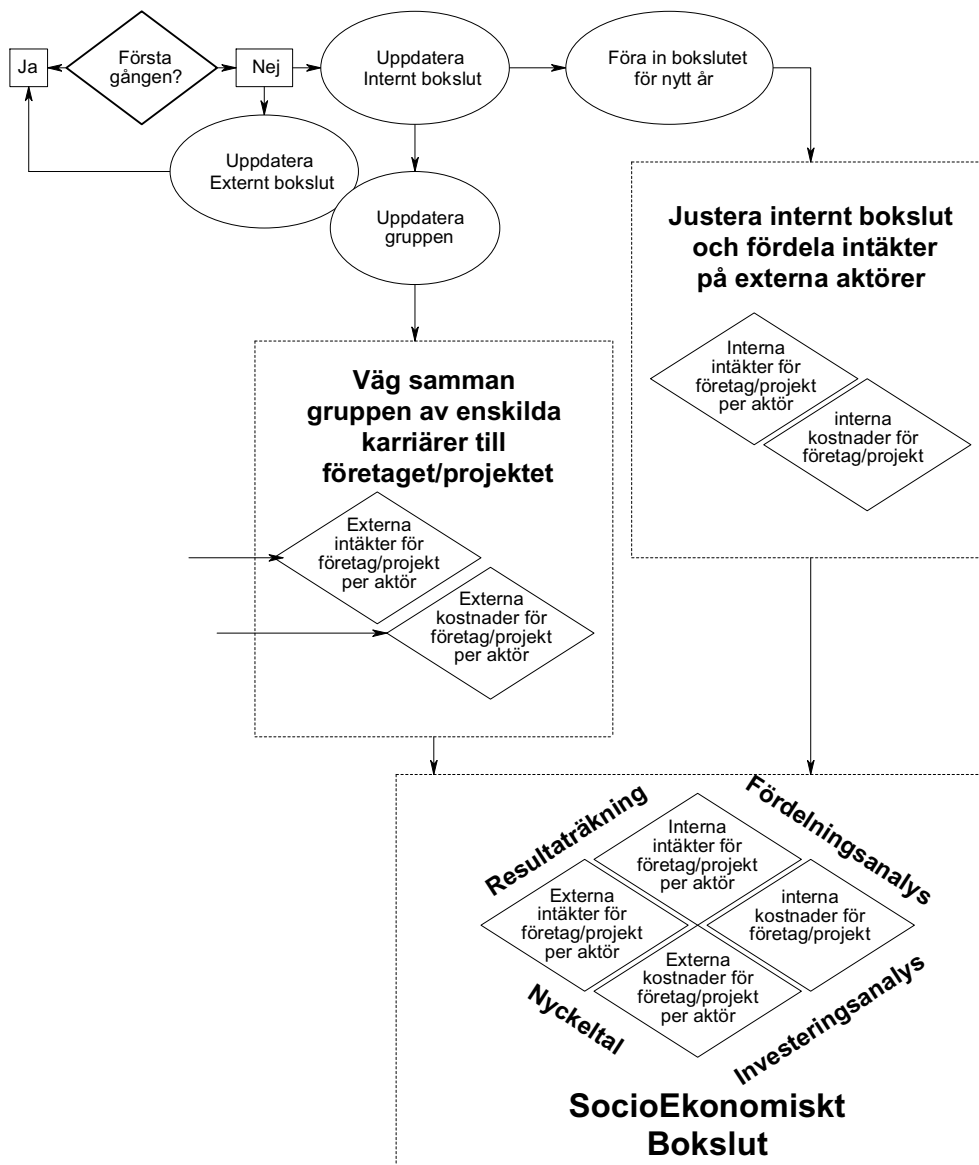
De individbaserade metoderna är givetvis mer resurskrävande och ger en mängd information. Vi kommer inte att diskutera det registerbaserade angreppssättet vidare i denna handbok, utan koncentrerar oss i kommande kapitel på hur man arbetar med scenariotekniken.

Skillnaderna mellan de bägge angreppssätten är att scenarierna för typindivider ersätts av registerdata för individer som kan grupperas ytterligare baserat på vilka bakgrundsvariabler man väljer att samla in. Det ger en större frihet att hitta strukturella likheter och skillnader mellan grupperingar, när undersökningen väl är genomförd.

I den scenariobaserade kalkylen bestäms gruppindelningen framför allt mot bakgrund av referensgruppernas åsikter och insikter om grupperingar och skillnader i insatser och kostnader – vilket uppenbarligen har en tendens att återspeglas i kalkylen.

3.4 Att uppdatera bokslut

Om man skall uppdatera ett befintligt bokslut, t.ex. bokslutet från föregående år, så kan man återanvända det som gjorts tidigare i allt väsentligt.

Sannolikt ändras inte de externa intäkterna och kostnaderna, per typindivid i verksamheten, mellan år. Det innebär att det i praktiken är två komponenter som kan behöva uppdateras – storlek och sammansättning

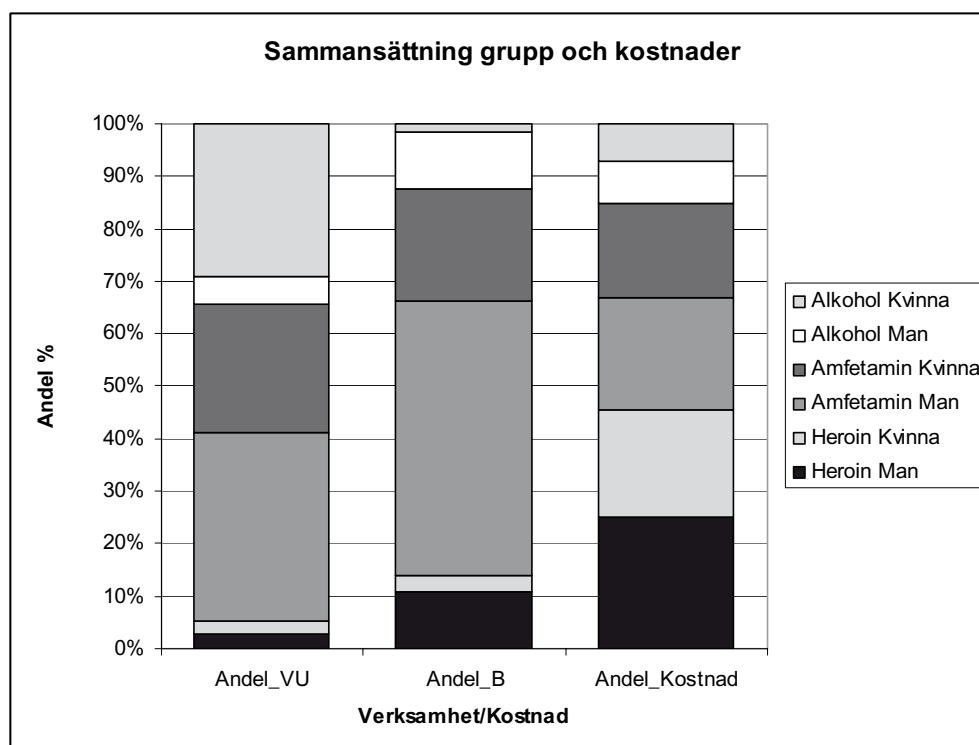
på gruppen i verksamheten, samt verksamhetens egen ekonomi och finansiering från externa aktörer – de interna intäkterna och kostnaderna.

Man kan tycka att antalet personer i verksamheten är viktigare än sammansättningen på gruppen. Detta gäller i de flesta fall, men förändringar i sammansättningen på gruppen kan slå mycket om skillnaderna i externa kostnader och intäkter mellan de olika typindividerna är stora.

I kalkylen för Basta/VägenUt! visade sig sammansättningen på grupperna vara viktig för de externa intäkternas storlek på respektive ställe. I nedanstående tabell ser vi varför Bastas externa intäkter per medarbetare blev större.

Kostnadsstapeln till höger (Andel_Kostnad) är konstruerad så att årskostnaden (=extern intäkt) för en individ av varje kategori lagts på varandra, dvs. vi har en grupp på 6 personer. Sedan har dessa årskostnader översatts till andelar av totala kostnaden för de olika kategorierna. Vi kan konstatera att de båda heroinmissbrukarna tillsammans står för 45%, amfetaminmissbrukarna för 40% och alkoholisterna för 15%.

På Vägen Ut! hade man 35% alkoholister medan man på Basta hade drygt 10%. Vägen Ut hade ca 5% heroinister medan Basta hade knappt 15%. Andelen amfetaminister låg på 60% respektive 70% för Vägen Ut! respektive Basta.

Ju större andel före dessa dyra medlemmar (heroinister och amfetaminister – särskilt män) desto högre blir de externa intäkterna per person för verksamheten. Om det finns kostnadsskillnader som dessa i verksamheten, kan man få stora resultatförändringar vid förändrad sammansättning på gruppen.

Om vi, som hastigast, återvänder till bokslutet för Återtåget och antar att man nu är ett år senare och vill uppdatera bokslutet – vad behöver man egentligen ändra på? Det beror på vad som har förändrats i verksamheten. Låt oss anta att tre saker har förändrats från föregående år:

- Gruppens sammansättning har förändrats – nu har man enbart kvinnor i verksamheten. 10 yngre och 10 äldre kvinnor.
- Arbetsförmedlingen drar sig ur de direkta åtagandena.
- Intäkterna från bygg- och transporttjänster minskar med 150 000 Kr medan service ökar med 250 000 Kr, dvs. en nettoökning av de marknadsbaserade intäkterna med 100 000 Kr

Det leder till en ny resultaträkning som har följande resultatcolumn jämfört med det år vi gick igenom tidigare:

		Summa			Vinst		
		Då	Nu	Diff	Då	Nu	Diff
Arbetsförmedling	Intäkt	620 000	0	-620 000	-1 126 777	-526 667	600 111
	Kostnad	1 746 777	526 667	-1 220 111			
Försäkringskassan	Intäkt	181 277	559 720	378 443	146 611	559 720	413 109
	Kostnad	34 667	0	-34 667			
Kommunen	Intäkt	2 637 667	2 980 000	342 333	1 125 667	2 040 000	914 333
	Kostnad	1 512 000	940 000	-572 000			
Landstinget	Intäkt	827 367	1 248 333	420 967	660 600	747 333	86 733
	Kostnad	166 767	501 000	334 233			
Rättsväsendet	Intäkt	1 237 833	222 000	-1 015 833	530 633	-401 333	-931 967
	Kostnad	707 200	623 333	-83 867			
Övriga	Intäkt	1 050 000	0	-1 050 000	1 050 000	0	-1 050 000
	Kostnad	0	0	0			
Återtåget	Intäkt	1 850 000	1 750 000	-100 000	23 000	-77 000	-100 000
	Kostnad	1 827 000	1 827 000	0			
Totalt	Intäkt	8 404 144	6 760 053	-1 644 091	2 409 733	2 342 053	-67 680
	Kostnad	5 994 411	4 418 000	-1 576 411			

Vi ser att Återtågets eget resultat har förändrats genom att intäkterna minskat med 100.000 kr vilket är nettot mellan Arbetsförmedlingens minskade 200.000 kr och marknadsintäkter som ökade med 100.000 kr. Det innebär att vinsten på 23.000 kr förbyts i en förlust på 77.000 kr.

Om vi ser till den totala vinsten så minskar den med 67.680 kr vilket innebär att övriga aktörers summerade vinst ökade eftersom detta är mindre än de 100.000 kr som Återtåget förlorade på intäktssidan. Man kunde tro att Arbetsförmedlingens indragna bidrag till verksamheten skulle vara skillnaden på aktörssidan, men så är inte fallet. Som framgår

händer det en mängd olika saker med aktörernas intäkter, kostnader och vinster.

Arbetsförmedlingens kostnader minskar med 1,2 Mkr trots att de enbart minskade sina direkta insatser i Återtåget med 200.000 kr. Resten beror på den förändrade sammansättningen i gruppen vilket även slår igenom på intäktssidan. Uppenbarligen var männen mer aktuella hos Arbetsförmedlingen såväl innan Återtåget som under tiden i Återtåget.

Kvinnorna verkar mer aktuella hos Försäkringskassan innan man kommer med i verksamheten – intäkterna ökar.

Rättsväsendets tidigare vinst på en halv miljon kr har nu förbytt i en förlust på 400.000 kr. Detta beror på att det framför allt var männen som var aktuella hos Rättsväsendet. Samma sak gäller "Övriga" där vi hittar kostnaderna för brottslighet i form av egendomsskador etc. Vi ser att kostnaderna för Rättsväsendet minskar marginell medan intäkterna för Rättsväsendet och Övriga faller med drygt 2 Mkr vilket direkt slår över i motsvarande fall i vinst.

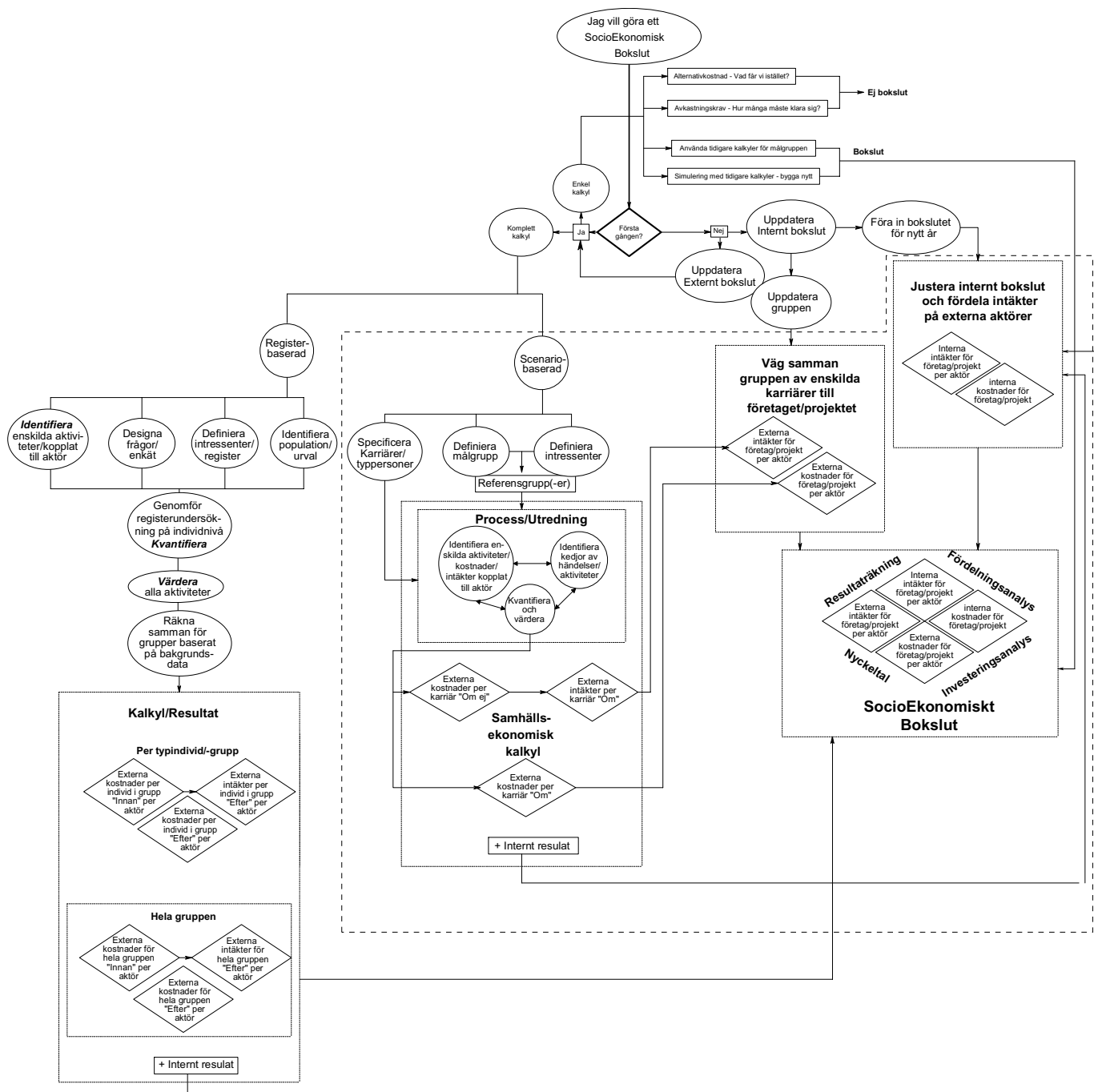
Kommunens vinst ökar med drygt 900.000 kr genom att uteblivna kostnader ökar och kvarvarande kostnader faller.

Detta exempel illustrerar två saker:

- man behöver inte göra om kalkylen för de externa kostnader och intäkter som är förknippade med målgruppen. I denna reviderade kalkyl är dessa konstanta.
- vi har enbart ändrat på Återtågets interna intäkter och sammansättningen på gruppen. Det var det senare som gav dessa stora slag i resultatet.

3.5 Till sist

Denna handbok handlar framför allt om hur man gör ett scenariobaserat Socioekonomiskt bokslut, dvs. det som ligger innanför den röda markeringen i figuren nedan. Vi anser själva att arbetet med Socioekonomiska bokslut blir mer givande om man utgår från individer och händelser i stället för att enbart återanvända andras eller egna gamla beräkningar i schablonkalkyler. Det är en styrka att kunna förklara varför vissa externa intäkter och kostnader blir som de blir i kalkylen, vilket man kan göra om man lägger upp en egen kalkyl. Det är också en styrka att kunna revidera dessa då man lägger samman bitarna och upptäcker konstigheter.

Skillnaderna mellan de scenariobaserade individkostnaderna och de registerbaserade individkostnaderna kan upplevas som stora. Visst är det bra att ha riktiga journaldata i botten för individkostnaderna istället för väl grundade uppskattningar, men resursinsatsen är i de flesta fall betydligt större för att få fram dessa individkostnader. Vissa delar av arbete med scenarier och register, som vi har gjort dem, är identiskt. I bägge fallen arbetar man med fördefinierade insatser som prissätts på samma sätt, vilket innebär att det behövs en eller flera referensgrupper. I bägge fallen skall de externa intäkterna och kostnaderna giftas samman med verksamhetens interna resultat och nyckeltal, finansierings- och investeringsanalys skall göras.

4 Kostnader och intäkter – vad menar vi med det?

4.1 Inledning

Hittills har vi diskuterat kostnader och intäkter, på kort och lång sikt, utan att egentligen problematisera vad vi menar med begreppen kostnader och intäkter. De flesta har en intuitiv uppfattning om vad en kostnad är – det innebär att vi blir av med pengar. En intäkt innebär på motsvarande sätt att vi får pengar. I genomgången av hur det Socioekonomiska bokslutets resultaträkning kunde tolkas så introducerade vi emellertid en annan variant av intäkt – de uteblivna kostnaderna – som är helt avgörande för vårt sätt att resonera och kalkylera.

I detta kapitel gör vi en mycket komprimerad genomgång av några av de begrepp och tankesätt som vi bär med oss från den nationalekonomiska världen. För de som själva vill ställa upp Socioekonomiska bokslut som de vi presenterar här, är det bra att känna till dessa. Inte minst för att slippa trassla bort sig i mer eller mindre teoretiska diskussioner som för det mesta inte bidrar till innehållet i denna typ av kalkyl.

4.2 Olika sätt att räkna kostnader

Vad menar man med kostnad? I samhällsekonomiska kostnadskalkyler figurerar ofta ett kostnadsbegrepp som är obekant för de flesta icke-ekonomer – marginalkostnad. Detta begrepp är helt centralt i en nationalekonomisk kalkyl. Marginalkostnaden definieras som förändringen i den totala kostnaden då vi ökar produktionen med en enhet. Det är den faktiska kostnaden för den sist producerade enheten – inklusive normal avkastning till ägarna, dvs. det som brukar kallas för vinst i företagsekonomiska kalkyler.

I de flesta fall är vi vana vid att tänka i termer av genomsnittskostnader, dvs. att utslaget över ett stort antal enheter så kostar en vara eller en tjänst t.ex. 15 kronor i genomsnitt. För att ytterligare förvirra det hela så ger dessa bägge kostnader samma totalkostnad om man ser till alla tillverkade enheter. Om vi multiplicerar genomsnittskostnaden med antalet tillverkade enheter så får vi totalkostnaden. Det är samma totalkostnad som vi får om vi summerar marginalkostnaden för varje producerad enhet upp till den sist tillverkade. Genomsnittskostnad och marginalkostnad sammanfaller, rent matematiskt, då det produceras precis tillräckligt

mycket. Denna marknad är i jämvikt, vilket är referenspunkten för de flesta ekonomiska analyser om effektivitet.

Eftersom de flesta marknader, eller situationer, som skall värderas samhällsekonomiskt karakteriseras av ojämvt, skall marginalkostnaden användas dvs. vi är intresserade av att ta reda på hur mycket just den studerade enheten bidrar med till de totala kostnaderna. Detta skall sedan ställas mot den intäkt som enheten i fråga genererar - marginalintäkten. Produktionsvolymen är effektiv då marginalkostnaden för den sist producerade är lika stor som intäkten för samma enhet. Så länge intäkten för den sist producerade enheten är högre än marginalkostnaden så producerar man för lite, eftersom det då finns en vinst att dela på för producent och konsument.

I de flesta räkenskaper och utvärderingar arbetar man med total- och genomsnittskostnader eftersom marginalkostnader sällan redovisas. I de bokslut vi har gjort används uteslutande genomsnittskostnader. En mer teoretiskt korrekt kalkyl hade istället lagt samman de faktiska marginalkostnaderna för olika insatser t.ex. marginalkostnaden för besök på behandlingshem timme för timme etc. Detta är knappast meningslöst att ägna sig åt på de områden där vi använder de Socioekonomiska boksluten. Arbetskostnaden för att ta fram kalkylen skulle vida överstiga värdet av resultatet och resultatet skulle inte vara reproducerbara utan motsvarande arbetsinsatser.

En annan möjlig förvirringspunkt när det gäller använda kostnadsbegrepp är distinktionen mellan rörliga och fasta genomsnittskostnader. Distinktionen mellan vad som är rörligt och fast har för nationalekonomen med tidsperspektivet att göra. På kort sikt finns den en mängd resurser som kan betraktas som fasta. En fabriksbyggnad, maskiner, sjukhussängar, etc., finns där oavsett hur mycket eller hur lite som producerar på kort sikt. Om tidsperspektivet förlängs så blir dessa till rörliga kostnader, man kan välja hur många byggnader, sängar och maskiner man skall ha framöver. Skillnaden mellan lång sikt och kort sikt brukar sättas till decennier kontra enskilda år.

Variationer i kapacitet är ofta en svår punkt i samhällsekonomiska utvärderingar. Det har dels med perspektivet i utvärderingen att göra och dels med tidshorisont. Om man kan visa att en lyckad rehabilitering gör att det inte behövs platser på vårdhem, sängar i akutsjukvården eller nätter i arresten, så kommer detta i sig inte betyda att huvudmännen för dessa verksamheter kan stänga ned dessa. De kanske står med viss överkapacitet, men därifrån till att faktiskt kunna växla hem det i en lägre kostnad är avståndet långt. Det sannolikaste är att dessa sängar på kort sikt fylls av andra som behöver dem vilket i och för sig är en effektivisering, men

märks inte för den som står för kostnaden för sängplatsen. Åtminstone inte på kort sikt.

På lång sikt finns det större möjligheter att justera kapaciteten i systemen.

4.3 Alternativkostnader

Oavsett om vi talar om marginal-, genomsnitts eller total kostnad så bygger de på en idé om att kostnader skall avspegla något som kallas alternativkostnaden. I princip innebär detta att en kostnad är en uppoffring av vad en alternativ användning av resurserna skulle gett. Kostnaden för att använda en maskin en timme är med andra ord det värde den skulle kunnat skapa genom att användas till något annat. Samma sak för arbetskraftens kostnad – lönen. Denna skall visa hur mycket personen i fråga skulle kunna producera i bästa alternativa användning ex. läkaren som opererar en 10-årig pojke skulle kunnat operera någon annan.

Det senare är viktigt då man t.ex. skall beräkna arbetskraftskostnader för ett projekt. I en företagsekonomisk kalkyl tar man upp arbetskraftskostnaden till dess faktiska belopp, dvs. bruttolön plus avgifter. I en nationalekonomisk analys skulle man idealt vilja väga in läget på arbetsmarknaden, dvs. om personen i fråga skulle varit helt eller delvis arbetslös eller ej, om projektet inte kom till stånd. Om alternativet till arbete i projektet är arbetslöshet så är lönen inte en bra indikator på arbetskraftskostnaden.

Tanken bakom alternativkostnadsbegreppet är att lyfta fram de samhällsekonomiska resursuppoffringarna som är förknippade med olika förändringar, till skillnad från privat- eller företagsekonomiska kostnader som framför allt visar hur mycket köpkraft som flyttas mellan aktörer. Detta gör att samhällsekonomiska kostnader (och intäkter) ofta skiljer sig från företagsekonomiska.

Det viktiga med alternativkostnadsbegreppet är egentligen att man inte alltid kan ta givna bokförda eller marknadsbaserade kostnader och intäkter för givna. De avspeglar inte vad som i den ideala världen är korrekta priser baserade på faktiska alternativkostnader.

4.4 Externa effekter

Skillnaderna mellan privat-, företags- och samhällsekonomiska kostnader blir särskilt tydligt då vi har att göra med sk. externa effekter. Dessa innebär att vi har en situation där resurser utnyttjas eller värde skapas för någon, utan att det förekommer någon transaktion. Om det inte

förekommer någon transaktion så kommer kostnaden eller intäkten inte heller att dyka upp som en kostnad eller en intäkt för någon person eller företag – de internaliseras inte utan förblir externa för aktörerna. Externa effekter går således förbi prismetanismen. Om inte priserna innehåller korrekt information så fungerar inte en konkurrensökonomi – signalen till konsument och producent är inte densamma.

Det vanligaste exemplet på externa effekter är miljöförstöring av olika slag. Eftersom miljön inte är prissatt på en marknad och äganderätten är svårdefinierad, så utnyttjas miljön som en gratis produktionsfaktor. Detta kallas en negativ extern effekt. Om man gör en samhällsekonomisk värdering av en produktionsprocess som innebär negativa externa effekter så skall de företagsekonomiska produktionskostnaderna justeras uppåt för att ta hänsyn till detta. Då försöker producenten föra dessa ökade kostnader vidare till konsumenten. Konsumenten kan välja att betala mer för produkten eller, om möjlighet finns, välja en annan produkt.

Externa effekter kan också vara positiva. Ett exempel kan vara jordbrukaren som håller landskap öppna genom att producera spannmål eller kött/mjolk. De öppna landskapen konsumeras av alla som åker förbi, men ingen betalar för utsikten. Det kan också vara en grannskapskommitté som tar hand om trädgårdsskötseln i ett bostadsområde som därigenom bidrar till stabiliteten i området och till bättre sociala relationer och minskad förstörelse och vandalism.

Kostnader och intäkter kring rehabilitering har ofta inslag av externa effekter. En framgångsrik rehabilitering av en person innebär att denne kommer att skapa intäkter och reducera kostnader som annars skulle fallit ut hos olika aktörer. Man kan säga att dessa minskade kostnader är en positiv extern effekt av en framgångsrik rehabilitering. Dessa positiva externa effekter dyker varken upp i bokslutet för verksamheten eller är särskilt uppenbara för Kommun, Försäkringskassa, Landsting eller Försäkringsbolag. De positiva externa effekterna i form av färre stölder, mindre vårdbehov, minskade försörjningsbehov etc. är sällan lätta för den enskilde beslutsfattaren att härleda just till denna person och/eller verksamhet.

Kartläggning och värdering av externa effekter är en vanlig orsak till att göra samhällsekonomiska kalkyler. I praktiken försöker man hjälpa marknaden på traven genom att justera priser så att alla aktörer skall kunna fatta vettigare beslut. I våra kalkyler gör vi, i princip, samma sak genom att lösa upp systemgränserna mellan alla aktörer kring t.ex. rehabiliteringen av en individ. Alla resurser läggs i en gemensam påse. Det gör att alla positiva och negativa externa effekter dels internaliseras och dels blir synliga.

4.5 Reala och finansiella kostnader

I kalkyler av projekt som har med utanförskap att göra kommer man ofta in på kostnader och intäkter som berör socialförsäkringar och andra försörjningssystem. Detta gör det nödvändigt att introducera ytterligare en distinktion mellan kostnader - reala och finansiella kostnader. Begreppet reala kostnader står för det som hittills har kallat för kostnader, dvs. reala resursuppoftningar enligt alternativkostnaderna. Finansiella kostnader är i stort sett transfereringar, dvs. överföring av köpkraft från en person till en annan.

En transferering inom socialförsäkringssystemet är ofta skattefinansierad. En skatt tas t.ex. ut på en intjänad inkomst. Inkomsten brutto är en ersättning för arbetsinsatsen – en real kostnad. En del av inkomsten förs, via skatter och avgifter, sedan över till någon annan. Det är en transferering. Själva överföringen, dvs. skatteuppbörden och utbetalningen av transfereringen drar reala resurser – dvs. arbetstid – men själva transfereringsbeloppet är en finansiell kostnad.

Stölder kan bidra med mer extremt exempel. Videoapparaten som stjäls är ingen real kostnad, det är en transferering från den som blir av med den till någon annan. De kostnader som det för med sig i form av reparerade dörrar och handläggning av poliser och försäkringsbolag är reala kostnader. Det är inte helt självklart att den drabbade skulle använda denna distinktion för att beskriva vad som hände.

Socialbidrag, sjukpenning eller arbetslöshetsunderstöd upplevs emellertid som en kostnad för den som betalar ut det. Fler arbetslösa eller sjukskrivna innebär ökade kostnader för arbetsförmedlingar och försäkringskassor. Ett minskande antal arbetslösa eller sjukskrivna innebär minskade utbetalningar vilket ur ett budgetperspektiv ses som kostnadsminskningar. Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är detta endast att se som en transferering mellan den arbetande och den icke arbetande delen av befolkningen. Dessutom kan förändringar mellan transfereringar ses som något positivt – t.ex. ekonomiskt bistånd eller sjukersättning till aktivitetsstöd eller lönebidrag – som vi gärna tolkar som att personen i fråga närmar sig arbetsmarknaden.

De reala kostnaderna förknippade med den arbetslöse eller sjuke är kostnaderna för handläggare och övriga insatskostnader på försäkringskassor, arbetsförmedlingar, vårdcentraler etc.

Den största reala kostnadsposten i detta sammanhang utgörs sannolikt av det som kallas för produktionsbortfall. Detta innebär att den sjuke eller arbetslöse inte producerar ett värde när han/hon inte arbetar. För människor som slås ut från arbetsmarknaden mer eller mindre perma-

nent redan i unga år kan detta produktionsbortfall bli omfattande. Man kan förvisso alltid argumentera kring huruvida dessa personer någonsin skulle vara aktuell på en arbetsmarknad eller ej.

Man kan använda finansiella kostnader för att approximera det reala produktionsbortfallet. I princip skall A-kassa eller sjukpenning avspegla en arbetslös eller sjukskrivens lön. Detta leder till en underskattning av produktionsvärdet.

Synen på produktionsvärde kan skilja sig mellan företagsekonomiska redovisningar, där löner ses som kostnader, och samhällsekonomiska redovisningar, där löner antas avspegla det värde som de anställda producerar. Ett uttryck för detta är nationalekonomens syn på olika verksamheters bidrag till det totala produktionsresultatet i samhället – Bruttonationalprodukten (BNP)

En ekonomisk verksamhets bidrag till den gemensamma produktionen i samhället – BNP – brukar i nationalräkenskaperna definieras som produktionsvärdet minus kostnader för insatsprodukter som köps från andra. Man kan kalla det för företagets förädlingsvärde. Det består av löner, sociala omkostnader, vinst och avskrivningar. Uppgifterna från Återståets bokslut för skulle då ge

totala intäkter	= 1.850.000
kostnader för insatser	= 450 000
bidrag till BNP	= 1.400.000
BNP-bidrag per medarbetare (20 st)	= 70.000

Distinktionen mellan finansiella och reala kostnader är viktig om man skall göra en samhällsekonomisk utvärdering av en verksamhet som får konsekvenser för människor och institutioner inom socialförsäkrings-systemet. De flesta samhällsekonomiska utvärderingar räknar endast på de reala kostnaderna, även om vissa finansiella kostnader också kan användas som approximationer av det reala produktionsbortfallet.

Många av de inblandade i rehabiliteringsrelaterade projekt är intresserade även av de finansiella kostnaderna och intäkterna mer generellt eftersom de ansvarar för dessa system. Den mest flexibla lösningen på detta är givetvis att räkna på både de finansiella och de reala kostnaderna och intäkterna. Då kan man redovisa dem tillsammans eller separat beroende på aktörers behov.

Nedan gör vi en uppdelning på finansiella och reala kostnader/intäkter utifrån vårt bokslut för Återtåget. Det vi tidigare använt ligger nu i kolumnen ”Summa” som är summan av de reala och de finansiella posterna för varje aktör på intäkts- och kostnadssidan.

		Finansiell	Real	Summa	Andel Real
Arbetsförmedling	Intäkt	612 000	8 000	620 000	1%
	Kostnad	1 533 444	213 333	1 746 777	12%
Försäkringskassan	Intäkt	177 277	4 000	181 277	2%
	Kostnad	34 667	0	34 667	0%
Kommunen	Intäkt	533 000	2 104 667	2 637 667	80%
	Kostnad	134 333	1 377 667	1 512 000	91%
Landstinget	Intäkt	0	827 367	827 367	100%
	Kostnad	0	166 767	166 767	100%
Rättsväsendet	Intäkt	0	1 237 833	1 237 833	100%
	Kostnad	0	707 200	707 200	100%
Övriga	Intäkt	0	1 050 000	1 050 000	100%
	Kostnad	0	0	0	0%
Återtåget	Intäkt	0	1 850 000	1 850 000	100%
	Kostnad	0	1 827 000	1 827 000	100%
Totalt	Intäkt	1 322 277	7 081 867	8 404 144	84%
	Kostnad	1 702 444	4 291 967	5 994 411	72%
<i>Vinst</i>					
<i>Vinst %</i>			65%	40%	

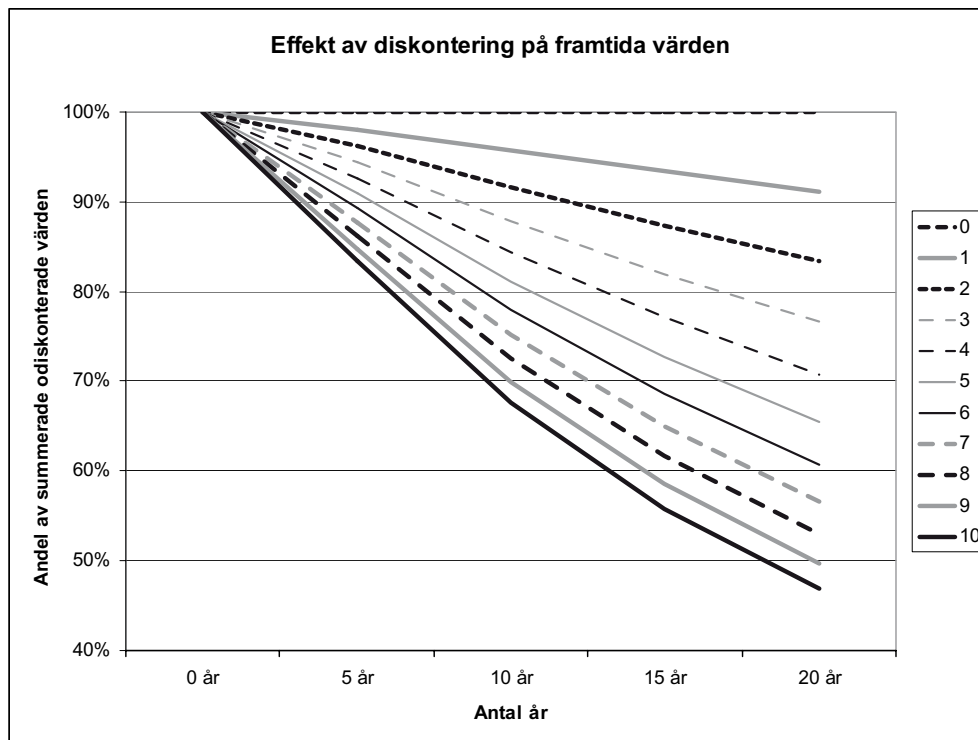
Vi har lagt de externa aktörernas kostnader för Återtåget som reala kostnader, dvs. vi antar att man i själva verket köper tjänster av Återtåget och inte enbart ger ett bidrag.

För Återtågets del kan vi se att de reala intäkterna svarade för 84% och de reala kostnaderna för 74%. Det innebär att den reala vinsten i procent är högre än den vi redovisade med de sammanslagna kostnads-/intäkts-typerna – 65% mot 40%.

4.6 Kostnader idag och i framtiden – diskontering

Vi har ofta med en investeringskalkyl i bokslutet. Det innebär att vi vill jämföra kostnader och intäkter som faller ut över flera år framåt. Diskontering innebär att man skriver ner värdet av framtida kostnader med en viss faktor – diskonteringsräntan. Man kan också uttrycka det som att en krona om tio år är mindre värd än en krona idag. Även om vi alla är vana vid räntor som banksparare och låntagare så är diskontering ett mer abstrakt begrepp för många.

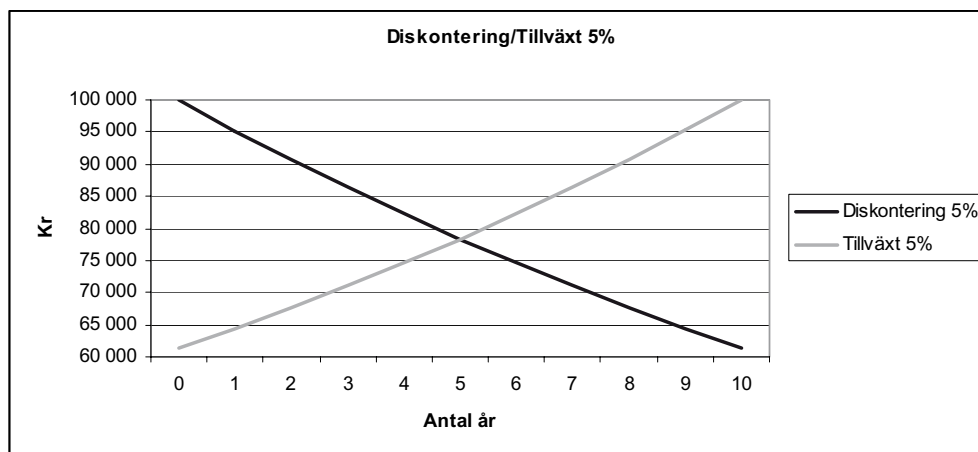
Det enkla sambandet är att ju högre ränta och desto längre tidsperiod – desto större effekt. I diagrammet nedan illustreras effekten av olika diskonteringsräntor över olika tidsperioder. Jämförelsen görs mot den summerade odiskonterade beloppet över en viss tidsperiod.

Antag att en viss åtgärd kostar 100.000 kr per år i 20 år. Det innebär att den efter 20 år har kostat 2 Miljoner Kr om den inte diskonteras. Om samma belopp diskonteras med 5% ränta kommer det endast att summera sig till drygt 1.3 Mkr, dvs. drygt 65% av det odiskonterade beloppet.

Detta är kanske ett mindre problem om man har en förhållandevis jämn spridning på intäkterna och kostnaderna över denna tidsperiod. Det är emellertid inte helt ovanligt att kalkylen rör någon form av investeringsbeslut, där man har en kostnad på kort sikt som skall jämföras med intäkter över lång tid. I sådana fall gynnar en hög diskonteringsränta projekt som har en kort avkastningsperiod framför de med en längre. En lyckad rehabilitering av någon vars intäkter kommer att falla in över de kommande 20-30 åren är ett exempel på ett projekt där de framtida intäkternas diskontering kan påverka investeringsbeslutet.

Rationaliteten bakom diskonteringen har framför allt med tanken på en växande ekonomi att göra. I en växande ekonomin kommer 100 kr som investeras idag att producera ett värde som är större än 100 kr i morgon. Detta gör att 100 kr idag är värda mer än 100 kr i morgon. Detta illustreras i diagrammet nedan där den negativt lutande linjen visar värdet av 100.000 kr som dyker upp efter ett år, två år etc. fram till 10 år senare. 100.000 kr som kommer år 10 är bara värda drygt 60.000 kr idag.

Anledningen till detta finns i den positivt lutande linjen. Där har vi tagit dessa drygt 60.000 kr och investerar dem i en ekonomi som växer med 5% per år. Om 10 år kommer de då att vara värda 100.000 kr. Sett från dagens horisont kan ju inte 100.000 Kr om 10 år vara värt mer än dessa drygt 60.000 kr idag.

Det har länge förts en ibland ganska hätsk debatt om vilken diskonteringsränta som skall användas för olika typer av kalkyler. För utvärderingar som rör sig på 5-10 års sikt brukar en diskonteringsränta på mellan 4 och 8 % användas. Om man skall tillämpa idén att diskonteringen skall avspegla tillväxttakten i ekonomin så skulle en diskonteringsränta på 2-3% kanske vara rimligare. Vi brukar oftast ligga på 4%, även om vi i den långsiktiga kalkylen för Återtåget använde vi en diskonteringsränta på 2%.

4.7 Kostnader som blir intäkter och fortsätter att vara kostnader....

I det Socioekonomiska bokslutet för Återtåget tolkade vi uteblivna kostnader som intäkter. Detta är inte svårt att förstå på ett principiellt plan, men är kanske inte helt självklart för enskilda aktörer med en budget att balansera. Om en person som föregående år legat inne på sluten psykiatrisk avdelning, i år till följd av en viss verksamhet inte gör det så räknar vi detta som en intäkt för verksamheten som tillfaller psykiatrin. Ur psykiatrins synvinkel är det sannolikt inte samma bild. Någon ligger i sängen på slutenvårdsavdelningen. Är det inte herr X så är det herr Y. Man kan inte räkna hem intäkten och därför finns de inte.

Skillnaden i syn på kostnaden för psykiatrin har att göra med perspektivet. I det Socioekonomiska bokslutets externa kalkyl har vi ett utpräglat individperspektiv. Inom psykiatrin har man en verksamhetssyn på kostnader och intäkter, vilket innebär att det spelar mindre roll om Herr

X eller Herr Y ligger i sängen så länge de bägge har ungefär lika stora behov av vård.

Det är viktigt att komma ihåg att det för de externa aktörerna runt en viss verksamhet inte alltid är enkelt att koppla samman individbaserade Socioekonomiska kalkylresultat med den egna budgeten.

4.8 Några slutord

Det Socioekonomiska bokslutets externa kostnader och intäkter tas oftast fram som förenklade samhällsekonomisk kalkyler. Det innebär att de inte alltid uppfyller alla önskemål från det nationalekonomiska skräet men det ger snabba och tillräckligt bra resultat för att beställare skall kunna gå vidare.

Denna genomgång av några olika begrepp från den samhällsekonomiska världen torde illustrera att det våra kalkyler delar mycket gemensamt tankegods med den mer genomgripande samhällsekonomiska kalkylen.

Förhoppningsvis har denna genomgång illustrerat på vilka områden man åtminstone delvis kan ta några få enkla steg för att underlätta kommunikationen även med de som företräder de mer strikta kalkylerna.

- a) Ge möjligheter att redovisa resultat uppdelat i **finansiella och reala** kostnader. Ibland spelar det roll och kan man med detta undvika onödig kritik och diskussion så är det definitivt värt extraarbetet.
- b) Tillämpa alltid **minsta-värdes-principen**. Det innebär i praktiken att alltid vara vaksam på möjligheten att överdriva framför allt intäkter. Detta upptäcks alltid och leder till att resultaten ifrågasätts. Ta alltid det mindre av flera möjliga värden om det handlar om externa intäkter för verksamheten. Ta alltid det större av flera möjliga värden om det handlar om externa eller interna kostnader.
- c) **Diskontera** alltid kalkyler där belopp strömmar ut eller in över flera år. Oftast spelar det ingen roll för resultaten, men det är ännu en källa till kritik av resultaten.
- d) Var alltid beredd på att göra **känslighetsanalys** på dina resultat och underliggande kostnader. Om du får kritik eller blir misstänkliggjord för att vissa resultat ser konstiga ut för en eller fler aktörer. Räkna om och pröva hur deras invändningar slår på slutresultatet. I de flesta fall spelar det ingen större roll. Var flexibel och sätt upp analysen så att du lätt kan pröva andra antaganden/priser etc.

DEL 2
ARBETSPROCESS
OCH INNEHÅLL

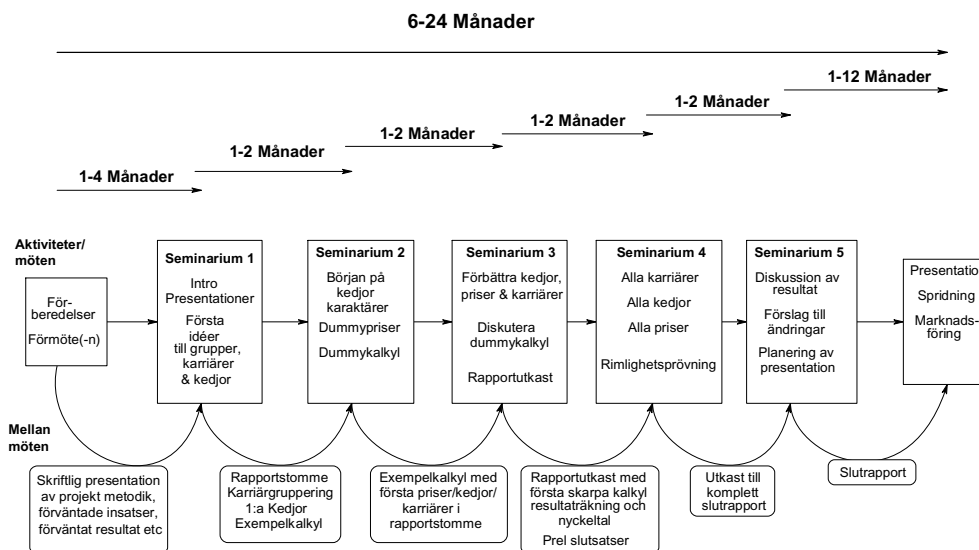
5 Processen från ax till limpa

5.1 Inledning

I detta kapitel skall vi översiktligt gå igenom, den för oss typiska, processen med att ta fram ett Socioekonomiskt bokslut för en verksamhet. Med utgångspunkt i figuren nedan har vi delat upp denna process i ett antal steg som knyts till work-shops/seminarier med våra referensgrupper och det arbete vi själva gör inför och efter dessa möten.

Mot bakgrund av ett antal genomförda scenariobaserade projekt har vi kommit fram till en arbetsmodell som innefattar ca 5 möten med referensgrupper för målgruppen och aktörerna kring verksamheten. Kronologiskt innebär denna modell att vi genomför projektet över en period som kan ligga allt mellan 6-24 månader. Utfallet beror, i huvudsak, luckor i kalender för en grupp människor.

Det går knappast att genomföra på mindre än 6 månader, p.g.a. att det är mycket som skall göras mellan mötena. Det får inte gärna ta längre tid än 24 månader eftersom effektiva work-shops/seminarier förutsätter att deltagarna, åtminstone vagt, kommer ihåg vad man gjorde senast.

Tanken är att de som gör kalkylen producerar resultat mellan varje möte. I våra studier finns det oftast ett skelett till rapport som distribueras till andra seminariet och sedan fylls på efterhand.

De flesta av deltagarna är endast aktiva under mötena plus att de givetvis läser, åtminstone de senare, rapportutkastet. Vissa av deltagarna i grupperna förväntas också förbereda specifikt material mellan gångerna.

Låt oss gå igenom några av stegen.

5.2 Förberedelser – referensgrupper, tidsschema och rapportstruktur

I god tid innan arbetet skall utföras måste man, tillsammans med uppdragsgivaren, bestämma sig för sammansättningen på referensgruppen/rna. Det finns inget självklart sätt att göra detta även om det i de flesta av våra studier har handlat om en grupp med externa intressenter som t.ex. myndigheter, kunder, personal etc. och en eller fler grupper med företrädare för målgruppen. I många fall finns det intressenter runt verksamheten som naturligt kommer med i referensgruppen. Vi har hittills inte varit med om att det har varit några större problem att få ihop en grupp deltagare/medarbetare/klienter från verksamheten som studeras.

I praktiken vill vi fånga upp de aktörer kring verksamheten som senare kommer att figurera i kalkylen med kostnader och intäkter. Vi har ibland använd följande "Aktörstårta" för att illustrera vår standarduppställning i kalkylen och därmed vilka vi helst vill se representerade i en referensgrupp. I gruppen "Övriga" ingår t.ex. allmänheten, försäkringsbolag etc.

När man, tillsammans med uppdragsgivare, har bestämt vilka som skall tillfrågas så ligger man sannolikt 1-2 månader innan det första seminariet.

Det är viktigt att så snart som möjligt kan lägga ett schema för mötesserien från start till presentation av rapport. Kalendrar tenderar att vara fulltecknade på kort sikt, så ju förr man prickar in mötestillfällena desto bättre.

Vi har hittills inte varit med om att alla som anmält sig till referensgrupperna har deltagit i alla möten. Det blir frånfall i grupperna och man gör bäst i att vara beredd på det och försöka hantera det, t.ex. genom att göra intervjuer med de som inte kunnat komma.

I samband med att man lägger in seminarier så är det inte dumt att börja skissa på slutrapportens struktur. Det gör att man tidigt får ett fokus och kan arbeta på att fylla i luckor i rapportstrukturen i stället för att samla på hög och hoppas att man fått in allt som behövs när det är dags att skriva slutrapport.

Vi har funnit att ett rapportskelett som successivt kläs på med text och siffror också fungerar utmärkt i samspelet med deltagarna i referensgrupperna. Deltagarna förväntar sig nya versioner av hela eller delar av rapporten till varje seminarium.

5.3 Seminarium 1

Det första seminariet används till att introducera tankesättet kring Socioekonomiska bokslut. Varför gör vi dem? Vad tillför det? Vad skall resultatet användas till? Vad får deltagarna ut av att medverka i arbetsprocessen?

Deltagare från olika myndigheter blir ofta positivt överraskade av arbetet i referensgruppen. Man får en unik överblick av samspelet kring, och ens egen roll i, arbetet med målgruppen.

Rent administrativt finns det mycket att gå igenom under det första mötet. Tidsschema, förväntningar på insatser från deltagarna och förväntat slutresultat skall diskuteras och så långt som möjligt bestämmas.

Under det första seminariet presenteras de fyra primära områden som referensgrupperna skall bidra kring:

- Gruppering av målgrupp i några relevanta kategorier – de typpersoner som scenarierna byggs kring
- Sammanställning av de insatser/aktiviteter som det skall räknas på. Detta görs ofta med hjälp av illustrativa insatskedjor.
- Sammanställning av relevanta priser för dessa insatser/aktiviteter
- Bestämma typindividernas typiska utnyttjande av dessa insatser/aktiviteter såväl innan de kommer med i verksamheten som under/efter verksamheten. Vi kallar detta för karriärer och de ligger till grund för det som sedan blir till genomsnittliga årskostnader och –intäkter per typindivid och aktör.

5.4 Seminarium 2–4

Här fortsätter arbetet med insatser/aktiviteter. Vi skickar ut nya eller reviderade insatskedjor inför varje möte och använder de framväxande karriärerna till att göra preliminära kalkyler på de genomsnittliga årsintäkterna och –kostnaderna till det externa bokslutet. Tidiga kalkyler gör det lättare att upptäcka problem i insatser/aktiviteter, deras priser eller karriärernas utformning.

Under dessa seminarier växer slutrapporten till sig och deltagarna får en alltmer komplett rapport att ta ställning till. Det finns därmed gott om tillfällen att påverka tonvikt, tonfall och slutsatser. För deltagarna från verksamheten är det särskilt viktigt att kunna kontrollera hur de själva framställs i texten och att ingen skall kunna identifieras som inte vill bli identifierad.

5.5 Seminarium 5 och presentation

I och med att resultaten från bokslutsarbetet sätter in verksamheten i ett större ekonomiskt sammanhang vill verksamheten/uppdragsgivaren ofta förmedla detta till olika intressenter. Detta är något som man bör planera för i början på processen och tänka på i rapportskrivningsprocessen, framför allt inför det sista seminariet.

Det sista seminariet måste användas till att diskutera huvudbudskap, hur verksamheten och deltagarna presenteras samt vilka resultat som skall lyftas fram särskilt i rapporten. Observera att detta inte innebär att lägga själva bokslutet tillrätta så att det levererar ett visst budskap. Det kan däremot innebära att man tillsammans med referensgrupperna diskuterar hur resultaten kan visualiseras eller förklaras så att de blir lättare att ta till sig för såväl de närmast inblandade som för utomstående.

5.6 Slutord om processen

Även om detta är en handbok i hur man gör Socioekonomiska bokslut så är det viktigt att inte glömma bort den process som resulterar i bokslutet. Mycket av slagkraften och legitimiteten i arbetet grundläggs i samarbetet med referensgrupperna. Arbetet med referensgrupperna avgör hur bra underlag man får till kalkyler och bokslut.

6 Kalkylens skelettet – aktörer, kedjor och aktiviteter

6.1 Inledning

Vi har flera gånger stiftat bekantskap med de externa kostnader som ligger till grund för att beräkna de externa aktörernas intäkter och kostnader av den verksamhet vi studerar. Såväl i de scenariobaserade som i de registerdatabaserade kalkylerna arbetar vi med kostnader på insats- eller aktivitetsnivå. Alla dessa insatser är förknippade med en viss aktör och ofta även en kedja av insatser som uppstår kring ett behov eller en händelse – t.ex. en vårdkedja eller en kedja som startar med gripande och slutar med insatser från frivården efter ett avtjänat fängelsestraff.

Vi kommer huvudsakligen att använda oss av praktikfallet Återtåget som vi redan stiftat bekantskap med. Det kommer även att ges exempel från andra studier där vi tycker att kalkylen för Återtåget kanske är lite för enkel.

Kartläggningen av de externa kostnaderna är i praktiken en förenklad samhällsekonomisk utvärdering. Sådana utvärderingar brukar traditionellt sägas innehålla tre steg eller komponenter:

- **Identifiering** av alla relevanta variabler. I vårt fall handlar det om att hitta de aktörer som på ett eller annat sätt blir inblandade i deltagarnas liv under den studerade perioden. För oss handlar det för det mesta om de som vi i föregående kapitel samlade i "Aktörstårtan". När aktörerna är identifierade försöker vi stegvis ställa samman en lista på alla de insatser/aktiviteter dessa aktörer gör för våra målgrupp under den kalkylperiod som bestämts. Detta är vår kartläggning av de resurser som är i omlopp kring deltagarna i Återtåget. I praktiken blir ingen identifiering fullständig. Man måste välja rimliga systemgränser, dvs. att man får med så mycket av aktiviteter kring undersökningspersonen att det som lämnas inte kan förändra kalkylen annat än mycket marginellt.
- **Kvantifiering** av alla insatser/aktiviteter med ekonomisk relevans. Detta innebär att bestämma enheter för besök på akuten, vistelse på behandlingshem, polisingripanden etc. Här är det viktigt att kvantifiera i en enhet som känns rimlig och att där det går lägga samman delaktiviteter som hänger ihop. Ett läkarbesök består egentligen av en mängd moment, men vi sammanfattar det som en läkarinsats. För stor

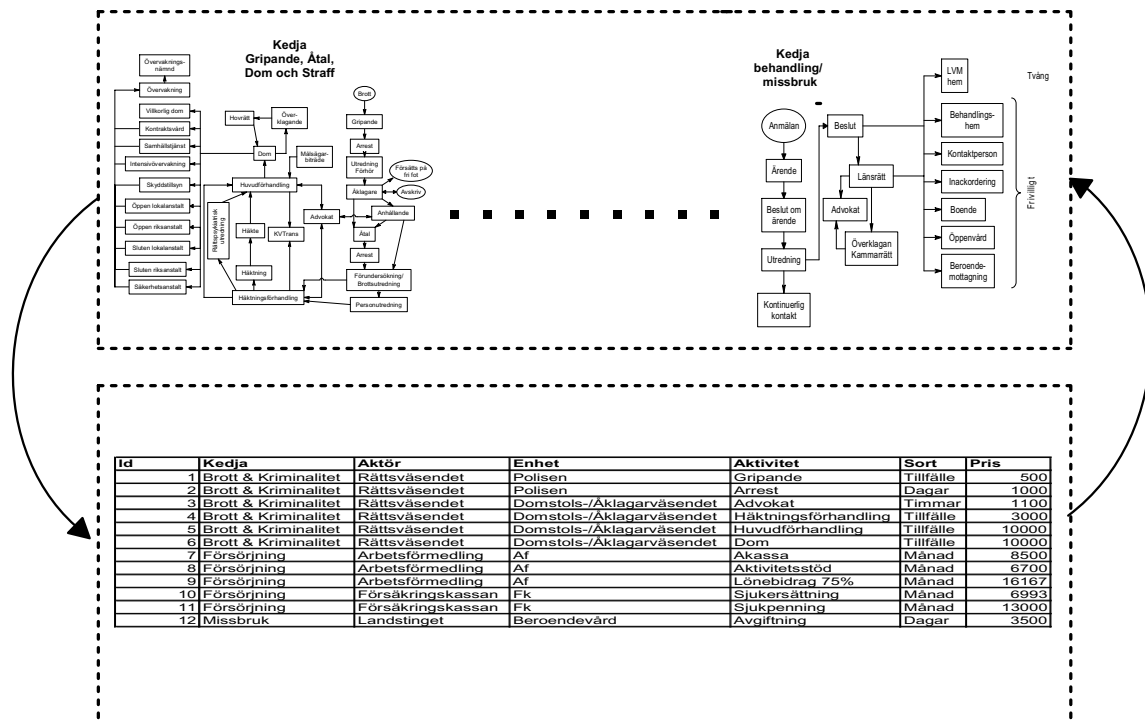
detaljrikedomen leder till oöverskådlighet och ett tunggrott kalkylarbete. Det är viktigt att klassa olika insatser efter om de medför reala eller finansiella kostnader.

- **Värdering** av alla insatser, dvs. att välja priser eller kostnader. Oftast använder vi oss av genomsnittskostnader för de olika insatserna. Dessa är enklare att få tag i idag med ”beställare” och ”utförare”. Ibland, för specifika målgrupper, kan det vara värt att försöka ta med svärmätbara kostnader/intäkter som t.ex. oro för familj/anhöriga eller oro för passagerare i kollektivtrafiken, etc. Förutom priser/kostnader för aktiviteterna i sig så måste man också ta ställning till om, och i så fall med vilken, diskonteringsränta man skall översätta kostnader och intäkter som utfaller i framtiden till dagens värde. Eftersom det Socioekonomiska bokslutet avser ett verksamhetsår och de beräknade uteblivna kostnaderna oftast avser ett genomsnittså innan verksamhetsåret, så brukar vi inte diskontera resultaträkningen, men däremot de investeringskalkyler som löper över flera år.

6.2 Aktörer och kedjor

När vi arbetar med att bygga upp listorna med insatser/aktiviteter som är mest relevanta för målgruppen i fråga, har vi under senare år börjat använda oss av insatskedjor eller välfärdskonsumtionskedjor som vi omväxlande kallar dem. Begreppet välfärdskonsumtionskedja leder tanken till att det uteslutande handlar om insatser/aktiviteter som tillhandahålls eller finansieras via den offentliga sektorn eller socialförsäkringssystemet. Den överväldigande majoriteten av de insatser vi tar upp är av det slaget, men inte alla. Man kan även tänka sig kalkyler där insatserna förknippade med välfärdsstaten kan vara i minoritet. Vi använder således oftast begreppet insatskedja eller enbart kedja för det som vi tidigare kallade för välfärdskostnadskedja.

I resultaten från det Socioekonomiska bokslutet görs sällan en redovisning per insatskedja. Fokus ligger i stället på aktörsperspektivet eftersom det är mest relevant för en verksamhet som förhandlar med offentliga aktörer kring sin finansiering/tillstånd/upphandling etc.

Kedjeperspektivet är, som vi tidigare anmärkt, ett utmärkt redskap för att visualisera situationer, händelseförlopp och situationsbundna valmöjligheter bland uppsättningar av insatser/aktiviteter. Vi använder det både för egen del och för att kommunicera med våra referensgrupper. De medger ytterligare en skärning av kostnader och intäkter vilket kan vara bra för att illustrera ett visst resultat. De kan även användas som underlag för fortsatta kalkyler där man vill göra förändringar i årskostnader för en viss typperson ur en målgrupp. Vi beskrev detta översiktligt i avsnitten om schablonmetoder där vi skapade nya återstående externa kostnader med hjälp av befintliga kostnader per insatskedja. Detta hade varit betydligt svårare utan ett underlag som kunde sammanställas på såväl aktörs- som kedjenivå.

Oftast innebär arbetet med referensgrupperna att kedjor och insatslistor byggs upp och förändras i ett flertal varv under kalkylprocessen. Insatser kommer till och försvinner, sortenheter byts ut, priser justeras, nya kedjor skapas eller slås ihop.

Vi kommer att beskriva aktörsperspektivet och kedjeperspektivet var för sig i texten som följer. I själva verket är utvecklingen av dem intimt sammankopplad och mer eller mindre simultan i en iterativ process. Vårt mål är att få en lista på insatser som kan användas i kalkylen. Aktörer och kedjor är i sätt att sortera, gruppera och summera denna insatslista.

Låt oss börja med att beskriva insatserna utifrån ett aktörsperspektiv.

6.3 Aktörer och aktiviteter

Om man vill ha en flexibel och analytiskt hanterbar struktur för samhällets utbud av aktiviteter/resurser så är det viktigt att skapa en hierarki. Vi har valt att strukturera det på fyra nivåer:

Samhället

Aktör – t.ex Landsting

Enhet – t.ex Psykiatri, primärvård

Aktivitet/Insats – t.ex operation, A-kassa, medicin

På den lägsta nivån specificeras såväl sortenhet som pris/kostnad per sortenhet. Vi väljer att alltid specificera huruvida det är en real eller en finansiell storhet, dvs. om det handlar om en real resursförbrukning eller en transferering. Vi har tidigare illustrerat hur resultaträkningen per aktör kan delas upp i reala och finansiella kostnader för respektive insatser i bokslutet för Återtåget. Vissa uppdragsgivare eller granskare kräver denna uppdelning för att kunna ta ställning till resultatet i den externa kalkylen och därmed hela bokslutet.

Antalet insatser/aktiviteter kan variera mellan olika studier. I tidigare studier har vi haft en bruttolista på insatser/aktiviteter som ligger på knappt 200 aktiviteter. Vi brukar börja nya projekt med att återanvända en delmängd av dessa för att fånga det för, denna målgrupp, relevanta utbudet. Denna revideras sedan genom projektprocessen.

I fallet med Återtåget har vi nöjt oss med ett färre antal insatser/aktiviteter. Framför allt för att vi vill behålla överskådligheten. Nedan följer den aktivitets/insatslista vi använde i kalkylen för Återtåget.

Den innehåller 37 aktiviteter fördelade på 6 aktörer plus Återtåget självt samt klassificerad i 6 kedjor. I tabellen återfinns även Återtåget självt med en aktivitet som kallas produktionsvärde med priset 0 Kr. Detta är en post som vi la in för att få kalkylprogrammet att göra rätt sorterade summeringar längre fram i kalkylprocessen. Den var aldrig tänkt att användas i sig.

Aktörshierarki

	Kedja	Aktör	Enhet	Aktivitet	Sort	Pris	Real
1	Brott & Kriminalitet	Rättsväsendet	Polisen	Gripande	Tillfälle	500	1
2	Brott & Kriminalitet	Rättsväsendet	Polisen	Arrest	Dagar	1000	1
3	Brott & Kriminalitet	Rättsväsendet	Domstols-/Åklagarväsendet	Advokat	Timmar	1100	1
4	Brott & Kriminalitet	Rättsväsendet	Domstols-/Åklagarväsendet	Häktningsförhandling	Tillfälle	3000	1
5	Brott & Kriminalitet	Rättsväsendet	Domstols-/Åklagarväsendet	Huvudförhandling	Tillfälle	10000	1
6	Brott & Kriminalitet	Rättsväsendet	Domstols-/Åklagarväsendet	Dom	Tillfälle	10000	1
7	Försörjning	Arbetsförmedling	Af	Akassa	Månad	8500	0
8	Försörjning	Arbetsförmedling	Af	Aktivitetsstöd	Månad	6700	0
9	Försörjning	Arbetsförmedling	Af	Lönebidrag 75%	Månad	16167	0
10	Försörjning	Försäkringskassan	Fk	Sjukersättning	Månad	6993	0
11	Försörjning	Försäkringskassan	Fk	Sjukpenning	Månad	13000	0
12	Missbruk	Landstinget	Beroendevård	Avgiftning	Dagar	3500	1
13	Missbruk	Kommunen	Socialtjänsten	Behandlingshem	Dagar	1900	1
14	Missbruk	Kommunen	Socialtjänsten	Utredning	Tillfälle	12000	1
15	Missbruk	Kommunen	Socialtjänsten	LVM-hem	Dagar	3500	1
16	Psykvård	Landstinget	Psykiatri	Psykakut	Tillfälle	4000	1
17	Psykvård	Landstinget	Psykiatri	Psyk öppenvård	Dagar	1500	1
18	Psykvård	Kommunen	Socialtjänsten	Särskilt boende	Månad	8000	1
19	Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	OSA	Månad	10000	1
20	Sysselsättning	Arbetsförmedling	Af	Skyddat arbete	Månad	8000	1
21	Sysselsättning	Kommunen	Utbildningsförv	KOMVUX	Månad	4000	1
22	Sysselsättning	Kommunen	Utbildningsförv	GrundVUX	Månad	4000	1
23	Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	Funktionsbedömning	Tillfälle	3000	1
24	Sysselsättning	Återtaget	Verksamhet	Produktionsvärde	Månad	0	1
25	Brott & Kriminalitet	Rättsväsendet	Domstols-/Åklagarväsendet	Fängelse	Månad	60000	1
26	Brott & Kriminalitet	Övriga	Allmänhet	Skadegörelse	Tillfälle	5000	1
27	Försörjning	Kommunen	Socialtjänsten	Ekonomisk bistånd	Månad	6500	0
28	Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	Halvvägshus	Månad	2000	1
29	Sysselsättning	Rättsväsendet	Domstols-/Åklagarväsendet	Halvvägshus	Månad	2000	1
30	Somatisk vård	Landstinget	Primärvård	Läkarbesök	Tillfälle	1500	1
31	Somatisk vård	Landstinget	Primärvård	Skoterskebesök	Tillfälle	800	1
32	Somatisk vård	Landstinget	Akutsjukvård	Akutmottagning	Tillfälle	3000	1
33	Somatisk vård	Landstinget	Akutsjukvård	Operation	Tillfälle	6000	1
34	Somatisk vård	Landstinget	Specialistsjukvård	Läkarbesök	Tillfälle	2000	1
35	Försörjning	Arbetsförmedling	Af	Utredning	Tillfälle	1000	1
36	Försörjning	Försäkringskassan	Fk	Utredning	Tillfälle	1000	1
37	Försörjning	Kommunen	Socialtjänsten	Utredning	Tillfälle	1000	1

Kedjor

Pilarna ovan- och nedanför tabellen illustrerar hur vi kan arbeta med den:

- ur ett aktörsperspektiv med hela hierarkin från aktör till aktivitet
- ur ett kedjeperspektiv där länken går direkt från kedja till aktivitet

Varje kedja är sammansatt av en mängd insatser/aktiviteter som kan tillhöra olika aktörer. Kommunen dyker t.ex. upp i kedjorna Försörjning, Missbruk, Psykvård och Sysselsättning.

Förutom Kedja, Aktör, Enhet och Aktivitet så innehåller denna tabell uppgifter om den sortenhet som valts för aktiviteten i fråga – här tillfälle, timmar, dagar och månad – priset per sortenhet och huruvida aktiviteten är att betrakta som en real eller en finansiell kostnad/intäkt. När vi ritar våra insatskedjor brukar vi illustrera om aktiviteterna är reala och

finansiella genom att göra olika form på boxarna vilket vi återkommer till nedan.

I det bokslut vi sett från Återtåget redovisar vi enbart på aktörsnivå. I andra studier har vi gått nedåt i hierarkin. I t.ex. Basta/VägenUt!-studien visade det sig viktigt för Vägen Ut! att kunna visa upp utvecklingen inom rättsväsendet eftersom kriminalvården är en av de stora kunderna.

	Domstol/Åklagare		Kriminalvården		Polisen	
	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad
Summa	6 679 313	201 875	3 007 974	775 333	5 291 617	0
Vinst		6 477 438		2 232 640		5 291 617
Vinst/ Individ		171 225		59 018		139 879

Detta är enkelt att göra om man gör kalkylen på ett hierarkiskt sätt, och kan ge viktig information till de externa intressenterna. Det mest detaljerade redovisningen sker på insats/aktivitetsnivå. Vi har redovisat även på denna nivå i några studier. I vår ekonomiska utvärdering av PO-reformen valde vi att redovisa hela den hierarkiska kostnadsstrukturen. Detta framför allt för att ingen tidigare kunnat visa de ekonomiska flödena kring denna målgrupp.

Den mest detaljerade bilden blir nödvändigtvis överskådlig och den kan därför endast fungera som ett komplement till mer överskådliga, tabeller och diagram.

Detaljrikedomen och flexibiliteten måste hela tiden ställas å ena sidan mot det ökade resursbehovet för att samla in och ställa samman data och å andra sidan mot riskerna att dra för hårda växlar på ett underlag som ofta består av schabloner och genomsnitt.

Reala + Finansiella kostnader							
Arbetsmarknadsverk	3700	→	arbetsförmedling	3000	→	akassa	1300
Försäkringskassan	69500		arbetsförmedling rehab	700		lönebidrag 80%	500
Kommun	36500					aktivitetsgarantin	1200
Landsting	204300					rehabutredning af	100
Övriga myndigheter	28400		socialförsäkring	57900		arbetsmarknadsutb	200
Övrigt	2000		rehabilitering fk	2600		arbetsprövning af	300
summa	344400		Allm bidr FK	9000		arbetspsykolog af	0
						handläggartid af/rehab	100
			socialförvaltning	22100		sjukpenning	12700
			omsorgsförvaltning	14400		sjukersättning/förtidspension	17200
						sjukbidrag	24400
			psykiatri	194700		handikappersättning	3600
			primärvård	4600		reahersättning	900
			akutsjukvård	5000		rehabutredning fk	1700
			polis	100		bostadsbidrag	7900
			domstolsväsende	1200		underhållsbidrag	300
			kriminalvärden	27100		tandvårdsersättning	100
			kronofogde	0		assistersättning fk	0
						handläggartid fk	700
			klientens anhöriga	2000		boendestöd soc	300
						daglig sysselsättning soc	2200
						psykologsamtal soc	700
						kontaktperson soc	2100
						biståndsbeslut soc	1800
						handläggartid soc	700
						ekonomiskt bistånd	10300
						po-arbetet	100
						ekonomisk rådgivning	0
						vårdhem soc	2800
						utredning soc	500
						god man soc	600
						behandlingshem omsorg	3400
						hemtjänst oms	800
						sysselsättning oms	1300
						särskiltboende oms	5200
						ledsagarservice oms	2300
						handläggartid oms	100
						utredning omsorg	300
						god man omsorg	1000
						psykiatrisk utredning	500
						psykiatrisk medicin	39100
						psykiatrisk öppenvårdsbesök	6500
						psykiatrisk slutenvård	120900
						psykiatrisk intensivakutvård	5000
						psykologkontakt psykiatri	800
						psykoterapi, psyk	100
						psykiatri övrigt insats	1200
						lpt tvångsvård	15800
						öppenvård psyk, läkare	2700
						öppenvård psyk, sköt, övrig pers	700
						handläggartid psyk	100
						öppen rehab psyk	1300
						läkarbesök primärvård	1100
						sköterskebesök primärvård	200
						sjukgymn/arbetsterap pvård	0
						provtagning primärvård	300
						medicin primärvård som/psyk	3000
						slutenvård somatik	2200
						ambulanstransport	100
						akutmottagning	800
						operation liten	200
						operation medel	200
						öppenvårdsbesök soma/akut	1000
						IVA somatik	500
						omhändertagande polis	100
						rättegång, enkel	800
						rättegång komplicerad	300
						rättspsykiatrisk undersökning	100
						rättspsykiatrisk vård	27100
						utmätning	0
						sjukdom anhörig	300
						produktionsförluster anhörig 25%	1700

6.4 Kedjor och aktiviteter

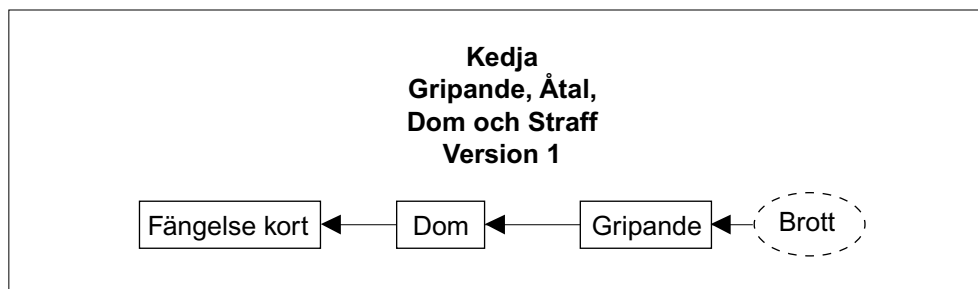
Arbetet med referensgrupperna – framför allt de externa aktörerna – handlar framför allt om att i ett antal steg ringa in vilka aktiviteter/insatser som skall inkluderas i kalkylen och vilka sorter de skall anges i. Arbetet skall mynna ut i en lista som den vi diskuterat ovan där varje aktörs insatser specificeras.

I arbete med att ta fram listan på insatser/aktiviteter har vi haft god nytta av att ställa upp insatskedjor, dvs. flödesscheman, eller kanske Mindmaps, av insatser inom olika funktionella områden som försörjning, boende, vård etc. Vi vill lyfta fram följande fördelar med att arbeta med denna typ av kedjor:

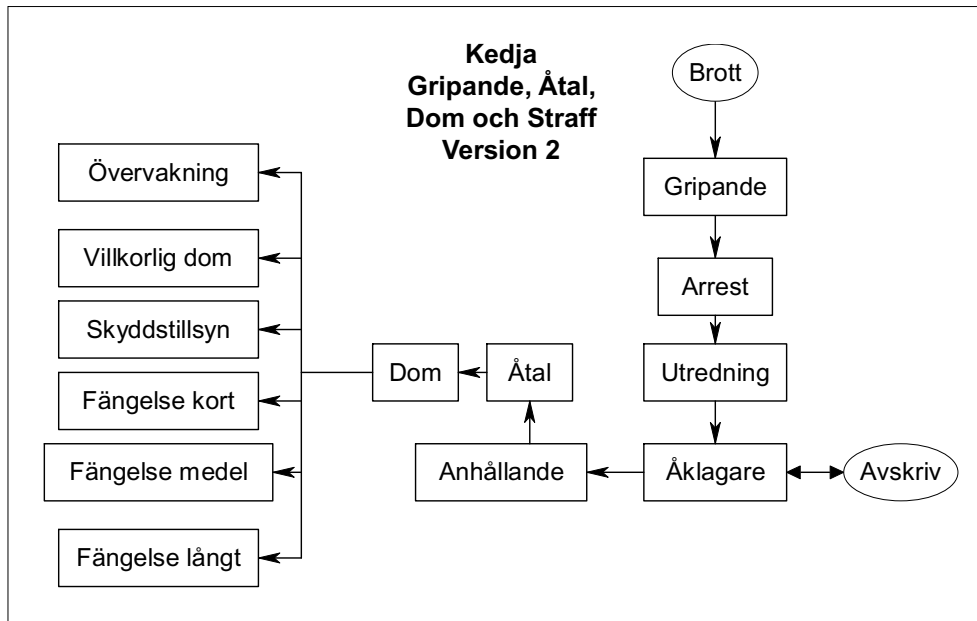
- De illustrerar kronologiska eller kausala förlopp som ligger nära referensgruppernas vardag
- De fokuserar primärt på händelser för individer i stället för aktörer, samtidigt som konsekvenser för aktörer ligger implicit. Detta är en fördel när det är flera aktörer inblandade.
- Vi kan gå mellan ett behovs- eller ett aktörsperspektiv i kalkylen och därmed upptäcka inkonsistenser eller kritiska förlopp som påverkar kalkylen.

Kedjorna kan ibland se oerhört komplicerade ut när de är färdiga, men de flesta började som tämligen enkla samband mellan ett fåtal insatser som sedan byggs på med flera aktiviteter eller kopplas samman med andra kedjor.

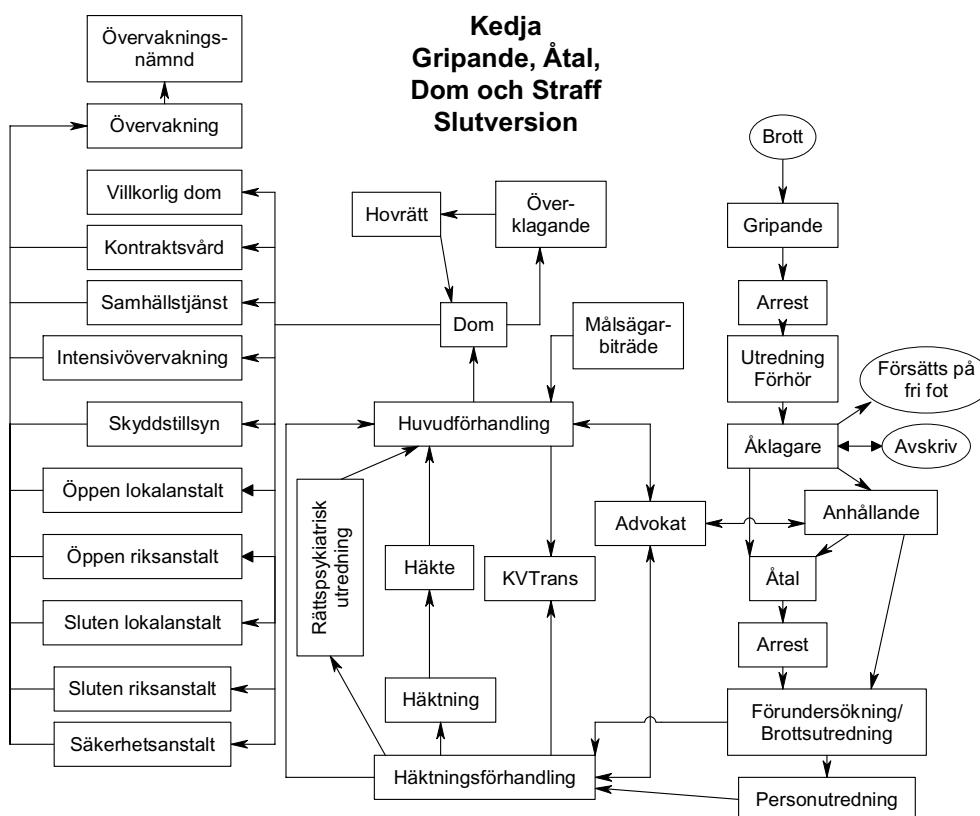
Ambitionsnivån för antalet aktiviteter som skall tas med och de kedjor de ingår i är inte självklart. Det är oftast bäst att bygga upp dem successivt och låta detaljeringsgrad bestämmas i processen. I bilderna nedan illustreras hur vår, sedermera ganska tillkrånglade, insatskedja för gripande fram till straff utvecklades under arbetet med Basta/VägenUt!.

Denna enkla bild var framför allt ett sätt att få grepp på en insatskedja som startar med ett brott och gripandet och slutar i straffet. Om kriminalitet är en mindre viktig del för en målgrupp kanske det räcker med denna bild. I fallet med Basta och Vägen Ut! räckte det inte. Vi började mejsla fram en mer nyanserad bild med företrädare för rättsväsendet och klientgrupperna. Nästa version hade utvecklats till följande bild. Här är vägen och alternativen från gripande till dom mer utvecklad samtidigt som påföljderna utökats för att fånga variationer i klientgruppers historia.

Med denna bild som utgångspunkt fortsatte vi diskussionerna och kom fram till att den behövde utvecklas ytterligare för att Rättsväsendets företrädare och klientgrupperna skulle vara nöjda. Den slutliga kedjan finns i figuren nedan.

När man utvecklar denna typ av insatskedja så är det viktigt att å ena sidan komma så långt att de inblandade känner sig nöjda med beskrivningen och å den andra att se till att de insatser/aktiviteter/händelser man tar med också går att kvantifiera och prissätta på ett rimligt sätt.

I mer komplexa kedjor blir det snabbt många insatser. I Basta/VägenUt! hade vi en bruttolista på 115 aktiviteter. Enbart kedjan ovan innehåller ett 30-tal aktiviteter att registrera. För att minska risken för inmatningsfel och överdriven detaljrikedom, bestämde vi oss för att skapa aggregerade aktiviteter.

I praktiken innebar detta att vi bröt ut delar av kedjor och la upp ett fåtal varianter för hur dessa delkedjor kunde se ut. Med utgångspunkt i kedjan ovan konstruerade vi fyra stycken aggregerade aktiviteter – polisingripande, Rättegång lätt, medel och svår. Dessa fyra aggregat fick fånga in de olika möjliga vägarna från gripande till dom.

Aggregering gick till så att vi plockade ut de 14 aktiviteter som hör till denna del i kedjan. Därefter viktade vi ihop dessa i fyra aggregat som i tabellen nedan. I vårt aggregat ”Polisingripande” ingår 2 dagar i arrest och två aktiviteter i samband med utredning. För de tre rättegångsaggregaten varierar framför allt advokatinsatserna och tid i häkte.

Aktivitet	Sort	Polis- ingripande	Rättegång Lätt	Rättegång Medel	Rättegång Svår
Arrest	Dagar	2	0	3	3
Utredning gripande	Tillfälle	1	1	2	5
Leda utredning	Tillfälle	1	1	2	5
Åtal	Tillfälle	0	1	2	5
Anhållande	Tillfälle	0	0	1	2
Brottsutredning	Tillfälle	0	1	2	5
Personutredning	Tillfälle	0	0	1	1
Häktningsförhandling	Tillfälle	0	1	1	1
Advokat	Timmar	0	5	40	150
Haktning	Tillfälle	0	0	1	3
Häkte	Dagar	0	0	5	25
Skyddshäkte	Tillfälle	0	0	0	5
Huvudförhandling	Tillfälle	0	1	2	3
Dom	Tillfälle	0	1	2	3

Genom att multiplicera vikterna med varje delaktivitets pris kunde vi räkna fram ett genomsnittspris per aggregat.

Aggregat	Sort	Pris
Polisingripande	Tillfälle	4 000
Rättegång Lätt	Tillfälle	42 000
Rättegång Medel	Tillfälle	166 000
Rättegång Svår	Tillfälle	447 500

Genom denna aggregeringen kunde vi få ner antalet aktiviteter och eliminerade ett, i praktiken, otal möjliga kombinationer av de ursprungliga aktiviteterna i kedjan.

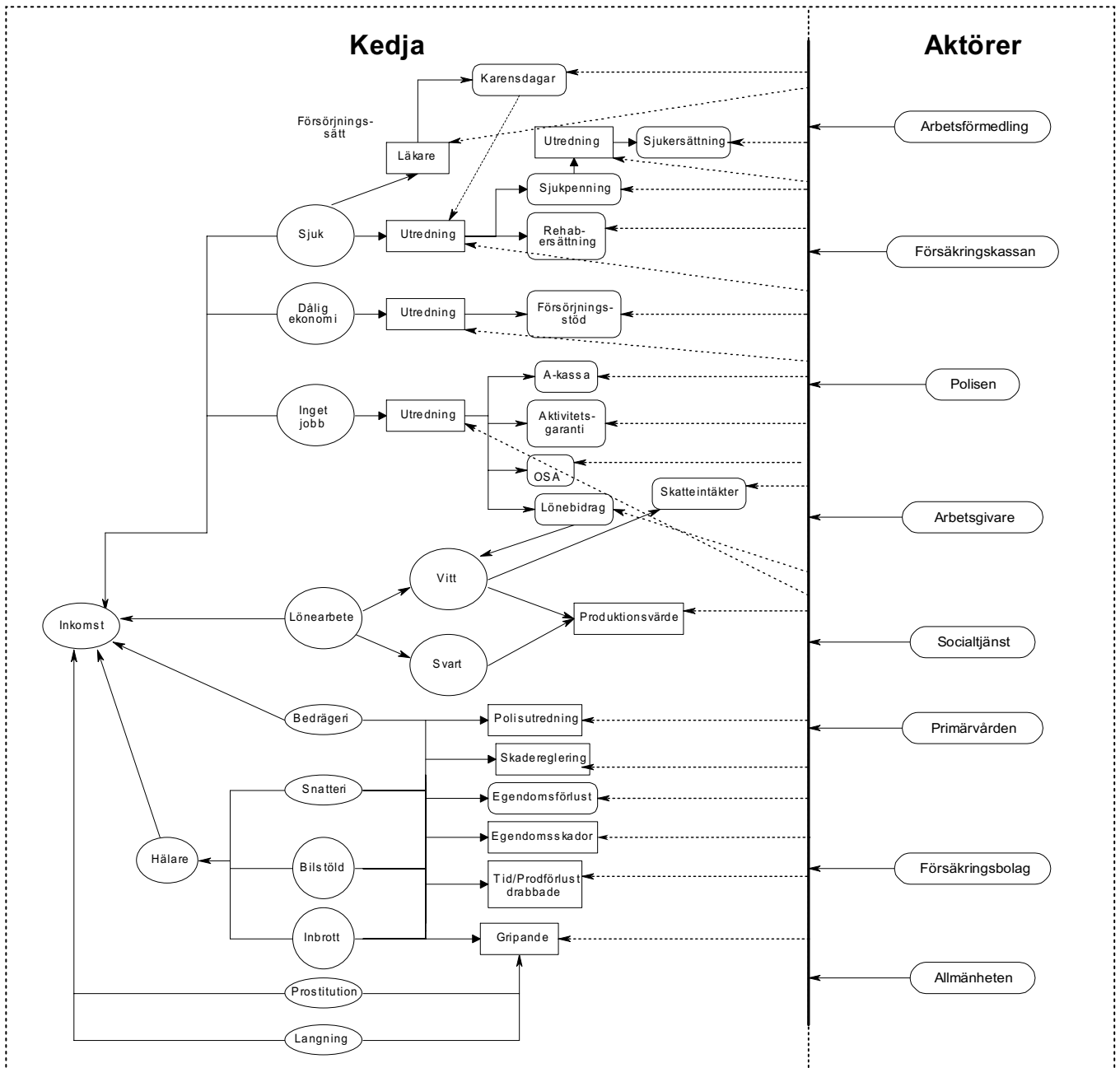
Utvärderingar kring komplexa förlopp innebär med viss nödvändighet att man, underförstått, gör denna typ av aggregeringar för en lång rad aktiviteter. Vi valde att vikta samman just dessa aggregat från delaktiviteter eftersom vi lyckades bena ut förloppen tämligen väl och tyckte oss ha bra kontroll på de underliggande aktiviteterna. Vanligtvis finns det färdigviktade aktiviteter och priser/kostnader att tillgå, t.ex. vård dygn eller läkarbesök, även om även dessa aktiviteter egentligen består av en mängd delaktiviteter.

Grundtanken är helt enkelt att man måste välja en rimlig ambitionsnivå för graden av detaljrikedom i de aktiviteter man väljer att identifiera och inkludera i kalkylen. Olika kriterier kan användas för att bestämma denna ambitionsnivå, men de två viktigaste för vår del har varit:

- Är det en i sammanhanget viktig kostnadspost?
- Är aktiviteten kommunicerbar, dvs. är den tillräckligt konkret och hanterbar för att vi med våra referensgrupper skall kunna bestämma hur mycket av denna aktivitet/resurs som används.

6.5 Att arbeta med aktörer och kedjor – sidorna på myntet

Denna korta genomgång av hur man kan se på olika insatser/aktiviteter genom att utgå från aktörer eller från kedjor visar förhoppningsvis att de är två sidor på samma mynt. Där det finns en insats i en kedja finns det en aktör som gör något. I bilden nedan har vi försökt illustrera detta utifrån en typisk kedja kring försörjning hämtad från Basta/VägenUt!-studien. Alla insatsboxar till vänster har en avsändare i den högra delen av bilden.

I våra senare studier har vi använt kedjorna som ett instrument för att bena upp och illustrera de resursströmmar vi är intresserade av kring olika målgrupper. I redovisningen blir det å andra sidan nästan uteslutande ett aktörsperspektiv där mottagarna lättare känner igen sig i sin portfölj av insatser/aktiviteter och lättare kan relatera dessa till sin egen budget.

Det grundläggande problemet eller avvägningen med aktiviteterna/insatserna, oavsett om vi går via kedjorna eller via aktörshierarkin direkt, är att bestämma en rimlig nivå på detaljrikedom. Detta kan man inte bestämma generellt. Det måste bestämmas från projekt till projekt beroende på målgrupp, förväntningar och klimat kring den verksamhet man skall utföra bokslutsarbete för.

6.6 Detaljer, ambitioner och värderingsprinciper

Nationalekonomer som gör samhällsekonomiska kalkyler har ibland ansetts vara intäkts- eller kostnadsjägare som alltid kan bevisa att uppdragsgivarens tänkta åtgärd är lönsam eller att uppdragsgivarens motparts förslag är olönsamt. Det är viktigt att undvika att hamna i denna fälla. Vi har alltid försökt att anamma en minsta-värdes-princip. Denna fungerar i flera led:

- Valet av aktiviteter som ingår i kalkylen kan göras mer eller mindre snävt. Det är inte svårt att hitta esoteriska intäkter eller kostnader som kan tippa över kalkylen från plus till minus eller tvärt om - om man så vill. Detta skall man undvika. Endast aktiviteter som upplevs som relevanta av flertalet inblandade skall vara med i kalkylen.
- Vissa aktiviteter kan uppfattas som svårsmätbara men ändå anses viktiga. För sådana använder vi oftast enkla schabloner eller tumregelsberäkningar. Om omfattningen på dessa intäkter eller kostnader påverkar resultatet i stort, särredovisas de.
- Aktiviteter måste ofta aggregeras, dvs. slås ihop, för att bli hanterbara. Man måste alltid se till att dessa aggregeringar inte görs så att de systematiskt verkar till fördel för ett visst utvecklingsalternativ.
- Prislappar på aktiviteter kan ibland sättas på många sätt. Om valet står mellan olika prislappar så väljer man systematiskt den lägre för att inte öppna för kritik att kalkylen inte är tendensiös.
- Det är oftast några få aktiviteter (kostnader eller intäkter) som står för den övervägande delen i kalkylen. För dessa aktiviteter måste man vara särskilt noggrann så att man inte ligger i överkant på det rimliga.

- Matcha tidsperiod mot val av diskonteringsränta. Om tidshorisonten är lång och diskonteringsräntan är hög så skall man vara försiktig med fördelningen av kostnader och intäkter i tiden. Välj om möjligt kortare perioder och lägre räntor för att inte förvirra för läsare.

Det är viktigt att inte hamna i en situation där man försöker försvara ett skenbart exakt värde i en resultaträkning.

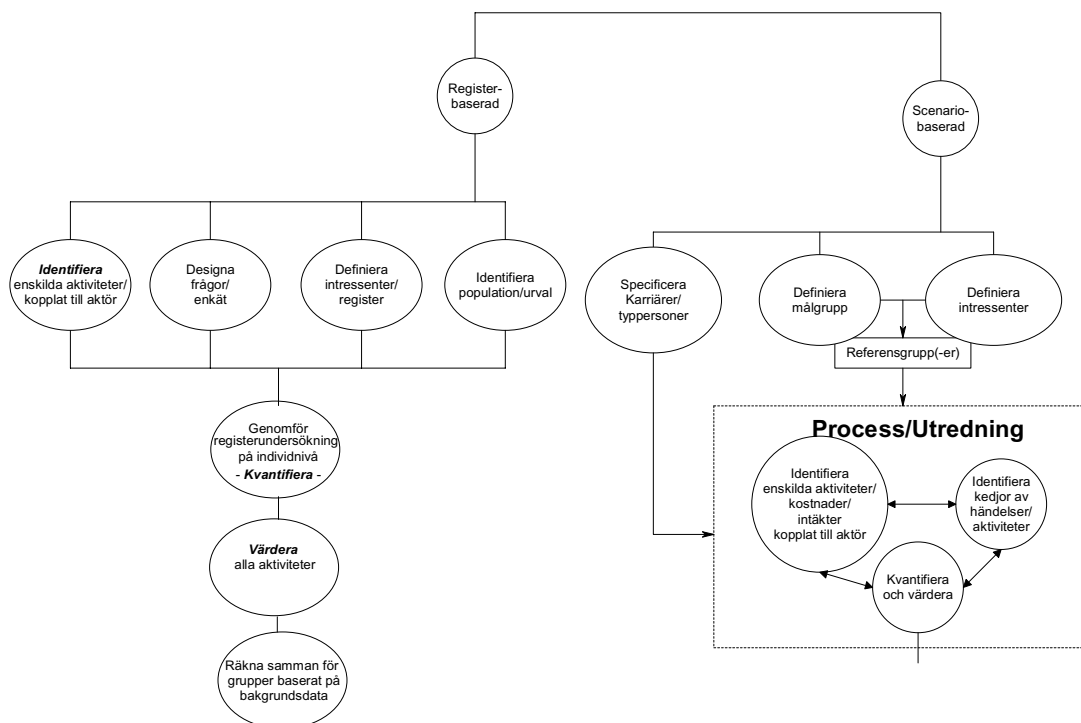
7 Köttet på benen – karriärerna

7.1 Inledning

Den typ av Socioekonomiskt bokslut som vi diskuterar i denna handbok baseras på fiktiva individer. Kring dessa fiktiva individer i en viss verksamhet bygger vi scenarios för ett eller flera år innan de kommer med i den verksamhet och ett eller flera år med/efter verksamheten. Skillnaderna mellan detta scenariobaserade angreppssätt och ett mer traditionell register- eller intervjubaserad individstudie kan tyckas stora, men de är sannolikt mindre än man tror.

I den registerbaserade studien är avgränsning av målgrupp och grupperingar av målgruppen än viktigare än i den scenariobaserade metoden. Utan dessa kan man varken göra ett vettigt urval eller bortfallsbedömning.

I den scenariobaserade lösningen ägnas också en ansevärd tid åt att definiera målgrupp och lämpliga kategorier. Nu skall dessa kategorier ligga till grund för syntetiska individers levnadsöden i stället för grund till urval av de faktiska individer för vilka man sedan samlar register/journaldata.

Uppsättningen insatser och deras värden bestäms på samma sätt i bägge metoderna.

I den registerbaserade undersökningen undviker man att gå tillbaka för att komplettera eller söka annan information. I den scenariobaserade kan man lägga utveckla och förändra ingångsvärden i kalkylen tills slutrapporten skrivs.

En stor skillnad, till nackdel för scenariometoden, är att register sällan över- eller underdriver. De kan vara mer eller mindre kompletta, men det är en annan sak. När vi diskuterar/intervjuar deltagare/klienter/medlemmar så är det självklart så att man inte alltid kommer ihåg eller att man i gruppen förstorar upp eller förminskar saker. Vi har upplevt såväl uppenbara underskattningar som överskattningar som vi fått justera för i kalkylen av de externa kostnaderna och intäkterna.

Inställningen till detta beror till stor del på ambition med eller förhoppning på utvärderingen/kalkylen. Om man vill ligga nära någon form av generaliserbar sanning så kommer man att tvingas iväg mot den mer statistiskt korrekta metoder för individundersökningar baserade på registerdata eller intervjuer och helst totalundersökt.

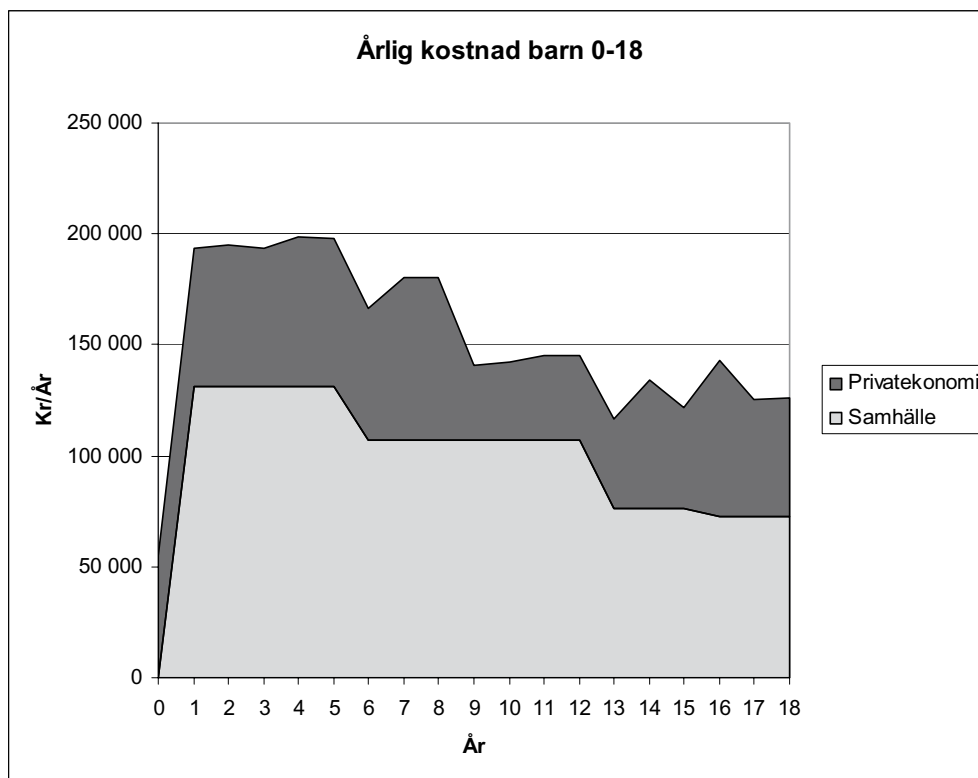
Om man å andra sidan vill ha fram ett snabbt underlag som ger information om storleksordningar på de resurser som är i omlopp kring en viss målgrupp så fungerar scenarios och syntetiska personer alldeles utmärkt. Man skall komma ihåg att det magra utbudet av registerbaserade resultat på detta område illustrerar svårigheterna med att göra denna typ av undersökning. Den scenariobaserade kalkylen bör helst byggas upp i nära samarbete med företrädare för såväl målgruppen som med de externa aktörer som påverkas av verksamheten. Det ökar sannolikheten för att scenarierna skall hamna rätt, dvs. uppfattas som rimliga av de som har mest kunskap om målgruppen.

7.2 Normalitet vs utanförskap

Det är inte helt självklart hur man skall betrakta de kostnader som en viss målgrupp förorsakar i sitt utanförskap. Vi kostar alla, från dagis, via skolan, i sjukvården, etc. Det är viktigt att tänka på att det Socioekonomiska bokslutet inte syftar till att sammanställa alla kostnader för en viss grupp människor bara för att det ingår i den gruppen. Vi gör det för att vi vill se hur mycket deras kostnader skiljer sig från något tänkt genomsnitt - dvs. utanförskapets *extrakostnader*.

Vad är en normal kostnad? En indikation ges i diagrammet nedan som försöker fånga den årliga kostnaden för samhälle (Omsorg/Utbildning

etc.) och privatekonomiskt (utgifter för barnen) från födseln upp till 18 års ålder.⁷

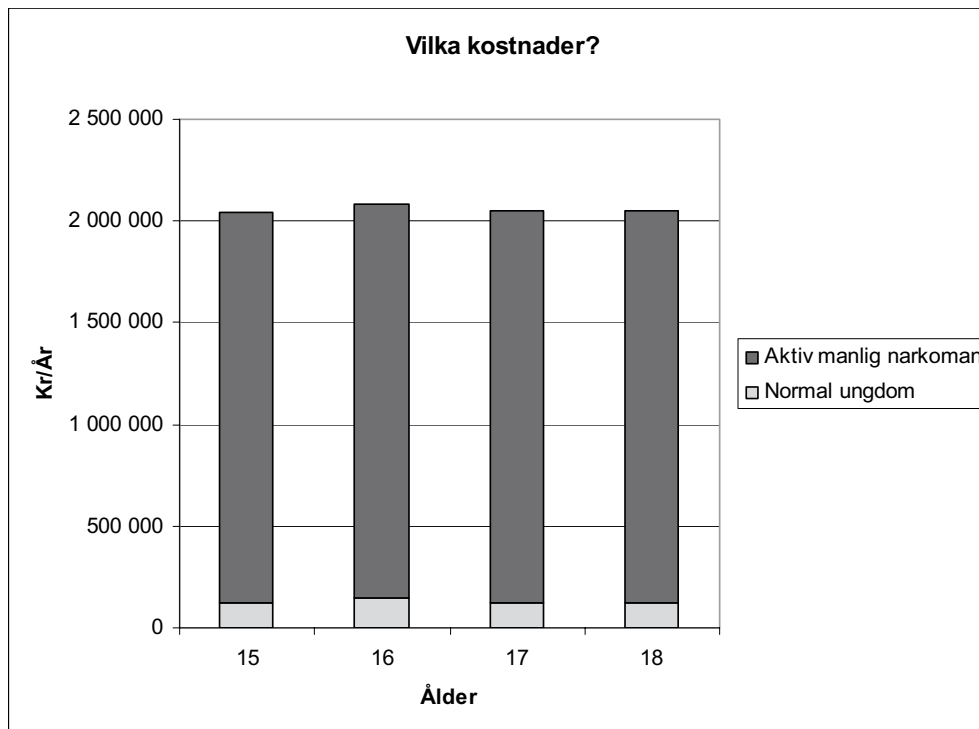
Vi kan konstatera att ett normalt barn kostar runt 150.000 kr om året i genomsnitt, dvs. runt 2,7 Mkr över hela perioden. Det är en kostnad som föräldrar och medborgare kan räkna med att få betala för varje barn som föds.

Om vi använder våra siffror från Basta/VägenUt! Så kan vi jämföra detta med extrakostanden för en aktiv narkoman. I diagrammet nedan har vi lagt in genomsnittskostnaden för åren mellan 15-18 år från det tidigare diagrammet och ovanpå detta årskostnaden för en aktiv narkoman.

En normal tonåring kostar ca. en tjugonedel av vad en aktiv narkoman kostar. Det är denna skillnad vi är ute efter när vi gör våra kalkyler.

Det innebär i praktiken att vi inte har med kostnader för normal sjukvård, utbildning, omsorg etc. i utvecklingen för våra syntetiska typpersoner.

⁷ De privata kostnaderna från tidskriften Dina Pengar Ditt barn kostar över en miljon kronor", 2006-10-29. Samhällskostnaderna kommer från Kommundatabas.se och avser skola och omsorg 2005

7.3 Skapa grupper/Kategorier

I vårt fiktiva räkneexempel för Återtåget använde vi oss av fyra stycken typindivider som skulle representera målgruppen i verksamheten. Varför blev det just 4 stycken?

Det finns inget självklart sätt att skapa de kategorier av personer man vill arbeta med. I Återtåget använde vi kön och ålder som indelning, vilket sannolikt är en huvudkandidat i många fall. I flera av de studier vi har gjort, inklusive de registerbaserade för PO-reformen, har vi noterat att det verkar finnas skillnader i kostnader som följer med kön och ålder. Därför börjar vi nästan alltid med att pröva en uppdelning enligt ålder och kön. I andra fall kanske en annan variabel är helt dominerande. I Basta/VägenUt! valde vi istället kön och huvuddrog, eftersom dessa sannolikt fångar större kostnadsskillnader än kön och ålder i dessa verksamheter.

Dessa indelningar har fungerat för oss i flera studier, men klassningen måste alltid anpassas till målgruppen och till antal personer i verksamheten. Den kan vara så liten att det inte är rimligt att försöka gruppera deltagarna, dvs. en handfull personer. Då kan man antagligen lika gärna ta hela gruppen. En annan variant är att deltagarna är allt för heterogena samtidigt som de är få. Det innebär att det finns risk att peka ut någon. Här skulle man t.ex. kunna göra två grupper – en högkostnadstyp och en lågkostnadstyp som kan användas för att ge ett intervall för de externa kostnaderna. Om antalet deltagare är litet så kan man även överväga att arbeta med registerdata om man får deltagarnas medgivande.

Poängen med att gruppera deltagarna är att det skall underlätta skapandet av de syntetiska individerna.

I en urvals- och registerbaserad undersökning kan man klassa urvalet i ett antal bakgrundsvariabler som sedan kan ligga till grund för ett antal grupperingar och jämförande analyser av utfallet. I en registerbaserad undersökning följer de faktiska kostnaden individen, inte gruppen.

När man gör en gruppering av deltagarna, i en viss verksamhet, så skall man tänka på följande saker:

- Grupperingarna skall vara uttömmande, dvs. alla deltagare skall platsa i en av grupperna.
- Grupperingarna skall ömsesidigt uteslutande, dvs. ingen deltagare skall platsa i två grupper
- Grupperingarna skall resultera i en hyfsat jämn fördelning av deltagarna mellan grupperna
- Grupperingarna skall vara kommunicerbara mot såväl deltagarna i referensgrupper som omvärlden

7.4 Tidsperspektiv

Ett bokslut avser normalt sett ett visst år – räkenskapsåret. Det innebär att kalkylen för de externa kostnaderna och intäkterna bör avse samma period, dvs. ett år. Detta behöver dock inte betyda att man gör scenarios eller karriärbeskrivningar som löper över ett år även om de externa kostnader och intäkter vi tar fram matcha det år som redovisas i det interna bokslutet. Vi löser detta genom att antingen göra karriärer på ett år eller genom att ta ett årsgenomsnitt över flera år.

Vi använder oss själva gärna av fleråriga individscenarier, av den enkla anledning att många insatser/aktiviteter/händelser inträffar med mindre frekvens eller i skov. Det faller sig naturligare att placera ut dessa under ett eller två av flera år än att göra om dem till delar av aktivitetens sortenhet – t.ex. 0.55 fängelsestraff eller 0.33 större operationer. Det gör det också lättare att visualisera utvecklingen för en viss person. Saker och ting händer i sekvenser och det är viktigt att kunna placera in dessa på ett mer naturligt sätt.

Oavsett hur många perioder man väljer att arbeta med i scenarierna så kan dess lätt översättas till en annan referensperiod. Till ett bokslut är det relevant med ett år. För en mer traditionell utvärdering kanske man skall matcha på data som avser 18 månader. För en investeringsanalys kan det röra sig om decennier.

Om man inte har erfarenhet att arbeta med scenarios på detta sätt så kan en kalkyl byggd på flera perioder, utan och med verksamhet, upplevas som mer omfattande att fylla i än en som enbart avser ett enda år. Detta är naturligtvis bara en illusion. Man behöver inte fylla i alla celler bara för att man har ett kalkylark framför sig. Man fyller i de som behöver fyllas i. Det merarbete som uppstår för att man kanske får fylla i ett antal månader ekonomiskt bistånd över tre år får ställas mot fördelen att kunna lägga ut domstolsförhandlingar, fängelsestraff och annat på ett mer logiskt sätt. Man kan dessutom lägga in trendmässiga förändringar, t.ex. att biståndet ökar eller minskar trendmässigt.

I kalkylen för Återtåget arbetade vi med tre år innan verksamheten och tre år med/efter verksamheten för målgruppen under räkenskapsåret. För en av de 4 typerna, ung man, ser karriären ut som i tabellen nedan. Aktiviteterna/insatserna är samma 37 som vi tidigare presenterade för Återtåget. Nu använder vi dessa och fördelar ut händelser kring dessa insatser för de 4 typindividerna, här exemplifierat av en ung man.

Aktivitet	Sort	Pris	Real	T-3	T-2	T-1	T	T+1	T+2	Innan	Efter
Gripande	Tillfälle	500	1	4	5	4	2	1		2 167	500
Arrest	Dagar	1 000	1	2	5	4	1			3 667	333
Advokat	Timmar	1 100	1	2	4	3	1			3 300	367
Häktningsförhandling	Tillfälle	3 000	1		1					1 000	0
Huvudförhandling	Tillfälle	10 000	1		2					6 667	0
Dom	Tillfälle	10 000	1		2					6 667	0
Akassa	Månad	8 500	0	6	9	12				76 500	0
Aktivitetsstöd	Månad	6 700	0				12	6	3	0	46 900
Lönebidrag 75%	Månad	16 167	0							0	0
Sjukersättning	Månad	6 993	0							0	0
Sjukpenning	Månad	13 000	0			2			1	8 667	4 333
Avgiftning	Dagar	3 500	1	3	3	3				10 500	0
Behandlingshem	Dagar	1 900	1	60	20	60				88 667	0
Utredning	Tillfälle	12 000	1	1	1	1				12 000	0
LVM-hem	Dagar	3 500	1	5	10	5				23 333	0
Psykakut	Tillfälle	4 000	1	2	4	2				10 667	0
Psyk öppenvård	Dagar	1 500	1	2	4	6				6 000	0
Särskilt boende	Månad	8 000	1							0	0
OSA	Månad	10 000	1				2	2	6	0	33 333
Skyddat arbete	Månad	8 000	1							0	0
KOMVUX	Månad	4 000	1				9	9	5	0	30 667
GrundVUX	Månad	4 000	1		4	9				17 333	0
Funktionsbedömning	Tillfälle	3 000	1	1	1		2	1		2 000	3 000
Produktionsvärde	Månad	0	1							0	0
Fängelse	Månad	60 000	1							0	0
Skadegörelse	Tillfälle	5 000	1							0	0
Ekonomisk bistånd	Månad	6 500	0							0	0
Halvvägshus	Månad	2 000	1							0	0
Halvvägshus	Månad	2 000	1							0	0
Läkarbesök	Tillfälle	1 500	1							0	0
Sköterskebesök	Tillfälle	800	1							0	0
Akutmottagning	Tillfälle	3 000	1							0	0
Operation	Tillfälle	6 000	1							0	0
Läkarbesök	Tillfälle	2 000	1							0	0
Utredning	Tillfälle	1 000	1	2	1		1	1		1 000	667
Utredning	Tillfälle	1 000	1							0	0
Utredning	Tillfälle	1 000	1							0	0

Kalkylen kring Återtågets externa kostnader och intäkter görs över tre år innan typindividens kommer med i verksamheten (kallas T-3, T-2 och T-1) och för tre år med/efter verksamheten (som kallas T, T+1 och T+2).

Vi kan se att fördelningen på flera år gör det lättare att hantera t.ex. ett eskalerande behov av A-kassa och ett avtagande behov av Aktivitetsstöd med/efter verksamheten. För det genomsnittliga året innan är A-kassan

9 månader till en kostnad av 76.500 kr, men det berättar inte samma historia.

Vi ser att mer sällsynta händelser, t.ex. häktningen två år innan han kom med i Återtåget, är lättare att visualisera än den resulterande 1/3 häktningen för ett genomsnittså innan verksamheten.

Detta sätt att bygga scenarier kring fiktiva individer förutsätter att man kan arbeta med grova penseldrag. Samtidigt ger resultaten lätt en känsla av exakthet, t.ex. att den genomsnittliga årskostnaden för en ung man i Återtåget för gripande är 2.167 kr. Utomstående som läser bokslutet och hittar dessa resultat kanske tror att de är mer exakta än de är. Detta måste man vara varse och tänka på i presentationer.

Avslutningsvis kan vi notera att en stor del av tabellen är tom. Av de 222 cellerna är 58 ifyllda, dvs. en dryg fjärdedel. Många perioder behöver inte betyda många händelser att fylla i. Däremot ger flera perioder ofta möjlighet att berätta en historia eller att göra en viss händelse begriplig.

Ett annat sätt att göra dessa scenarier begripliga och kanske lättare att fylla i, är att göra kortare eller längre levnadsbeskrivningar kring varje typperson.

7.5 Beskrivande bilder

7.5.1 Inledning

Nästan alla av våra scenariobaserade studier, såväl de fristående samhällsekonomiska utvärderingarna som senare Socioekonomiska bokslut brukar innehålla kortare eller längre beskrivningar av våra typpersoner. De kortare syftar till att ge en känsla för personen i fråga. De längre skall innehålla så mycket att de nästa går att översätta direkt till händelser och insatser/aktiviteter. Det har t.o.m. hänt att några av våra syntetiska personer har blivit föremål scenuppsättningar.

Oavsett vilken längd och detaljrikedom man väljer att arbeta med så tycker vi att det är viktigt att försöka gestalta personerna i ord och inte bara i siffror och att ge dem ett namn. Det gör det lättare att fylla i siffrorna, det gör det lättare för en läsare att snabbt få en känsla för vilken typ av person vi räknar på och det gör det lättare att referera till de olika typerna i bokslutet.

Här två exempel – ett kort och ett lite längre:

7.5.2 David – drogfri men får inget jobb/kan inte jobba

Även för David innebär metadonprogrammet att han långsiktigt och konsekvent lyckas bryta med sitt tidigare liv som missbrukare och kriminell. Han är psykiskt, socialt och somatiskt till stora delar återställd och ”normaliserad”. Han hanterar sitt boende och sociala liv i allt väsentligt på ett bra vis

Han får dock inget jobb. Han vill arbeta och han har förmåga att arbeta. Kanske inte alltid till 100% men är dock i alla väsentliga avseenden arbetsför och skulle i andra sammanhang anses stå till arbetsmarknadens förfogande. Men han får inget jobb. Inte till följd av brist på vilja eller förmåga utan i första hand till följd av sin historia.

Han hittar ingen arbetsgivare som är beredd att anställa honom, att ta risken att få en före detta missbrukare med risk för återfall i knäet. Detta är vad vi tidigare kallat en följd av stigmatiseringseffekten. En av konsekvenserna av detta är att han måste bli försörjd av samhället; försäkringskassa, arbetsförmedling eller socialtjänst.

7.5.3 Svempa

Svempa Lindbäck föddes 1953. Han växte upp under enkla men ordnade omständigheter med en ensamstående mamma och en frånvarande pappa. Han inledde sitt missbruk med att röka hasch vid 12 års ålder. Han fortsatte sin missbrukskarriär genom att året efter (1966) gå över till och komplettera med amfetamin. Under perioden 1966-78 missbrukade hans amfetamin och hasch strängt taget varje dag han inte satt i fängelse, var intagen för vård eller var utsatt för andra samhällsinsatser. Under perioden försörjer han sig i första hand genom stölder, inbrott, häleri samt langning.

1978 träffar han mamman till sina två barn - Erika. De flyttar samman och lämnar under några år Stockholmsområdet. Det unga paret har fast arbete, men Svempa missbrukar kontinuerligt under denna tid hasch och stundtals amfetamin. Detta missbruk accelererar och heroin dyker upp i bilden. 1986 har barnens mamma fått nog och hon slänger ut Svempa som nu flyttar tillbaka till Stockholm där hans missbruk och kriminalitet accelererar. Han är nu etablerad sprutnarkoman. 1988 smittas han av HIV. Han lider sedan tidigare av hepatit C.

Erika tappar också greppet om sitt missbruk. Barnen hotas av omhändertagande av socialtjänsten och de kommer så småningom att bli fos-

terhemsplacerade hos sin mormor under en lång följd av år. Svempa och Erika återförenas i sitt missbruk som under perioder finansieras genom att Erika prostituerar sig. Svempas turer blir allt vildare och vildare och under 90-talets första år tas han upprepade gånger in för avgiftning. Han tas akut in på sjukhus vid flera tillfällen för överdos. Dessa händelser följs av några kortare och längre vistelser på behandlingshem. Han drabbas också av två kortare fängelsestraff. Våren 1993 dör Erika av överdos.

Svempas missbruk är mycket omfattande. Han använder alla droger han kan komma över, men huvuddrogen är och förblir amfetamin. Han lever i utkanten av brottsligheten vilket gör att han kan finansiera sitt missbruk dels genom att agera mäklare dels genom att priserna på drogen blir lägre i grossistledet. Men till stor del finansierar han sitt missbruk genom brott.

Han blir regelbundet tagen av polisen, men sällan överbevisad om brott, varför han snart är tillbaka på gatan. Det hårda livet tär på honom i kombination med HIV-smittan och hepatit C leder detta till upprepade sjukvårdsbesök. Svempas dotter Julia drabbas i tioårsåldern av en svår depression som antas vara kopplat till hennes relation med pappan. Detta leder till att hon blir till föremål för åtgärder från PBU-verksamhetens sida.

Han åker fast för en serie stölder och inbrott och döms efter en kortare häktningstid till 6 månaders fängelse sätts sedan under övervakning och tillhör därmed frivårdens domäner. Han fortsätter med sitt missbruk i olika omgångar och drabbas av flera allvarliga sjukdomstillstånd och tillbringar i ett par omgångar tid på sjukhus.

Strax efter årsskiftet 1997 tas Svempa in för avgiftning för att strax därefter inleda en lång behandlingsperiod på behandlingshem. Hans vistelse är denna gång planerad att vara 9-12 månader. Han anländer dit med de bästa föresatser, stärkt av att han de sista månaderna återknutit kontakten med sina barn, som han för första gången sedan 1988 firat jul tillsammans med.

I början av 1998 döms Svempa till 9 månaders fängelse. I början av denna vistelse får Svempa hjärtproblem och får vid upprepade tillfällen besöka sjukhus. Vid flera tillfällen tas han in på akutmottagning. En gång för skallskador efter ett slagsmål. En annan gång för skärsår då han ramlat omkull i sin lägenhet och skurit sig illa. Hans hjärtproblem återkommer med oregelbundna intervall.

Trots fortsatta försök att bryta med sitt missbrukarliv så drabbas han av återkommande depressioner som leder till återfall. Han förskrivs

antidepressiv medicin. Man börjar på allvar behandla hans medicinska problem som nu inte bara är hjärtproblem, HIV och hepatit C utan även har drabbat bukspottskörteln

Nu är snurren värre än nånsin. Han bor över i kvartar hos prostituerade flickbekanta. Hans brottslighet är nu mer omfattande än nånsin, men brotten blir allt mer och mer ogenomtänkta och korkade. Livet blir ett enda stort rus för honom. Avbrutet endast av korta perioder av avgiftning och drogfrihet.

7.6 Avslutande kommentarer

Man kan efter detta förledas att tro att vi förutsätter att alla som vill göra en kalkyl också skall ha en författarådra. Så är inte fallet och det är inte så svårt. Det kan möjligtvis kännas genant första gången man gör det.

Hela idén med det scenariobaserade angreppssättet på att sammanställa mikrodata, är att våga visualisera verksamhetens målgrupp. Har man samlat representanter för målgruppen och de externa aktörer som finns runt verksamheten så har man alla förutsättningar att göra en rimlig bild av målgruppens liv och leverne runt tiden då de kommer med i verksamheten. Om man, trots fungerande referensgrupper, inte kan göra det är detta sannolikt fel metod.

DEL 3
RÄKNANDET

8 Multiplitera och addera så får vi

8.1 Introduktion

Vi har nu gått igenom processen ett bokslutsarbete och de centrala komponenterna i detta arbete. I detta kapitel lägger vi de olika delarna på plats och ser hur sekvensen kan se ut när man gör sitt Socioekonomiska bokslut. Såväl för första gången som då det skall uppdateras. I nästa kapitel tittar vi på bokslutet och dess delar som de ser ut när det är klart.

Det är stor skillnad på att lägga till ett nytt bokslutsår då det finns ett befintligt bokslut från tidigare år. Den första gången man gör ett bokslut är det frågan om en betydligt större resursinsats än vid upprepning/-datering. Första gången måste man, i princip, göra en samhällsekonomisk utvärdering av målgruppens externa kostnader och intäkter fördelade på aktörer som vi diskuterat i tidigare kapitel.

Det första bokslutet är en investering som man kan leva på ett antal år. Så länge målgruppen är grovt densamma och aktörs-, aktivitets- och prislister fortfarande är relevanta så räcker det med att uppdatera den interna informationen.

8.2 De individuella kostnaderna och intäkterna

I tabellen nedan har vi lagt in de genomsnittliga årskostnaderna innan Återtåget och med/efter Återtåget. Vi känner igen årskostnaden från karriärbeskrivningen för Ung Man tidigare. Här återkommer t.ex. årskostnaden för gripande åren innan – 2.167 kr – som vi nu ser har sjunkit till 500 kr för den unga mannen under året i Återtåget och tiden därefter.

Årskostnaderna Innan och Med/Efter för övriga är framtagna på samma sätt som för den unga mannen. Notera att kostnaderna nu specificerats ytterligare. Nu kallar vi kostnaderna innan för *Undvikna kostnader* och kostnaderna efter för *Kvarvarande kostnad*. Tanken bakom dessa är att de undvikna kostnaderna kommer att dyka upp i Återtågets externa bokslut som en *Extern Intäkt*, medan de kvarvarande kostnaderna dyker upp som en *Extern Kostnad*. De kvarvarande kostnaderna är kopplade till individerna som deltar i Återtågets verksamhet, inte till verksamhetens som sådan. De är alltså egentligen *individuella* kvarvarande kostnader medan de kostnader som Återtåget visar i sin egen redovisning är verksamhetens kostnader för att ha individerna i verksamheten under perioden.

Aktör	Insats/Aktivitet	Kostnader innan = Undvikna kostnader = Extern Intäkt				Kostnader med/efter = Kvarvarande kostnad=Extern Kostnad			
		Man Ung	Man Äldre	Kvinna Ung	Kvinna Äldre	Man Ung	Man Äldre	Kvinna Ung	Kvinna Äldre
Rättsväsendet	Gripande	2 167	4 000	2 500	1 500	500	500	500	500
Rättsväsendet	Arrest	3 667	4 000	333	333	333	333	0	0
Rättsväsendet	Advokat	3 300	8 067	733	1 467	367	1 467	0	0
Rättsväsendet	Häktningsförhandling	1 000	6 000	1 000	1 000	0	1 000	0	0
Rättsväsendet	Huvudförhandling	6 667	20 000	3 333	3 333	0	0	0	0
Rättsväsendet	Dom	6 667	20 000	3 333	3 333	0	0	0	0
Arbetsförmedling	Akassa	76 500	0	0	0	0	0	0	51 000
Arbetsförmedling	Aktivitetsstöd	0	0	0	0	46 900	0	0	0
Arbetsförmedling	Lönebidrag 75%	0	0	0	0	0	150 892	0	0
Försäkringskassan	Sjukersättning	0	0	0	27 972	0	0	0	0
Försäkringskassan	Sjukpenning	8 667	0	0	26 000	4 333	0	0	0
Landstinget	Avgiftning	10 500	21 000	17 500	0	0	0	3 500	0
Kommunen	Behandlingshem	88 667	38 000	0	57 000	0	0	0	0
Kommunen	Utredning	12 000	12 000	20 000	36 000	0	0	0	0
Kommunen	LVM-hem	23 333	0	70 000	35 000	0	0	0	0
Landstinget	Psykakut	10 667	10 667	24 000	16 000	0	0	8 000	5 333
Landstinget	Psyk öppenvård	6 000	10 000	18 000	18 000	0	6 000	12 000	12 000
Kommunen	Särskilt boende	0	0	0	40 000	0	0	0	5 333
Kommunen	OSA	0	0	0	0	33 333	0	0	0
Arbetsförmedling	Skyddat arbete	0	0	0	0	0	0	0	0
Kommunen	KOMVUX	0	0	0	0	30 667	0	0	0
Kommunen	GrundVUX	17 333	0	0	0	0	0	8 000	0
Kommunen	Funktionsbedömning	2 000	0	0	0	3 000	0	0	0
Återtaget	Produktionsvärde	0	0	0	0	0	0	0	0
Rättsväsendet	Fängelse	0	80 000	0	0	0	0	0	0
Övriga	Skadegörelse	0	150 000	0	0	0	0	0	0
Kommunen	Ekonomisk bistånd	0	65 000	0	39 000	0	17 333	0	6 500
Kommunen	Halvvägshus	0	0	0	0	0	21 333	0	11 333
Rättsväsendet	Halvvägshus	0	0	0	0	0	21 333	0	11 333
Landstinget	Läkarbesök	0	0	0	0	0	0	0	0
Landstinget	Sköterskebesök	0	0	3 200	6 133	0	0	1 067	3 200
Landstinget	Akutmottagning	0	0	6 000	10 000	0	0	0	3 000
Landstinget	Operation	0	0	0	0	0	0	0	0
Landstinget	Läkarbesök	0	0	0	6 000	0	0	0	2 000
Arbetsförmedling	Utredning	1 000	0	0	0	667	667	0	1 667
Försäkringskassan	Utredning	0	0	0	2 000	0	0	0	0
Kommunen	Utredning	0	0	0	1 000	0	1 333	0	333

Vi skall nu summera dessa individuella kostnader över aktörerna. I tabellen nedan har vi markerat de insatser/aktiviteter som ligger på Kommunen. För Ung Man t.ex. är det för perioden innan $88.667+12.000+23.333+0+17.333+2.000+0+0+0+0=143.333$ kr: För Kvinna Äldre är det $57.000+36.000+35.000+40.000+0+0+0+39.000+1000=208.000$ kr.

Aktör	Insats/Aktivitet	Kostnader innan = Undvikna kostnader = Extern Intäkt				Kostnader med/efter = Kvarvarande kostnad=Extern Kostnad			
		Man Ung	Man Äldre	Kvinna Ung	Kvinna Äldre	Man Ung	Man Äldre	Kvinna Ung	Kvinna Äldre
Rättsväsendet	Gripande	2 167	4 000	2 500	1 500	500	500	500	500
Rättsväsendet	Arrest	3 667	4 000	333	333	333	333	0	0
Rättsväsendet	Advokat	3 300	8 067	733	1 467	367	1 467	0	0
Rättsväsendet	Häktningsförhandling	1 000	6 000	1 000	1 000	0	1 000	0	0
Rättsväsendet	Huvudförhandling	6 667	20 000	3 333	3 333	0	0	0	0
Rättsväsendet	Dom	6 667	20 000	3 333	3 333	0	0	0	0
Arbetsförmedling	Akassa	76 500	0	0	0	0	0	0	51 000
Arbetsförmedling	Aktivitetsstöd	0	0	0	0	46 900	0	0	0
Arbetsförmedling	Lönebidrag 75%	0	0	0	0	0	150 892	0	0
Försäkringskassan	Sjukersättning	0	0	0	27 972	0	0	0	0
Försäkringskassan	Sjukpenning	8 667	0	0	26 000	4 333	0	0	0
Landstinget	Avgiftning	10 500	21 000	17 500	0	0	0	3 500	0
Kommunen	Behandlingshem	88 667	38 000	0	57 000	0	0	0	0
Kommunen	Utredning	12 000	12 000	20 000	36 000	0	0	0	0
Kommunen	LVM-hem	23 333	0	70 000	35 000	0	0	0	0
Landstinget	Psykakut	10 667	10 667	24 000	16 000	0	0	8 000	5 333
Landstinget	Psyk öppenvård	6 000	10 000	18 000	18 000	0	6 000	12 000	12 000
Kommunen	Särskilt boende	0	0	0	40 000	0	0	0	5 333
Kommunen	OSA	0	0	0	0	33 333	0	0	0
Arbetsförmedling	Skyddat arbete	0	0	0	0	0	0	0	0
Kommunen	KOMVUX	0	0	0	0	30 667	0	0	0
Kommunen	GrundVUX	17 333	0	0	0	0	0	8 000	0
Kommunen	Funktionsbedömning	2 000	0	0	0	3 000	0	0	0
Återtaget	Produktionsvärde	0	0	0	0	0	0	0	0
Rättsväsendet	Fängelse	0	80 000	0	0	0	0	0	0
Övriga	Skadegörelse	0	150 000	0	0	0	0	0	0
Kommunen	Ekonomisk bistånd	0	65 000	0	39 000	0	17 333	0	6 500
Kommunen	Halvvägshus	0	0	0	0	0	21 333	0	11 333
Rättsväsendet	Halvvägshus	0	0	0	0	0	21 333	0	11 333
Landstinget	Läkarbesök	0	0	0	0	0	0	0	0
Landstinget	Sköterskebesök	0	0	3 200	6 133	0	0	1 067	3 200
Landstinget	Akutmottagning	0	0	6 000	10 000	0	0	0	3 000
Landstinget	Operation	0	0	0	0	0	0	0	0
Landstinget	Läkarbesök	0	0	0	6 000	0	0	0	2 000
Arbetsförmedling	Utredning	1 000	0	0	0	667	667	0	1 667
Försäkringskassan	Utredning	0	0	0	2 000	0	0	0	0
Kommunen	Utredning	0	0	0	1 000	0	1 333	0	333

Om vi gör samma sak för alla personer såväl innan som med/efter, får vi följande tabell där vi känner igen kostnaderna för kommunen för Man Ung (143.333 kr) och Kvinna Äldre (208.000 kr) i de Uteblivna kostnaderna, dvs. årskostnaderna innan de kommer med i Återtåget.

	Utebliven kostnad=Intäkt				Kvarvarande kostnad			
	Man ung	Man äldre	Kvinna ung	Kvinna äldre	Man ung	Man äldre	Kvinna ung	Kvinna äldre
Arbetsförmedling	77 500	0	0	0	47 567	151 559	0	52 667
Försäkringskassan	8 667	0	0	55 972	4 333	0	0	0
Kommunen	143 333	115 000	90 000	208 000	67 000	40 000	8 000	23 500
Landstinget	27 167	41 667	68 700	56 133	0	6 000	24 567	25 533
Rättsväsendet	23 467	142 067	11 233	10 967	1 200	24 633	500	11 833
Övriga	0	150 000	0	0	0	0	0	0
Summa	280 133	448 733	169 933	331 072	120 100	222 192	33 067	113 533

I och med att vi har de Externa Intäkterna och Kostnaderna, för de olika typpersonerna, fördelat på aktör innebär det att det resurskrävande arbetet är över. Nästa års bokslut kan sannolikt återanvända dessa externa intäkter och kostnader. Man kan behöva väga samman dem på ett annat sätt om sammansättningen på gruppen förändrats mellan åren.

8.3 Externa kostnader och intäkter

Nu skall vi gå från de enskilda personernas externa intäkter och kostnader över till Återtågets externa intäkter och kostnader – från individerna till verksamheten. Hur gör vi det?

Det enkla svaret är att vi helt enkelt multiplicerar dessa individuella kostnader och intäkter med antalet i varje gruppen under året. Det var 8 unga män, 7 äldre män, 3 unga kvinnor och 2 äldre kvinnor.

I tabellerna nedan har vi multiplicerat de individuella intäkterna/kostnaderna med detta antal av varje kategori. Vi har delat upp det på två tabeller och dessutom summerat längs raderna för att få fram de summerade kostnaderna per aktör för hela gruppen deltagare.

	Utebliven kostnad=Intäkt				Summa
	Man ung	Man äldre	Kvinna ung	Kvinna äldre	
Arbetsförmedling	620 000	0	0	0	620 000
Försäkringskassan	69 333	0	0	111 944	181 277
Kommunen	1 146 667	805 000	270 000	416 000	2 637 667
Landstinget	217 333	291 667	206 100	112 267	827 367
Rättsväsendet	187 733	994 467	33 700	21 933	1 237 833
Övriga	0	1 050 000	0	0	1 050 000
Summa	2 241 067	3 141 133	509 800	662 144	6 554 144

Siffran 620.000 kr för ung man hos Arbetsförmedlingen är de tidigare 77.500 kr gånger 8 unga män. De 416.000 kr för Kommunen för äldre kvinnor är de tidigare 208.000 kr gånger 2 äldre kvinnor.

	Kvarvarande kostnad				Summa
	Man ung	Man äldre	Kvinna ung	Kvinna äldre	
Arbetsförmedling	380 533	1 060 911	0	105 333	1 546 777
Försäkringskassan	34 667	0	0	0	34 667
Kommunen	536 000	280 000	24 000	47 000	887 000
Landstinget	0	42 000	73 700	51 067	166 767
Rättsväsendet	9 600	172 433	1 500	23 667	207 200
Övriga	0	0	0	0	0
Summa	960 800	1 555 344	99 200	227 067	2 842 411

Kolumnerna till höger i de två tabellerna visar de summerade externa intäkterna respektive kostnaderna för de olika aktörerna av att dessa personer är med i Återtågets verksamhet. Dessa kan vi nu föra över till ett tabellformat som vi använder för sammanställningen av bokslutets resultaträkning, trots att det är svårt att få in på en tryckt sida.

	Arbetsförmedling		Försäkringskassan		Kommunen		Landstinget		Rättsväsendet		Övriga		Återtåget	
	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad
Arbetsförmedling	620 000	1 546 777												
Försäkringskassan			181 277	34 667										
Kommunen					2 637 667	887 000								
Landstinget							827 367	166 767						
Rättsväsendet									1 237 833	207 200				
Övriga											1 050 000	0		
Återtåget													0	0

På första raden, första och andra kolumnen hittar vi nu Arbetsförmedlingens Externa Intäkter (620.000 kr) respektive Externa Kostnader (1.546.77 kr). På nästa rad, tredje och fjärde kolumnen, hittar vi Försäkringskassans Externa Intäkter (181.277 kr) och Externa Kostnader (34.667 kr). Samma sak för övriga externa aktörer längs diagonalen i tabellen. Vi har även lagt in Återtåget självt i denna tabell, för att hålla symmetrin mellan de olika delarna i bokslutets resultaträkning, även om det inte finns några externa kostnader och intäkter där.

8.4 Interna kostnader och intäkter

Om vi rekapitulerar Återtågets egen resultaträkning så såg den ut som i tabellen nedan – efter att vi har lagt in de dolda subventionerna. Notera att de subventioner som kommer från kommunen går in både som intäkter och som kostnader, dvs. vinsten förblir oförändrad.

Intäkter	Öppet	Dolt	Summa
Arbetsförmedling	200 000		200 000
Kriminalvården	500 000		500 000
Kommunen	500 000	125 000	625 000
Marknad	525 000		525 000
<i>Summa intäkter</i>	<i>1 725 000</i>	<i>125 000</i>	<i>1 850 000</i>
Kostnader	Öppet	Dolt	Summa
Löner	1 377 000		1 377 000
Lokaler	250 000	100 000	350 000
Övrigt	75 000	25 000	100 000
<i>Summa kostnader</i>	<i>1 702 000</i>	<i>125 000</i>	<i>1 827 000</i>
<i>Vinst</i>	<i>23 000</i>		<i>23 000</i>

Det Socioekonomiska bokslutet förutsätter att det interna bokslutet justeras som i tabellen ovan, dvs.:

- Fördela intäkter (och eventuellt kostnader) på extern aktör om dessa finns med i det externa bokslutet. Här har vi särskilt intäkter från Arbetsförmedlingen, Kriminalvården och Kommunen. I det ursprungliga bokslutet gjordes inte denna uppdelning av intäkterna.
- Lyft fram eventuella dolda subventioner. Detta är särskilt viktigt om det handlar om en subvention från en av aktörerna i det externa bokslutet.

När dessa justeringar är gjorda kan man föra in det interna bokslutet med samma format som det externa bokslutet ovan. Vi får då ett internt bokslut för Återtåget som ser ut på följande sätt.

	Arbetsförmedling		Försäkringskassan		Kommunen		Landstinget		Rättsväsendet		Övriga		Återtåget	
	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad
Arbetsförmedling		200 000												200 000
Försäkringskassan														
Kommunen					625 000									625 000
Landstinget														
Rättsväsendet									500 000					500 000
Övriga														
Återtåget													525 000	1 827 000

Vi kan se att det justerade bokslutet går in i de sista kolumnerna i tabellen, dvs. Återtågets Intäkter och Kostnader. På kostnadssidan har vi summerat dessa till en post (1.827.000 kr). På intäktssidan är intäkterna utlagda på raden för aktuell aktör, t.ex. 200.000 kr på första raden för intäkten som kommer från Arbetsförmedlingen. På sista raden – Återtåget självt – ligger det som vi i det justerade bokslutet kallade intäkter från Marknaden (525.000 kr).

Intäkterna från de externa aktörerna är alla dubblerade som kostnader på respektive extern aktör. Detta visas av pilarna t.ex. att de 200.000 kr Återtåget får från Arbetsförmedlingen förs upp som en kostnadspost hos

Arbetsförmedlingen. Denna kostnadspost kommer att summeras med Arbetsförmedlingens 1.546.77 kr från det externa bokslutet och tillsammans resultera i en kostnad för Arbetsförmedlingen på (1.546.777 kr + 200.000 kr=) 1.746.777 kr i Återtågets Socioekonomiska bokslut.

8.5 Lägg ihop delarna...

Det Socioekonomiska bokslutet är nu enkelt att sammanställa:

Socioekonomisk kostnad = Extern kostnad + Intern kostnad

Socioekonomisk intäkt = Extern intäkt + Intern intäkt

Socioekonomisk Vinst = Socioekonomisk intäkt - Socioekonomisk kostnad

Vi lägger således samman den externa kostnaden per aktör med den interna kostnaden för samma aktör. Uttryckt i tabelltermer så innebär det helt enkelt att vi lägger samman tabellen för det externa bokslutet med tabellen för det interna bokslutet – cell för cell. Detta illustreras för Arbetsförmedlingen i bilden nedan.

Externt bokslut

	Arbetsförmedling		Försäkringskassan		Kommunen		Landstinget		Rättsväsendet		Övriga		Återtåget	
	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad
Arbetsförmedling	620 000	1 546 777												
Försäkringskassan			181 277	34 667										
Kommunen					2 637 667	887 000								
Landstinget							827 367	166 767						
Rättsväsendet									1 237 833	207 200				
Övriga											1 050 000	0		
Återtåget													0	0

+

Internt bokslut

	Arbetsförmedling		Försäkringskassan		Kommunen		Landstinget		Rättsväsendet		Övriga		Återtåget	
	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad
Arbetsförmedling		200 000												
Försäkringskassan													200 000	
Kommunen					625 000									625 000
Landstinget														
Rättsväsendet									500 000					500 000
Övriga														
Återtåget													525 000	1 827 000

=

SocioEkonomiskt bokslut

	Arbetsförmedling		Försäkringskassan		Kommunen		Landstinget		Rättsväsendet		Övriga		Återtåget	
	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad
Arbetsförmedling	620 000	1 746 777												
Försäkringskassan			181 277	34 667									200 000	
Kommunen					2 637 667	1 512 000								625 000
Landstinget							827 367	166 767						
Rättsväsendet									1 237 833	707 200				500 000
Övriga											1 050 000			
Återtåget													525 000	1 827 000
Summa	620 000	1 746 777	181 277	34 667	2 637 667	1 512 000	827 367	166 767	1 237 833	707 200	1 050 000	0	1 850 000	1 827 000

Arbetsförmedlingens Socioekonomiska intäkter är 620.000 kr + 0 kr= 620.000 kr. Deras kostnader är 1.546.777 kr + 200.000 kr=1.746.777 kr.

Återtågets egna intäkter och kostnader kommer enbart från det interna bokslutet. De aktörer som inte finansierar Återtåget direkt hämtar sina intäkter och kostnader enbart från det externa bokslutet. De aktörer som dels bidrar till finansieringen av Återtåget och dessutom har, eller har haft, dess deltagare aktuella som individer hämtar sina värden såväl från det externa som det interna bokslutet.

9 ... Ett bokslut

9.1 Inledning

Vi har nu tagit fram alla de insatser/aktiviteter vi tror är relevanta för Återtågets deltagare. Vi har skapat 4 typdeltagare för verksamheten och målat upp scenarier för dessa över hur de utnyttjar dessa insatser/aktiviteter. Utnyttjandet av dessa insatser innan och med/efter Återtåget blir till externa intäkter och kostnader för våra typdeltagare.

Vi multiplicerar upp dessa externa intäkter och kostnader per individ med det faktiska antalet under året. Detta ger Återtågets externa bokslut. Vi summerar detta externa bokslut med Återtågets eget interna bokslut och får fram det Socioekonomiska bokslutet.

I detta kapitel skall vi titta närmare på den information som finns i bokslutets olika delar: dvs. resultaträkningen, nyckeltalsanalysen, finansierings- eller fördelningsanalysen och slutligen investeringsanalysen.

9.2 Resultaträkningen

Itabellen nedan återkommer den boksluttabell vi producerade i föregående kapitel genom att lägga samman det interna och det externa bokslutet. Här har vi vänt på rader och kolumner, framför allt för att tabellen då blir mindre utrymmeskrävande och därmed inte behöver förminska så mycket. Längst till höger finns det två kolumner som redovisar vinst och vinst per deltagare, per aktör samt summerat över samtliga aktörer.

		Arbets- förmedling	Försäkrings- kassan	Kommunen	Landstinget	Rätts- väsendet	Övriga	Återtåget	Summa	Vinst	Vinst per individ
Arbetsförmedling	Intäkt	620 000	0	0	0	0	0	0	620 000		
	Kostnad	1 746 777	0	0	0	0	0	0	1 746 777	-1 126 777	-56 339
Försäkringskassan	Intäkt	0	181 277	0	0	0	0	0	181 277		
	Kostnad	0	34 667	0	0	0	0	0	34 667	146 611	7 331
Kommunen	Intäkt	0	0	2 637 667	0	0	0	0	2 637 667		
	Kostnad	0	0	1 512 000	0	0	0	0	1 512 000	1 125 667	56 283
Landstinget	Intäkt	0	0	0	827 367	0	0	0	827 367		
	Kostnad	0	0	0	166 767	0	0	0	166 767	660 600	33 030
Rättsväsendet	Intäkt	0	0	0	0	1 237 833	0	0	1 237 833		
	Kostnad	0	0	0	0	707 200	0	0	707 200	530 633	26 532
Övriga	Intäkt	0	0	0	0	0	1 050 000	0	1 050 000		
	Kostnad	0	0	0	0	0	0	0	0	1 050 000	52 500
Återtåget	Intäkt	200 000	0	625 000	0	500 000	0	525 000	1 850 000		
	Kostnad	0	0	0	0	0	0	1 827 000	1 827 000	23 000	1 150
Totalt	Intäkt								8 404 144		
	Kostnad								5 994 411	2 409 733	120 487

Man kan tycka att denna resultaträkning är oöverskådlig och onödigt komplicerad jämfört med traditionella uppställningar. Låt oss gå igenom den i några steg för att illustrera poängerna med detta sätt att presentera resultaten. Om vi till en början fokuserar på Återtåget självt så kan vi lyfta ur de rader som hör till Återtågets intäkter och kostnader.

		Arbets- förmedling	Försäkrings- kassan	Kommunen	Landstinget	Rätts- väsendet	Övriga	Återtåget	Summa	Vinst	
Återtåget	Intäkt	200 000	0	625 000	0	500 000	0	525 000	1 850 000		Från
	Kostnad	0	0	0	0	0	0	1 827 000	1 827 000	23 000	Till
Andel intätaer		11%	0%	34%	0%	27%	0%	28%			

Dessa illustrerar i intäktsraden varifrån intäkterna kommer och i Kostnadsraden vem som är mottagare. I Återtågets fall finns det bara en mottagare på kostnadssidan, verksamheten själv för att täcka löner, lokalkostnader etc. Om Återtåget köpt tjänster av någon av de andra aktörerna hade det funnits flera poster längs denna rad.

På intäktssidan återfinns vi flera poster. Dels har vi verksamheten själv, vilket är de intäkter som vi i Återtågets egen resultaträkning kallade för marknadsintäkter, och dels intäkterna från de externa aktörer som bidrar direkt till verksamheten. Vi har lagt in fördelningen i intäkter i den grå raden under. Där kan vi se att Kommunen står för drygt en tredjedel av intäkterna. Om vi nu även lägger in raderna för Kommunen så kan vi se en del av poängen med att ha resultaträkningen i matrisform.

		Arbets- förmedling	Försäkrings- kassan	Kommunen	Landstinget	Rätts- väsendet	Övriga	Återtåget	Summa	Vinst	Vinst per individ
Kommunen	Intäkt	0	0	2 637 667	0	0	0	0	2 637 667		
	Kostnad	0	0	1 512 000	0	0	0	0	1 512 000	1 125 667	56 283
Återtåget	Intäkt	200 000	0	625 000	0	500 000	0	525 000	1 850 000		
	Kostnad	0	0	0	0	0	0	1 827 000	1 827 000	23 000	1 150

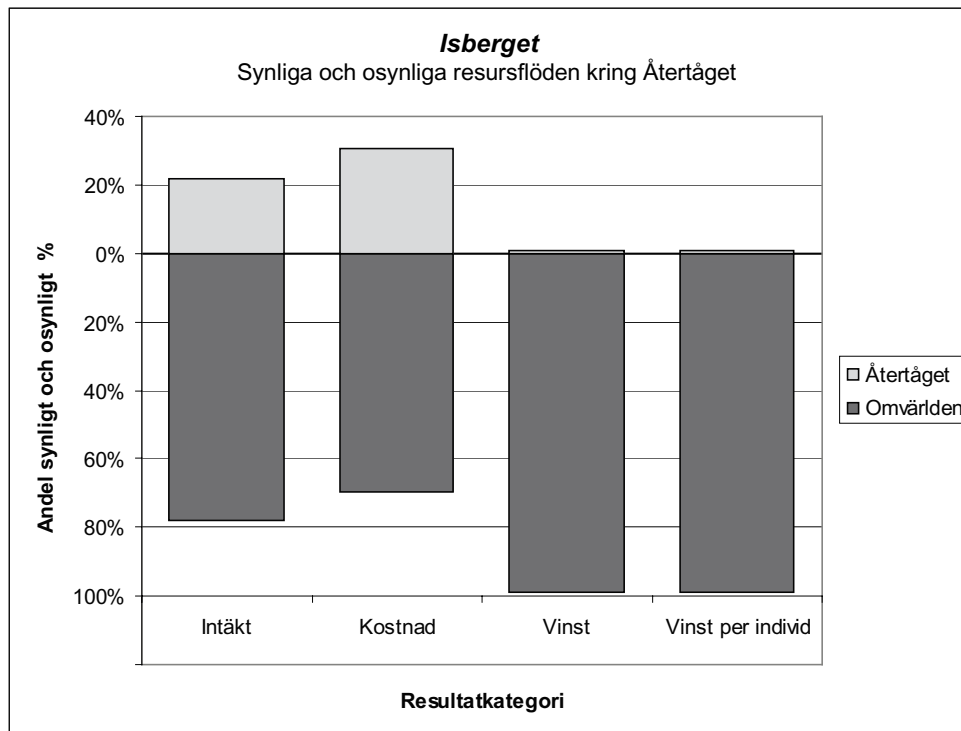
Kommunen	Internt	625 000	41%
	Extern	887 000	59%
	Summa	1 512 000	

I och med att Kommunen bidrar direkt till Återtåget så vet vi att den summan som ligger som en intäkt på Återtåget också ligger som en kostnad för Kommunen. De 625.000 kr ingår alltså i de 1.512.000 kr som ligger på kommunens kostnad. Under matrisen framgår att de resterande 887.000 kr kommer från det externa bokslutet och därmed representerar kvarvarande individuella kostnader för deltagarna i Återtåget. Kommunen uppfattar sannolikt enbart de 625.000 kr man har i direkta kostnader för Återtåget, dvs. den interna delen. Man ser således enbart 41% av de kostnader man har för Återtåget och dess deltagare. Övriga aktörer har samma problem att se sina egna relationer till Återtåget.

I diagrammet nedan har vi lagt in hur mycket av intäkter, kostnader och vinster från det Socioekonomiska bokslutet som syns i Återtågets justerade interna redovisning, dvs. inklusive de dolda subventionerna.

Vi kan konstatera att det är toppen på ett ekonomiskt isberg. Man kan se drygt 20% av intäkterna och runt 30% av kostnaderna. Vinsten i det interna bokslutet ligger runt 1% av den totala Socioekonomiska vinsten.

Det är svårt att se hur man skall kunna fatta ekonomiskt rationella beslut kring Återtåget, med utgångspunkt i den interna redovisning, när så mycket ligger dolt under ytan.

De flesta som tar del av ett Socioekonomiskt boksluts resultaträkning är egentligen enbart intresserade av de två sista kolumnerna, dvs. vinsten totalt eller per deltagare. Här kan varje aktör se utfallet för egen del.

Den kompletta tabellen ovan kan, bl.a. av denna anledning, reduceras till följande tabell:

		Summa	Vinst	Vinst per individ
Arbetsförmedling	Intäkt	620 000	-1 126 777	-56 339
	Kostnad	1 746 777		
Försäkringskassan	Intäkt	181 277	146 611	7 331
	Kostnad	34 667		
Kommunen	Intäkt	2 637 667	1 125 667	56 283
	Kostnad	1 512 000		
Landstinget	Intäkt	827 367	660 600	33 030
	Kostnad	166 767		
Rättsväsendet	Intäkt	1 237 833	530 633	26 532
	Kostnad	707 200		
Övriga	Intäkt	1 050 000	1 050 000	52 500
	Kostnad	0		
Återtåget	Intäkt	1 850 000	23 000	1 150
	Kostnad	1 827 000		
Totalt	Intäkt	8 404 144	2 409 733	120 487
	Kostnad	5 994 411		

Här framgår att den Socioekonomiska vinsten för Återtåget hamnade på drygt 2.4 Mkr vilket kan jämföras med de 23.000 kr som redovisades i det interna bokslutet. Vi ser att alla aktörer utom Arbetsfördelningen går med vinst. De övriga medfinansiärerna, Kommunen och Rättsväsendet, gör ordentliga vinster trots att de själva satsar 1 Mkr i verksamheten.

9.3 Nyckeltal

Informationen kring verksamheten, som den kommer till uttryck i den interna redovisningen och i den Socioekonomiska resultatredovisningen används ofta för att bilda nyckeltal – där vinst eller vinst per individ från tabellen ovan är de vanligaste i kommersiella verksamheter. I större skala har vi förändring i nyckeltal som arbetslöshet, inflation eller BNP - med stor påverkan på beslutsfattare.

Låt oss till att börja med formulera ett antal nyckeltal baserat på verksamhetens egen resultatredovisning – den interna resultaträkning.

	Täljare	Nämnare	Nyckeltal
kostnad per årsplats	1 702 000	20	85 100
kostnad per årsplats för externa	1 200 000	20	60 000
kostnad per dygn	1 702 000	365	4 663
intäkt per dygn	1 725 000	365	4 726
vinst per dygn	23 000	365	63
vinst per deltagare	23 000	20	1 150
vinst per satsad extern krona	23 000	1 200 000	2%

Vi ser att kostnaden per årsplats ligger på 85.100 kr. Om vi enbart ser till de externa aktörerna som direkt bidrar till verksamheten så ligger deras kostnad för årsplatsen på 60.000 kr.

Kostnaden per dygn för verksamheten ligger på 4.663 kr medan Intäkterna ligger på 4.726 kr, dvs. en vinst per dag på ca 63 kr, vilket på årsbasis gör de 23.000 kr eller 1.150 kr per deltagare. Om detta relateras till de externa aktörernas insats får vi en avkastning på 2%.

Om vi i stället använder oss av det Socioekonomiska bokslutet så kan vi i tabellen nedan konstatera att kostnaden per årsplats nu ligger på knappt 325.000 kr. Skillnaden mellan denna och den tidigare redovisade årskostnaden, dvs. 239.900 kr, är kostnader som deltagarna i verksamheten har kvar genom att fortfarande vara aktuella hos övriga aktörer som individer.

Kostnaden per årsplats fördelad över de externa aktörer som bidrar till verksamheten, ligger nu på 208.371 kr i stället för de 60.000 kr som visades i det interna bokslutet. Här ingår t.ex. de 887.000 kr som deltagarna fortsätter att kosta hos Kommunen - som vi såg tidigare.

Intäkterna uppgår till 23.025 kr per dygn vilket kan jämföras med de externa aktörernas dygnskostnad på 10.866 kr.

	Täljare	Nämnare	Nyckeltal
total kostnad per årsplats	5 994 411	20	299 721
total kostnad per årsplats för externa	3 965 977	20	198 299
total kostnad per dygn för externa aktörer	3 965 977	365	10 866
total intäkt per dygn	4 495 500	365	12 316
vinst per dygn	2 409 733	365	6 602
vinst per deltagare	2 409 733	20	120 487
vinst per satsad extern krona	529 523	3 965 977	13%
total vinst/Intern vinst	2 409 733	23 000	10 477%

Den förändrade synen på intäkter och kostnader spiller givetvis över på vinsten. Verksamhetens vinst per dygn ligger nu på 6.602 kr i stället för de 63 kr per dag som framkom ur det interna bokslutet. Per deltagare ligger den nu på 120.487 kr istället för de tidigare 1.150 kr. Relationen mellan vinsten i det Socioekonomiska bokslutet och det interna ligger strax under en faktor 105, dvs. den totala vinsten är 10.477% större än den interna.

Vinsten per satsad extern krona, dvs. de kronor som Arbetsförmedling, Rättsväsende och Kommun bidrar med direkt till verksamheten och indirekt till deltagarna i verksamheten, ligger nu på 13% vilket kan jämföras med de 2% som baserades på det interna bokslutet, dvs. en faktor 6 större.

9.4 Fördelnings-/Finansieringsanalys

Resultaträkningen visar, som vi redan kommenterat, hur olika externa aktörers intäkter och kostnader hänger samman med Återtågets verksamhet och dess deltagare. Vi kunde konstatera att tre aktörer bidrar aktivt till verksamheten samtidigt som alla påverkas indirekt av verksamheten i och med att dess deltagare är och/eller har varit aktuella hos dem.

Ett Socioekonomisk bokslut visar nästan regelmässigt på omfördelningar mellan aktörerna eller mellan olika enheter hos en aktör. Det är därför viktigt att studera dessa omfördelningar och framför allt göra en finansieringsanalys, dvs. räkna på hur det går för de aktörer som finansierar verksamheten. I tabellen nedan har vi samlat några nyckeltal för dessa.

	Täljare	Nämnare	Nyckeltal	
<i>Direkt kostnad per årsplats per aktör</i>				
-> kommun	500 000	20	25 000	
-> rättsväsendet	500 000	20	25 000	
-> arbetsförmedlingen	200 000	20	10 000	
<i>Total kostnad per årsplats per aktör</i>				
-> kommun	1 512 000	20	75 600	
-> rättsväsendet	707 200	20	35 360	
-> arbetsförmedlingen	1 746 777	20	87 339	
<i>Direkt finansieringsgrad</i>				
-> kommun	500 000	1 512 000	33%	
-> rättsväsendet	500 000	707 200	71%	
-> arbetsförmedlingen	200 000	1 746 777	11%	
<i>Vinst på total insats</i>				
-> kommun	1 125 667	1 512 000	74%	
-> rättsväsendet	530 633	707 200	75%	
-> arbetsförmedlingen	-1 126 777	1 746 777	-65%	
<i>Vinst på direkt insats</i>				
-> kommun	1 125 667	500 000	225%	
-> rättsväsendet	530 633	500 000	106%	
-> arbetsförmedlingen	-1 126 777	200 000	-563%	
<i>Intäkt vs direkt kostnad - break even</i>				
-> kommun	500 000	2 637 667	19%	69 dagar
-> rättsväsendet	500 000	1 237 833	40%	147
-> arbetsförmedlingen	200 000	620 000	32%	118

Intäkter och kostnader varierar uppenbarligen ordentligt mellan de tre aktörer som bidrar direkt till verksamheten. Låt oss kommentera några av nyckeltalen.

Vi ser att det för alla tre är stor skillnad mellan de resurser de bidrar med direkt respektive totalt. En faktor 3 för kommunen och än mer för arbetsförmedlingen vars direkta bidrag enbart utgör 11% av det totala bidraget. Rättsväsendet direkta finansiering ligger däremot på 71% av det totala bidraget. Om man ser till de totala kostnaderna för dessa tre aktör så är Arbetsförmedlingen i praktiken den som bidrar med mest, även om det i den interna redovisningen (och kanske i förhandlingar med parterna) ser ut att vara tvärt om.

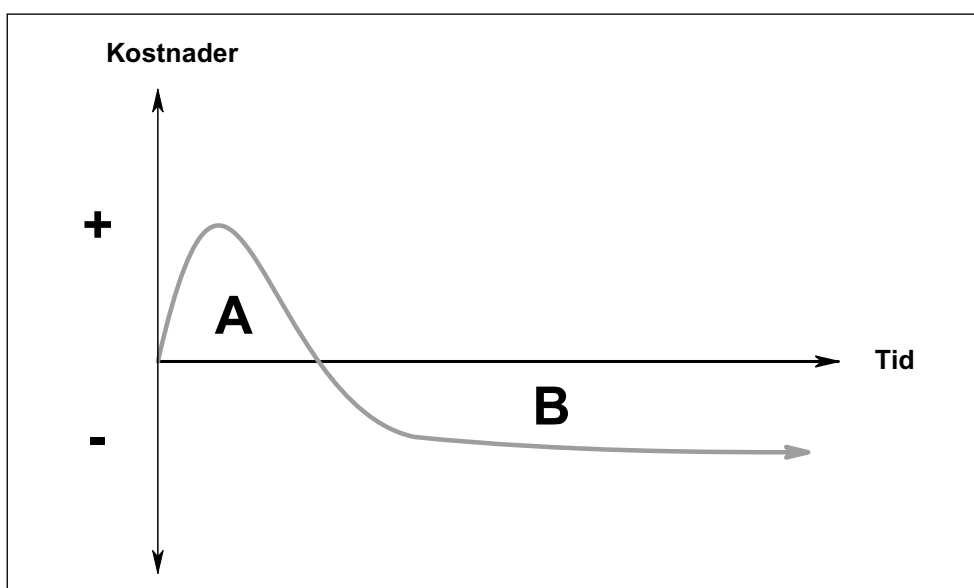
Kommunen och Rättsväsende är de stora vinnarna – de har intäkter av verksamheten som är 1.74 respektive 1.75 gånger större än kostnaderna. Det innebär en avkastning på 74%/75% på de totala insatserna på ett år. Om man ser till avkastningen på de direkta insatserna i sig så är denna naturligtvis ännu högre – 225% på ett år för Kommunen och 106% för Rättsväsendet. Arbetsförmedlingen får inte en positiv avkastning eftersom deras totala intäkter understiger de totala kostnaderna.

Även om vinsten i sig är negativ så kan man studera relationen mellan de totala intäkterna för en aktör och den direkta insats man gör. Man kan t.ex. fråga: hur lång tid tar det innan dessa intäkter har betalat tillbaka de direkta insatserna? Vi ser i den extra kolumnen i tabellen att det dröjer 69 dagar för Kommunen att få tillbaka sina direkta insatser medan det för

Arbetsförmedlingen dröjer 118 dagar, dvs. knappt 4 månader. Å andra sidan får inte Rättsväsendet tillbaka pengarna förrän efter 147 dagar, dvs. en månad senare än Arbetsförmedlingen. Detta förtar inte det faktum att deltagarna i Återtåget utnyttjar Arbetsförmedlingens resurser mer än de gjorde utan Återtåget. De är på väg mot arbetsmarknaden.

9.5 Investeringsperspektivet

Många verksamheter med prevention eller rehabiliteringsprofil har långsiktiga ambitioner. Man räknar med att insatserna skall fungera och att personerna i fråga skall undvika återfall fram till pension. Det innebär att den 1-åriga bild som ges av resultaträkningen måste kompletteras med en framåtblickande kalkyl. Om man ser verksamheten som en investering i individers framtid så kommer avkastningen i form av lägre kostnader att falla ut under lång tid medan de högre kostnaderna för insatsen kommer idag. I diagrammet nedan utgör ytan A investeringskostnaderna i dag, medan ytan B är de inbesparade kostnaderna längre fram.

Kostnader och intäkter som utfaller över tiden brukar man försöka räkna om till dagens värde, vilket vi kommenterat mer utförligt ovan. Man använder oftast följande formel för att räkna om ett visst belopp i morgon till ett jämförbart värde i dag – Nuvärdet (NV):

$$NV = \sum_{t=1}^T \frac{Kr}{(1+r)^t}$$

Där:

r = diskonteringsränta

t = år eller period

Ju högre diskonteringsränta desto lägre värde på intäkter och kostnader i framtiden.

Om vi använder formeln för att räkna fram värdet idag av framtida intäktsströmmar från verksamheten så kan vi för enkelhets skull anta att alla deltagit i verksamheten under året fortsätter på samma sätt fram till pension. Vi bestämmer kalkylperioder till 5 respektive 20 år och diskonteringsräntan till 4%.

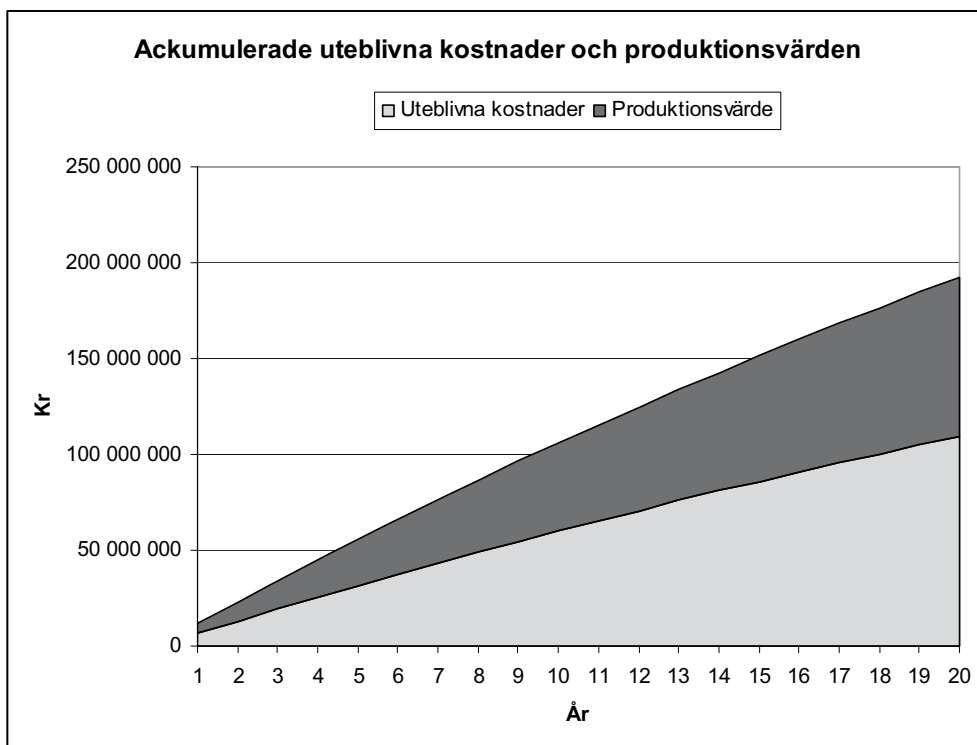
Vi räknar först på de intäkter som de externa aktörerna får av verksamheten. Till detta lägger vi en enkel beräkning på det produktionsvärde som en tidigare arbetslös kan bidra med under samma period, – detta är ofta ett mål i rehabiliteringsprojekt. Vi har tagit bort verksamhetens egna intäkter ur kalkylen för att undvika dubbelräkning med verksamhetens förädlingsvärde under samma tid.

		1	5	20
Uteblivna kostnader	Arbetsförmedling	620 000	2 980 792	10 340 646
	Försäkringskassan	181 277	871 532	3 023 427
	Kommunen	2 637 667	12 681 186	43 992 223
	Landstinget	827 367	3 977 754	13 799 204
	Rättsväsendet	1 237 833	5 951 167	20 645 156
	Övriga	1 050 000	5 048 115	17 512 385
	Summa	6 554 144	31 510 546	109 313 042
	Produktionsvärde	5 000 000	24 038 643	83 392 310

De (investerings-)kostnader aktörerna kring denna verksamhet har haft under året kan nu potentiellt skapa framtida intäkter av två slag:

- Fortsatt uteblivna kostnader för varje aktör till följd av att dessa (ca 20) personer fortsätter som de gjort under året i verksamheten. Det ger drygt 109 Mkr över de kommande 20 åren.
- Dels intäkter i form av att de nu själva producerar ett värde i och med att de arbetar. Med en inkomst inklusive lönekostnadspåslag på 250.000 kr per år för 20 person blir det på 20 år knappt 29 Mkr.

Utvecklingen illustreras i nedanstående figur.

Det innebär att beslutet hos Arbetsförmedling, Kommun och Rättsväsendet att lägga 1,2 Mkr på denna verksamhet kan resultera i framtida intäkter på knappt 138 Mkr över de kommande 20 åren. Det innebär en avkastning i intäkter på ca 114 gånger pengarna.

10 Automatisera kalkylen i Excel

10.1 Bakgrund

I rapporten om Basta/VägenUt! gjorde vi ett särskilt appendix som visade hur man kan lägga upp kalkylarbetet i ett Socioekonomiskt bokslut i MS Excel.

Vi har, sedan dess, själva använt detta appendix i utbildningssammanhang. Det visade sig att hanteringen av Excel var svårare än vi trodde för många medan andra tyckte att genomgången låg på en trivial nivå.

Där för valde vi, i denna handbok, att utgå från appendixet i den tidigare rapporten men att utveckla resonemangen lite mer där vi upplevt att det tog emot särskilt mycket. I denna version använder vi vår fiktiva verksamhet – Återtåget.

Man kan se denna genomgång med utgångspunkt i Excel som en ytterligare repetition i hur man lägger upp och beräknar ett Socioekonomiskt bokslut. Vi ser det framför allt som ett sätt att förenkla kalkylmoment och att möjliggöra enkla uppdateringar. Om man lägger upp kalkylen på ett vettigt sätt i Excel så har man automatiserat så mycket att en omräkning eller uppdatering av bokslutet bara kräver en marginell insats.

Valet av programvara är pragmatiskt. Man ska använda det som känns mest bekvämt givet att det kan få jobbet gjort. Även om Excel inte är idealiskt i alla aspekter så fungerar det utmärkt för denna typ av kalkyl. Det går lika bra med andra kalkylarkbaserade program. Logiken är densamma medan en del inbyggda funktioner kanske inte finns eller kallas något annat.

Vi använder Excel från Office 2003 för PC i denna handbok. Anledningen är framför allt att denna, när detta skrivs, fortfarande är den vanligaste versionen. De som har äldre (t.ex. Excel 95 eller 97 för PC) eller senare versioner (2007 för PC eller 2004 eller 2008 för Mac) får leta i menyer. Mac-användare får dessutom läsa Ctrl-musklick där vi skriver högerklicka för PC. Funktionaliteten mellan versioner är densamma för de delar vi använder, även om det kan se annorlunda ut. Vi exemplifierar med bilder från den svenska versionen av Excel men det kan dyka upp en och annan från den engelska, eftersom vi själva använder den.

Detta är inte en grundkurs i Excel. Den utgår från att läsaren är hyfsat förtrogen med Excel eller att man kan arbeta tillsammans med någon

som är det. Det är onödigt att köra fast på teknikaliteter i Excel. Vi gör detta för att förenkla arbetet – inte komplicera det. Alla beräkningar går att göra med papper och penna. Matematiken är plus, minus, delat med och multiplikation, dvs. de fyra räknesätten, samt en kalkyl som använder formeln för ”Ränta på ränta” – samma formel som banken använder på våra sparkonton eller krediter.

Låt oss börja med några handgrepp som kommer att återkomma gång på gång i den följande texten.

10.2 Några grundläggande handgrepp

10.2.1 Inledning

I detta avsnitt går vi igenom ett fåtal handgrepp som illustrerar huvuddelen av de handgrepp i Excel som vi använder i den kalkylmodellen som byggs upp. Tanken är givetvis att de som känner sig hemtama med dessa grepp och tankar kan ta sig igenom resten ganska snabbt, medan de som tycker att detta är obekant eller komplicerat vet vad de skall öva på.

10.2.2 Formler

Allt sedan det första kalkylprogrammet kom (VisiCalc 1979 – snart 30-årsjubileum) så har dess styrka legat i att man enkelt kan ställa upp formler som relaterar olika celler i en tabell till varandra. Det kan vara allt från summeringar till komplicerade matematiska formler som hämtar och lämnar värden från och till specifika celler i tabellen. Tabellerna i en Arbetsbok kallas för Ark, och varje tabell har ett namn vilket gör att celler från olika tabeller (Ark) kan kopplas till varandra och användas i formler och funktioner.

För att detta skall fungera så krävs ett system för att adressera alla celler. Systemet i kalkylprogram som Excel är Ark->Kolumn->Rad, dvs. arkets namn, kolumnen som cellen ligger i och raden som cellen ligger på. Om vi skall referera till cellen högst upp i vänstra hörnet på arket ”Bladet” så skriver man i Excel =Bladet!A1. Kolumnen heter **A** och raden är **1**. Vi kommer att se mer av detta nedan.

Låt oss börja med en enkel formelhantering. Här har vi en modell som räknar ut disponibel inkomst med hjälp av ett belopp och en skattesats. Dessa ligger i cellerna B3 respektive B4, dvs. nedanför varandra i samma kolumn. Nu vill vi att Excel automatiskt skall räkna fram den disponibla inkomsten så att vi kan ändra belopp eller skattesats och få det nya beloppet uträknat automatiskt. Hur ser formeln för detta ut?

Om vi skulle skriva ner formeln utan Excel skulle den kanske se ut:

Disponibel inkomst = Belopp – (Belopp * Skatt) eller Disponibel inkomst = Belopp * (1-Skatt).

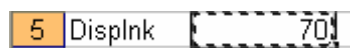
Vi väljer den första varianten och gör den i Excel. I cellen B5 skriver vi då: `=B3-(B3*B4)` och trycker på Retur. Då får vi med Beloppet 100 och Skatten 0.30 (dvs. 30%) en disponibel inkomst på 70 Kr. Om vi ändrar beloppet till 235 Kr så blir den disponibla inkomsten 164.5 och i den sista bilden ser vi att en skatt på 55% (0.55) ger en disponibel inkomst på 45 Kr. När vi skrivit in formeln så ändras resultatet så fort något värde, i de celler som ingår i formeln, ändras. Det är praktiskt.

Screenshot 1				Screenshot 2				Screenshot 3			
B5 =B3-(B3*B4)				B5 =B3-(B3*B4)				B5 =B3-(B3*B4)			
	A	B	C		A	B	C		A	B	C
1				1				1			
2				2				2			
3	Belopp	100		3	Belopp	235		3	Belopp	100	
4	Skatt	0.3		4	Skatt	0.3		4	Skatt	0.55	
5	Displnk	70		5	Displnk	164.5		5	Displnk	45	

Vi kommer att använda oss av formler på många ställen i kalkylmodellen. De bidrar till att göra kalkylen flexibel. Låt oss nu titta lite närmare på problem och möjligheter med referenserna, eller adresserna, i systemet. De spelar en viktig roll, inte bara i formler som ovan utan även för strukturen i kalkylmodellen – det är dessa som binder ihop ett antal tabeller med egna beräkningar till en modell.

10.2.3 Kopiering, Referenser & Adresser

När man arbetar i Excel är det vanligt att kopiera innehåll från en cell till en eller fler andra celler. Vi står i cellen B5 på arket BasData. Om man vill kopiera denna cell så trycker man Ctrl-C eller högerklickar och väljer **kopiera** eller går till menyn Redigera och väljer **kopiera**. Då kvitterar Excel genom att rutan runt cellen/cellerna blir streckad /börjar blinka. Nu finns en kopia på denna cell i datorns minne.

Då går man till den cell dit man vill kopiera och gör en av tre saker:

- trycker **Retur** om man inte vill kopiera till andra ställen
- slår Ctrl-V eller högerklickar och väljer **klistra in** om man vill lägga in det på flera ställen
- trycker Alt-R-C-V eller väljer Redigera->Klistra in special->Värde från menyn

Nedan ser vi skillnaderna i resultat. Det två första alternativen kopierar den formel vi hade i cellen B5 på BasData, och eftersom det inte finns några värden i B2 och B3 på detta ark så blir resultatet 0. Det tredje alternativet kopierar värdet som visas i cellen B5 på BasData och lägger detta i B5 på Ark2, dvs. 70. Om det i stället för en formel hade stått 70 i cellen B7 i BasData så hade de två första metoderna gett samma resultat.

B5		fx =B2-(B2*B3)			B5		fx 70		
	A	B	C		A	B	C		
1					1				
2					2				
3					3				
4					4				
5		0			5			70	

Man kan även kopiera värden från en cell till en annan genom att helt enkelt skriva in adressen till den första cellen. Här står vi på Ark2 i cell B6. Vi skriver = (lika med) vilket vi använder till alla formler. Här vill vi bara säga att denna cell skall ha samma värde som en annan. Vi går till arket BasData och ställer oss i cellen B5. Det ger följande resultat på Ark2. Vi får med oss värdet 70, vilket är det värde som visas i cell B5 på BasData.

B5		fx =BasData!B5			
	A	B	C	D	
1					
2					
3					
4					
5		70			

Genom att referera till en annan cell så får vi hela tiden det värde som visas i den cellen just nu. Om vi kopierar så får vi antingen värdet som stod där när vi kopierade eller den formel som stod där. Det är viktigt att vara varse dessa skillnader. I vår kalkylmodell använder vi framför allt referensen till cellen.

Detta är användbart då man vill återanvända samma variabel på flera ställen. I bilderna nedan har vi refererat till Beloppet på arket BasData i tre nya ark. Alla tre har =BasData!B3 skrivet i respektive cell B3. Alla visar värdet 100 vilket är det värde som finns i BasData cell B3.

B5		fx =B3-(B3*B4)			B3		fx =BasData!B3				B3		fx =BasData!B3				B3		fx =BasData!B3			
	A	B	C		A	B	C	D		A	B	C	D		A	B	C	D				
1					1					1					1							
2					2					2					2							
3					3					3					3							
4					4					4					4							
5					5					5					5							

Om vi nu ändrar beloppet på BasData så kommer värdena på arken 2–4 också att ändras. De speglar vad som står i BasData cell B3 för tillfället. När vi ändrade 100 till 154 på BasData ändrades det samtidigt på Ark 2–4.

BasData			Ark2			Ark3			Ark4		
A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
1			1			1			1		
2			2			2			2		
3	Belopp	154	3	Belopp	154	3	Belopp	154	3	Belopp	154
4	Skatt	0,3	4	Skatt	0,3	4	Skatt	0,3	4	Skatt	0,3
5	Displnk	10% B	5	Displnk	10% B	5	Displnk	10% B	5	Displnk	10% B

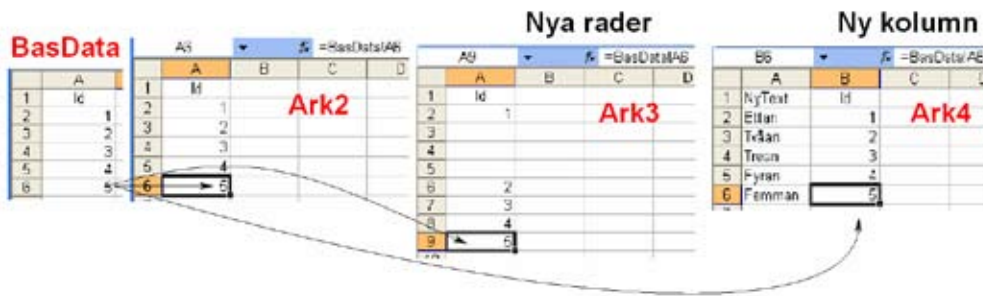
Länkningen mellan celler i Excel kan således göras antingen via direkt kopiering av värden/formler eller via en adress som pekar på det som råkar stå där för tillfället. De olika varianterna kan användas på många sätt. Man måste, som sagt, vara försiktig. Ett potentiellt problem ligger i Excels försök att hjälpa till och tolka vad vi menar – vilket i bland kan leda till oväntade resultat.

Antag att du vill lägga in en annan Skatt, i exemplet ovan, men ändå behåll det gamla värdet för jämförelse. Du klipper ut (Ctrl-X eller högerklicka välj Klipp ut) cell B4 och klistrar in den i cell C4. Nu är cell B4 tom och du skriver in det nya värdet t.ex. 0,7. Vad händer med den disponibla inkomsten? Ingenting.

B5 =B3-(B3*B4)				A3 Belopp				B5 =B3-(B3*C4)			
A	B	C	D	A	B	C	D	A	B	C	D
1				1				1			
2				2				2			
3	Belopp	100		3	Belopp	100		3	Belopp	100	
4	Skatt	0,3		4	Skatt	0,3		4	Skatt	0,7	0,3
5	Displnk	70		5	Displnk	70		5	Displnk	70	

När man klipper ut celler som ingår i en formel så anpassar sig formeln automatisk vilket vi ser i formeln på den tredje bilden. Nu säger den =B3-(B3*C4). C4 innehåller det värde vi klippte ut från B4 som ingick i den ursprungliga formeln. Man får hålla tungan rätt i mun när man klipper och klistrar om det finns formler som refererar till någon av de celler man tänker flytta på.

Liknande problem kan uppstå då man lägger in nya rader eller kolumner. Om vi antar att vi har tre ark som alla har en cell som refererar till motsvarande cell på BasData. Nu lägger vi in en kolumn till i Ark 4 och tre nya rader på Ark 3 efter Id 1. Nu har vi fyra asymmetriska tabeller där referenserna eller adresserna tillbaka till BasData!A6 nu går från Ark2!A6, Ark3!A9 och Ark4!B6.

Detta är en typ av problem vi har stött på flera gånger i den typ av kalkylmodell vi bygger upp här. Om man har ett flertal ark som är länkade till varandra så skall man vara ytterst försiktig då man flyttar på celler eller skjuter in rader eller kolumner.

10.2.4 In med en jänkare

Ibland vill vi kopiera en formel till en serie celler, t.ex. vi har skrivit in antalet av en insats i en rad celler från C13 till G13. Nu vill vi multiplicera detta med priset 10 Kr för att se intäkterna för olika antal. Det enklaste sättet är att skriva en formel i cellen C14 och sedan kopiera denna till övriga längs raden, dvs. bort till G14.

Skriv in formeln

Antal	1	2	3	4	5
	=10*C13				

Kopiera denna (Ctrl-C) och markera cellerna D13 till G13.

Antal	1	2	3	4	5
	10				

Tryck Retur och alla celler visar det vi vill. Vi ser att formeln i sista cellen multiplicerar priset 10 kr med värdet i cellen ovanför precis som den skall.

Antal	1	2	3	4	5
	10	20	30	40	=10*G13

Detta fungerar men är lite opraktiskt om man vill kunna variera priset utan att behöva gå in och ändra detta i alla celler mellan C14 och G14. Lösningen är att lägga priset i en egen cell. Här ligger den i cell C21. Nu har vi en formel som säger att värdet =\$C21*C22 och inte =C21*C22. Varför?

Pris	10				
Antal	1	2	3	4	5
	=C21*C22				

Anledningen till att vi skriver ett dollartecken framför C är att vi vill att varje cell längs raden skall använda sig av detta värde och inte följa med till höger. Om vi inte hade haft dollartecknet så hade formeln i den sista cellen sagt =G21*G22 vilket hade varit 0 eftersom det inte finns något värde i cellen G21 (ovanför värdet 5).

Pris	10				
Antal	1	2	3	4	5
	10	20	30	40	=C21*G22

När vi sätter ett dollartecken framför kolumnen (dvs. bokstaven i en adress) så innebär detta att vi håller kvar denna även om vi rör oss längs rader i formlerna. Vi kan även vilja läsa rader när vi rör oss längs kolumner i formler. Då sätter vi dollartecknet framför radnumret.

Man kan även behöva kombinera dessa, dvs. hålla såväl rad som kolumn konstanta i en formel. Då säger vi att denna cells värde skall användas till alla i en sekvens där andra värden kan förändras. T.ex.

28	Pris A	10		
29	Pris B	23		
30	Antal	1	2	
31	Intäkt A	=C\$28*C30		
32	Intäkt B	23		

Här har vi lagt in två olika priser och vill jämföra dessa. På rad 31 vill vi använda priset A som ligger på rad 28 och på rad 32 vill vi använda Pris B som ligger på rad 29. Då låser vi både rad och kolumn i de bägge.

28	Pris A	10			
29	Pris B	23			
30	Antal	1	2	3	4
31	Intäkt A	10	20	30	40
32	Intäkt B	23	46	69	92

Dollartecknen är mycket användbara för att skapa hela tabeller av värden från formler. Vi kommer att använda dem vi flera tillfällen.

Låt oss nu innan vi går vidare ta vi ett steg tillbaka och återbekanta oss med vår fiktiva verksamhet – Återtåget. Vi ägnar resten av denna handledning till att återskapa det Socioekonomiska bokslutet för Återtåget i Excel, på ett sätt som gör det flexibelt och möjligt att återanvända.

10.3 Vårt Case – Återtåget

Idén om Återtåget uppstod en dag då de två ungdomsassistenterna Karin och Gunnar satt och fikade. De hade haft tillfälle att besöka några olika arbetskooperativ både för personer med missbruk och psykiska funktionshinder och blivit imponerade av vilka effekter detta verkade ha haft på de berörda. Dom förstod att tanken på att driva rehabilitering i företagslika former och med en hög grad av självbestämmande innehöll en sprängkraft dom tidigare inte hade förstått.

Karin och Gunnar bestämde sig för att ta ett initiativ till ett rehabiliteringsprojekt som skulle drivas enligt dessa linjer. Man lyckades värva social- och utbildningsförvaltningen i kommunen, arbetsförmedlingen och kriminalvården som delfinansiärer och samverkanspartners för projektet.

Organisatoriskt är det ett kommunalt projekt som leds av en styrgrupp bestående av personer från socialtjänsten och skolan i kommunen, barn och ungdomspsykiatri, försäkringskassan, arbetsförmedlingen och kriminalvården. Syftet med projektet är att via utbildning och sociala insatser bryta asociala beteendemönster (ungdomskriminalitet) och via arbetsmarknaden bereda väg tillbaka in i samhället.

Det riktar sig mot personer i ålder 16-25 år med låg utbildning, begynnande utanförskap, till stor del första eller andra generationens invandrare. Det finns inslag av kriminalitet, missbruk och vad man skulle kunna kalla gängbeteenden inom delar av målgruppen. I huvudsak rekryteras målgruppen från ett par områden runt Stockholm och pojkar dominerar i gruppen.

Verksamhetsidén i projektet handlar om att i så självständiga, företagslika och entreprenörmässiga former som möjligt erbjuda rehabiliteringstjänster till kommun, arbetsförmedling och kriminalvården samtidigt som man på en öppen marknad säljer olika service-, bygg- och transporttjänster.

Verksamheten drivs under det aktuella året kring 20 deltagare som fördelar sig på följande sätt:

	Unga	Äldre	Summa
Män	8	7	15
Kvinnor	3	2	5
Summa	11	9	20

Karin och Gunnar har blivit projektledare och arbetsledare för Återtåget. Projektet är femårigt och redovisas som ett eget kostnadsställe i den kommunala budgeten. Man har egen resultat- och balansräkning. Projektets intäkter för det aktuella verksamhetsåret ser ut på följande vis

Rehabförsäljning	
Arbetsförmedlingen	200.000
Kommunen	500.000
Kriminalvården	500.000
<i>Summa Rehabförsäljning</i>	<i>1.200.000</i>
Marknadsintäkter	
Servicetjänster	250.000
bygg och transporttjänster	275.000
städ och parkarbeten	100.000
<i>Summa Marknadsintäkter</i>	<i>525.000</i>
summa intäkter	1.725.000

Projektet har en verksamhetschef med en månadslön på 25.000 kr och tre handledare med vardera en lön på 20.000 kr per månad.. Man hyr lokaler och fordon av kommunen. Projektets kostnader för samma år ser ut på följande vis

lön verkschef 25.000 per månad	300.000
lön 3 pers à 20.000/mån	720.000
summa lön	1.020.000
lönekostnadspåslag 35%	357.000
Summa Lönekostnad	1.377.000
Lokalhyra	250.000
resor, mobiltn m.m.	75.000
Summa kostnader	1.702.000
Resultat (vinst)	23.000

Till detta kommer subventioner från kommunen i form av ytterligare lokaler (100.000 kr per år) och datorer (25.000 kr per år), dvs. **en dold subvention på 125.000 kr.**

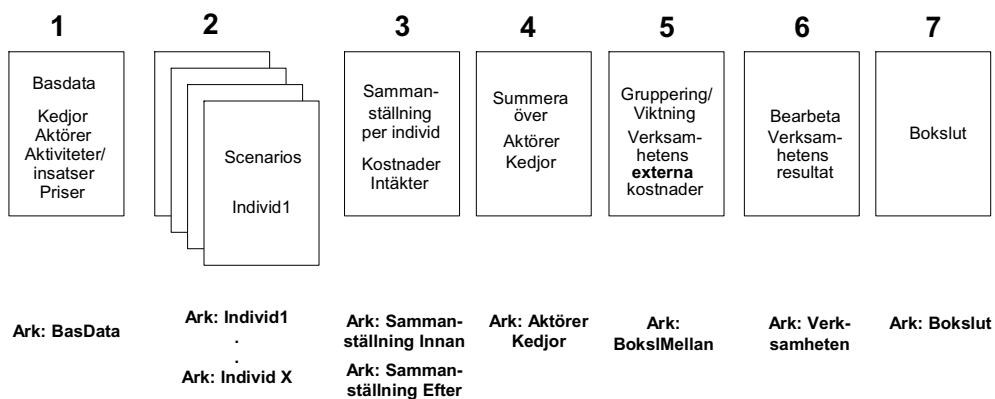
I det Socioekonomiska bokslutet är det viktigt att denna subvention synliggörs. Det görs genom att kommunen får en ytterligare kostnad på

125.000 kr medan både intäkter och kostnader för verksamheten ökar med 125.000 kr till 1.850.000 kr respektive 1.827.000 kr, dvs. Verksamhetens resultat är fortfarande 23.000 kr.

Låt oss nu använda dessa siffror till att bygga ett Socioekonomiskt bokslut i Excel. Tanken är att bygga upp bokslutet i komponenter som läggs på olika ark som kopplas samman.

10.4 Kalkylens steg – Uppläggnig av kalkylmodellen

Vi har kommit fram till att följande upplägg på kalkylmodellen fungerar utmärkt till det Socioekonomiska bokslutet. Det är kanske inte världens elegantaste lösning programmeringsmässigt, men det är förhållandevis överskådligt och robust i dess olika steg och komponenter. Låt oss gå igenom delarna som om de vore en sekventiell process.

- 1) **Identifiera** alla relevanta aktiviteter/insatser i relevanta enheter och klassificera som en real eller en finansiell kostnad samt åsätt ett pris. Alla aktiviteter skall kopplas till en relevant insatskedja, aktör, underenhet hos aktör samt eventuella andra klassificeringssystem. All denna information skapas på ett kalkylark som kallas **BasData**.
- 2) **Kvantifiera** hur mycket av varje aktivitet i 1) som varje typindivid **utnyttjar** i sitt liv innan verksamheten respektive under året i verksamheten. Här bygger vi upp scenarios/karriärer för individer. Man skulle även kunna använda arken för att sammanställa registerdata. Om man använder typindivider och karriärer så får antalet sådana bestämmas av verksamhetens art. I Återtåget arbetar vi med ålder och kön, dvs. 4 typindivider. Varje typindivids data samlas på ett kalkylark (ex **Man Ung, Kvinna Äldre**) som således visar insatserna för denna individs såväl innan verksamheten som med/efter verksamheten.

- 3) **Värdera** hur stora kostnader/intäkter varje typindivid förorsakar utanför och i verksamheten. Här handlar det helt enkelt om att multiplicera insatser per individ och insats med priset per insats. Detta samlas ihop på två kalkylark. Ett som avser tiden innan (kallat: **Sammanställning Innan**) och ett som avser året i/efter verksamheten (**Sammanställning Efter**).
- 4) **Bearbeta** kalkylen genom att summera upp enligt de klassificeringar som lagts in i 1). Det innebär främst att göra en **sammanställning per aktör** – dvs. vad kostar en viss typindivid t.ex. Försäkringskassan under ett år. Man kan även göra det utifrån våra insatskedjor och arket kallas följaktligen för **Aktörer Kedjor**.
- 5) **Viktning av specifik grupp** innebär att den specifika sammansättning av individer i verksamhetens räknas fram och matchas mot 4). Man räknar helt enkelt samman de som deltagit i verksamheten under året och fördelar dessa på de kategorier som valts i 2). Denna fördelning/viktning multipliceras sedan med kostnad/intäkt per typindivid och aktör från 4) och vi har de **externa kostnaderna och intäkterna** för verksamheten per aktör. Detta görs på kalkylarket ”**BokslMellan**”. Vid uppdatering av bokslutet är detta ett av de ark man kan behöva justera.
- 6) Bearbeta verksamhetens interna kostnader/intäkter så att dessa kan kopplas till de externa kostnaderna och intäkterna för övriga aktörer. Det innebär att reda ut de monetära flöden man har med de olika aktörerna, såväl försäljning som bidrag och projektpengar. Verksamhetens interna bokslut ställs upp på arket ”**Verksamheten**”.
- 7) **Sammanställning av Socioekonomiskt bokslut** innebär att man lägger in resultatet från 6) i den sammanställning som kommer ut ur 5). Detta görs på kalkylarket ”**bokslut**”.

Om man som vi har 4 typindivider innebär det att arbetsboken i Excel kommer att innehålla 10 kalkylark, där de första 8 ser ut så här

50	49								
----	----	--	--	--	--	--	--	--	--

De 6 ark som följer på BasData, dvs. Man Ung till och med Sammanställning Efter länkar alla tillbaka till BasData-arket. Det innebär att det finns en area på vart och ett av dessa ark som visar vad som finns på BasData. I princip skulle man kunna lägga de 7 arken på ett gemensamt ark, men det skulle minska överskådlighet och robusthet vid inmatning och uttag.

Låt oss nu gå igenom arken i vår kalkyl.

10.5 Steg 1 Kedjor, Aktör och insatser/aktiviteter – arket BasData

Det första kalkylarket – ”BasData” – består av 8 kolumner som i bilden nedan. Låt oss kommentera dessa kolumner kortfattat.

	A	B	C	D	E	F	G	H
1	Id	Kedja	Aktör	Enhet	Aktivitet	Sort	Pris	Real
2	1	Brott & Kriminalitet	Rättsväsendet	Polisen	Gripande	Tillfälle	500	1
3	2	Brott & Kriminalitet	Rättsväsendet	Polisen	Arrest	Dagar	1000	1
4	3	Brott & Kriminalitet	Rättsväsendet	Domstols-/Åklagarväsendet	Advokat	Timmar	1100	1
5	4	Brott & Kriminalitet	Rättsväsendet	Domstols-/Åklagarväsendet	Häktningsförhandling	Tillfälle	3000	1
6	5	Brott & Kriminalitet	Rättsväsendet	Domstols-/Åklagarväsendet	Huvudförhandling	Tillfälle	10000	1
7	6	Brott & Kriminalitet	Rättsväsendet	Domstols-/Åklagarväsendet	Dom	Tillfälle	10000	1
8	7	Försörjning	Arbetsförmedling	Af	Akassa	Månad	6500	0
9	8	Försörjning	Arbetsförmedling	Af	Aktivitetsstöd	Månad	6700	0
10	9	Försörjning	Arbetsförmedling	Af	Lönebidrag 75%	Månad	16167	0
11	10	Försörjning	Försäkringskassan	Fk	Sjukersättning	Månad	6993	0
12	11	Försörjning	Försäkringskassan	Fk	Sjukpenning	Månad	13000	0
13	12	Missbruk	Landstinget	Beroendevård	Avgiftning	Dagar	3500	1
14	13	Missbruk	Kommunen	Socialtjänsten	Behandlingshem	Dagar	1900	1
15	14	Missbruk	Kommunen	Socialtjänsten	Utredning	Tillfälle	12000	1
16	15	Missbruk	Kommunen	Socialtjänsten	LVM-hem	Dagar	3500	1
17	16	Psykiavård	Landstinget	Psykatri	Psykakut	Tillfälle	4000	1
18	17	Psykiavård	Landstinget	Psykatri	Psyk öppenvård	Dagar	1500	1
19	18	Psykiavård	Kommunen	Socialtjänsten	Särskilt boende	Månad	8000	1
20	19	Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	OSA	Månad	10000	1
21	20	Sysselsättning	Arbetsförmedling	Af	Skyddat arbete	Månad	8000	1
22	21	Sysselsättning	Kommunen	Utbildningsförv	KOMVUX	Månad	4000	1
23	22	Sysselsättning	Kommunen	Utbildningsförv	GrundVUX	Månad	4000	1
24	23	Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	Funktionsbedömning	Tillfälle	3000	1
25	24	Sysselsättning	Återtåget	Verksamhet	Produktionsvärde	Månad	0	1
26	25	Brott & Kriminalitet	Rättsväsendet	Domstols-/Åklagarväsendet	Fängelse	Månad	60000	1
27	26	Brott & Kriminalitet	Övriga	Allmänhet	Skadegörelse	Tillfälle	5000	1
28	27	Försörjning	Kommunen	Socialtjänsten	Ekonomisk bistånd	Månad	6500	0
29	28	Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	Halvågshus	Månad	2000	1
30	29	Sysselsättning	Rättsväsendet	Domstols-/Åklagarväsendet	Halvågshus	Månad	2000	1
31	30	Somatisk vård	Landstinget	Primärvård	Läkarbesök	Tillfälle	1500	1
32	31	Somatisk vård	Landstinget	Primärvård	Sköterskebesök	Tillfälle	800	1
33	32	Somatisk vård	Landstinget	Åkutsjukvård	Åkuttagning	Tillfälle	3000	1
34	33	Somatisk vård	Landstinget	Åkutsjukvård	Operation	Tillfälle	6000	1
35	34	Somatisk vård	Landstinget	Specialistsjukvård	Läkarbesök	Tillfälle	2000	1
36	35	Försörjning	Arbetsförmedling	Af	Utredning	Tillfälle	1000	1
37	36	Försörjning	Försäkringskassan	Fk	Utredning	Tillfälle	1000	1
38	37	Försörjning	Kommunen	Socialtjänsten	Utredning	Tillfälle	1000	1
39	38							
40	39							
41	40							
42	41							

Id är ett löpnummer. Denna kolumn ger ett unikt nummer för varje aktivitet som läggs upp. Dess uppgift är framför allt att göra det möjligt att återskapa den ursprungliga listan om man t.ex. har råkat sortera om efter någon av de andra kolumnerna.

Kedja innehåller rubrikerna på våra insatskedjor. För Återtåget använder vi 5 kedjor. I Basta/VägenUt! hade vi 8 kedjor.

Aktör är den översta nivån i vår aktivitetsklassificering. Här återfinns de aktörer som bokslutet byggs upp kring. Egentligen finns det en nivå ovanför denna som vi skulle kunna kalla för ”Samhället”, där resultaten för alla aktörer summeras.

Enhet är en mellannivå för att det för vissa aktörer blir för grovt att gå direkt till aktiviteterna, t.ex. Kommunen, Landstinget, Rättsväsendet eller Övrigsektorn. I tabellen ovan framgår att Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen egentligen inte skulle behöva denna mellannivå. Den

måste dock vara med för att hålla systematiken och symmetrin i data och analys.

Aktivitet eller insats är finaste nivån. Dessa aktiviteter kan, som vi tidigare diskuterat, vara mer eller mindre sammansatta. Varje aktivitet kopplar till en enhet, en aktör och en insatskedja.

Sort är den enhet i vilken vi mäter aktiviteten/insatsen. Det kan vara per månad, per tillfälle, per styck, etc. Ibland finns det en mer eller mindre naturlig sortenhet, t.ex. månad som bas för lönebidrag. I andra fall, som ett utredningstillfälle i socialtjänsten, är det en mer godtycklig enhet.

Priser är värderingen av insatserna i de sortenheter som angivits. Dessa är för det mesta administrativa genomsnittsvärden – samma som används i planering och budgetering hos de olika aktörerna. I andra fall har vi gjort en uppskattning baserad på t.ex. arbetstid och genomsnittslöner för den aktuella personalkategorin.

Real är en klassificeringskolumn. Real håller reda på om insatsen/aktiviteten medför en real eller finansiell kostnad/intäkt. Vi kodar variabeln binärt, dvs. en real får värde 1 och en finansiell värde 0. I bilden ovan är enbart vissa försörjningsinsatser klassade som finansiella medan allt övrigt klassas som realt. Man kan lägga till flera klassificeringskolumner om dessa kan bidra till analys och presentation.

Arket med BasData innehåller vårt utbud av insatser/aktiviteter klassificerade på olika sätt – det är vår databas som ligger till grund för resten av kalkylen. En ansevärd del av arbetet med ett socialt bokslut går åt till att bygga upp detta kalkylark. Det är viktigt att inte sätta igång med de övriga stegen innan BasData åtminstone är komplett vad avser aktörer och kedjor. Längre fram i kalkylen används tekniker som trasslar till det om vi lägger till aktörer/kedjor i efterhand. Se därför till att lägga in åtminstone en aktivitet/insats för varje aktör/kedja som skall vara med, inklusive verksamheten vars Socioekonomiska bokslut vi skall göra. I tabellen ovan har vi lagt in Återtåget med ett produktionsvärde på 0 Kr. Denna post används aldrig.

Sammanställningen av listan på insatser, och framför allt dess priser, upplevs ofta som komplicerad. Man skall inte göra detta mer komplicerat än det är. I ett första steg kan man mycket väl hitta på priser t.ex. 1 kr. Det är enkelt att uppdatera detta senare, t.ex. i samarbete med referensgruppen för de externa aktörerna. Det viktigaste är att få aktörsstrukturen och gärna kedjestrukturen komplett innan man går vidare. Det räcker med en insats/aktivitet per aktör.

I vårt fiktiva kalkylexempel för Återtåget lät vi Id-kolumnen löpa från 1 till 70, dvs. den gick från A2 till A71. Det modell vi bygger upp kan maximalt ta 70 olika insatser. Detta antal är godtyckligt satt. Excel kan klara drygt 65.000 rader, men så stora dataset är det bättre att hantera i programvara som är speciellt framtagen för ändamålet. Även om alla 70 rader länkas vidare till de 6 följande arken och därmed ingår i kalkylen så är det i praktiken enbart 37 rader som inte är tomma. Man kan alltid lägga till fler under arbetets gång, så länge som man gör detta sekventiellt, dvs. fyller på i slutet. Första versionen av Återtågets insatslista innehöll 12 insatser. Denna växte sedan till de 37 som finns i den slutliga versionen ovan.

10.6 Skapa grunderna för släktingarna till BasData

Arket med BasData skall ligga till grund för ett antal ark som använder sig av dess data. Lått oss nu börja lägga upp dessa - karriärerna/scenarierna för de olika typindividerna och de ark som för samman de genomsnittliga årskostnaderna för typindividerna innan och med/efter verksamheten.

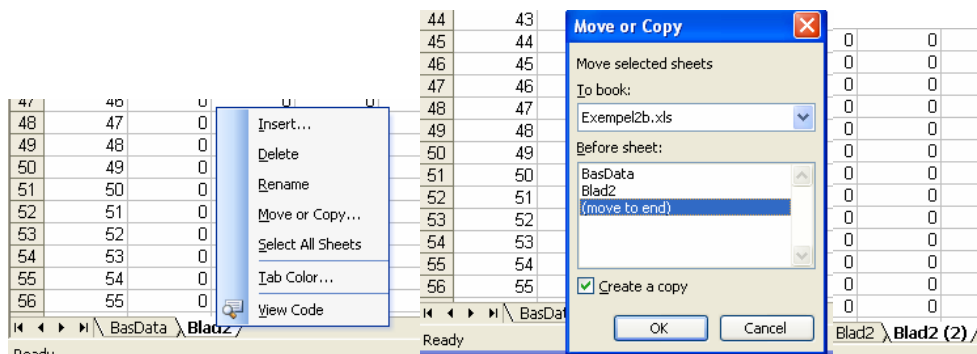
Ställ dig på nästa tomma ark. I cellen A1 skriver du **=BasData!A1** och trycker Retur. Då kommer denna cell att visa det som finns i motsvarande cell på BasData. Sedan kopiera du denna cell, dvs. stå i den och tryck Ctrl-C (eller högerklicka och välj kopiera). Märk därefter upp hela området mellan A1 och H71 och trycker Retur. Då kommer alla celler i detta område att vara länkade till motsvarande cell i BasData, dvs. visa samma värde. Många av cellerna kommer att ha 0-or där det inte finns något värde alls på BasData. Det är OK.

Nu har vi ett blad som är identiskt med BasData i området A1 till H71. Tanken är att detta skall ligga till grund för arken där vi matar in karriärer/scenarios och sammanställningar. Det finns flera anledningar till att vi gör det på detta sätt.

- Vi vill ha möjlighet att lägga till aktiviteter på ett ställe (BasData) och veta att den automatiskt kommer med överallt där den används i kalkylen.
- Vi vill kunna ändra priser och få dessa att automatiskt slå igenom i hela kalkylen
- Vi vill kunna sortera och summera kostnaderna efter Aktör, enhet, kedja och real längre fram i kalkylen. Då måste dessa mikrodata finnas med ända fram till sammanställningarna.

Nu kopierar vi det nya arket genom att högerklicka på fliken där dess namn står, t.ex. Blad 2, och välja Flytta eller Kopiera. Då får man upp

en box som frågar var den skall läggas. Glöm inte att kryssa i rutan för kopiering. Lägg det nya bladet efter det som du kopierar från. Tryck OK och du får ett nytt ark som heter Blad2 (2) som innehåller samma länkar tillbaka till BasData.

Vi använder Blad2 till att göra de 4 karriärarkerna och Blad2 (2) till Sammanställningarken.

10.7 Steg 2 Scenarierna – karriärarkerna

Nu skall arket Blad2 kompletteras för att utgöra ett karriär/scenarioark för en av våra typpersoner.

Kolumn A-H innehåller data från arket BasData. Till höger om dessa skall nya kolumner skapas där vi skall föra in individens utnyttjande av insatser/aktiviteter. I denna kalkyl har vi valt att arbeta med 3 år innan verksamheten och 3 år med/efter verksamheten. Från dessa individark förs det vidare kostnaden för ett genomsnittså för de tre åren innan och kostnaden för ett genomsnittså för de tre åren med/efter. Det innebär 3+3 kolumner för åren innan och med/efter samt 1+1 kolumn för genomsnittsåret innan och med/efter, dvs. 8 kolumner.

Karriärbladet skall således kompletteras med 8 kolumnhuvuden, som vi ger följande namn:

T-3, T-2 och T-1 som skall innehålla utnyttjandet av insatser för de tre åren innan man kommer in i verksamheten.

T, T+1 och T+2 som skall innehålla utnyttjandet av insatser under året i verksamheten och de två åren efter.

Innan och **Efter** som används för att beräkna de genomsnittliga årskostnaderna för perioden innan och efter.

Skriv in dessa rubriker i cellerna I1 till P1.

Nu skall vi lägga in formlerna för beräkning av de genomsnittliga årskostnaderna.

Ställ dig i cell O2, dvs. första cellen under rubriken *Innan*. Skriv $= (I2+J2+K2)*G2/3$ och slå Retur.

Ställ dig i i cell P2 och skriv $= (L2+M2+N2)*G2/3$ och tryck Retur. Vi återkommer till detta nedan.

Därefter markerar du cellerna du just gjort, dvs. O2 och P2, trycker Ctrl-C (eller högerklick och välj Kopiera) och kopierar ner dessa hela vägen till O71 och P71. Tryck Retur.

Nu bör du ha ett ark som ser ut så här.

Från BasData								Karriären/Scenariot							
A1	*BasData*1														
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P
1	1	Arbete	Arbete	Arbete	Arbete	Pris	Real	T-3	T-2	T-1	T	T+1	T+2	Innan	Efter
2	2	Arbete	Arbete	Arbete	Arbete	500	1								
3	3	Arbete	Arbete	Arbete	Arbete	1000	1								
4	4	Arbete	Arbete	Arbete	Arbete	1100	1								
5	5	Arbete	Arbete	Arbete	Arbete	3000	1								
6	6	Arbete	Arbete	Arbete	Arbete	10000	1								
7	7	Arbete	Arbete	Arbete	Arbete	10000	1								
8	8	Förädlings	Arbetsmedel	Arbetsmedel	Arbetsmedel	6000	0								
9	9	Förädlings	Arbetsmedel	Arbetsmedel	Arbetsmedel	6700	0								
10	10	Förädlings	Arbetsmedel	Arbetsmedel	Arbetsmedel	9567	0								
11	11	Förädlings	Förädlings	Förädlings	Förädlings	6993	0								
12	12	Förädlings	Förädlings	Förädlings	Förädlings	13000	0								
13	13	Missbruk	Landslaget	Behandling	Behandling	6000	1								
14	14	Missbruk	Kommunen	Socialtjänsten	Behandling	7000	1								
15	15	Missbruk	Kommunen	Socialtjänsten	Utsättning	12000	1								
16	16	Missbruk	Kommunen	Socialtjänsten	Livshjelp	3500	1								
17	17	Psykiatri	Landslaget	Psykiatri	Psykiatri	4000	1								
18	18	Psykiatri	Landslaget	Psykiatri	Psykiatri	1500	1								
19	19	Psykiatri	Kommunen	Socialtjänsten	Särskilt boende	8000	1								
20	20	Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	CSA	10000	1								
21	21	Sysselsättning	Arbetsmedel	Arbetsmedel	Skycoll arbete	6000	1								
22	22	Sysselsättning	Kommunen	Utsättning	KOMVUK	4000	1								
23	23	Sysselsättning	Kommunen	Utsättning	KOMVUK	4000	1								
24	24	Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	Funbetsbestämning	3000	1								
25	25	Sysselsättning	Arbetsmedel	Arbetsmedel	Produktionsvår	0	1								
26	26	Arbete	Arbete	Arbete	Arbete	60000	1								
27	27	Arbete	Arbete	Arbete	Arbete	5000	1								
28	28	Förädlings	Kommunen	Socialtjänsten	Ekonomisk bistånd	6000	0								
29	29	Sysselsättning	Kommunen	Socialtjänsten	Hälsögn	2000	1								
30	30	Sysselsättning	Arbetsmedel	Arbetsmedel	Hälsögn	2000	1								
31	31	Sonarsk vld	Landslaget	Prinsövård	Läkarebesök	1600	1								
32	32	Sonarsk vld	Landslaget	Prinsövård	Skotersbesök	800	1								
33	33	Sonarsk vld	Landslaget	Arbetsmedel	Akutsjukvård	3000	1								
34	34	Sonarsk vld	Landslaget	Arbetsmedel	Operation	6000	1								
35	35	Sonarsk vld	Landslaget	Specialsjukvård	Läkarebesök	2000	1								
36	36	Förädlings	Arbetsmedel	Arbetsmedel	Utsättning	3000	1								
37	37	Förädlings	Förädlings	Förädlings	Utsättning	3000	1								
38	38	Förädlings	Kommunen	Socialtjänsten	Utsättning	3000	1								
39	39	Förädlings	Kommunen	Socialtjänsten	Utsättning	3000	1								

Kolumnerna A-H avspeglar BasData och kolumnerna I-P håller scenariodata för en person.

Nedan har vi lyft fram formlerna i beräkningskolumnerna för de genomsnittliga värdena innan och med/efter verksamheten. I kolumnen O summerar vi antalet insatser i kolumnerna I-K, multiplicerar detta värde med priser per enhet (kolumn G) delat med 3. Det ger den genomsnittliga årskostnaden för perioden innan verksamheten.

F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P
Sort	Pris	Real	T-3	T-2	T-1	T	T+1	T+2	Innan	Efter
fillfalle	500	1							$= (I2+J2+K2)*G2/3$	

I kolumnen P summerar vi antalet insatser i kolumnerna L-N, multiplicerar detta värde med priser per enhet (återigen kolumn G) delat med 3. Det ger den genomsnittliga årskostnaden för perioden med/efter verksamheten.

rt	Pris	Real	T-3	T-2	T-1	T	T+1	T+2	Innan	Efter
fälle	500	1								$=(L2+M2+N2)*G2/3$
nr	10000	1							n	n

Detta kalkylark kommer att användas för att fylla i scenariot för en av typpersonerna i Återtåget. Eftersom vi hade fyra typpersoner, måste vi nu skapa ytterligare tre ark.

Vi gör helt enkelt 3 kopior av detta Blad2, dvs. högerklickar på fliken Blad2, väljer Flytta/Kopiera, kryssa i Kopia och lägger det efter Blad2 – och samma sak två gånger till. De nya arken kommer att kallas Blad2 (3) till Blad2 (5).

Vi döper om de fyra individarken till de typpersoner vi skall räkna på, dvs. Man Ung, Man Äldre, Kvinna Ung och Kvinna Äldre. Höger klicka på fliken Blad2, välj Byt Namn och skriv in *Man Ung* och tryck Retur. Nu heter detta ark *Man Ung*. Gör på samma sätt för arken Blad2 (3) till Blad2 (5) där du nu kallar dem för *Man Äldre* till *Kvinna Äldre*.

Nu skall du ha en uppsättning ark som ser ut så här.

Låt oss nu gå vidare till Sammanställningsarken. Ställ dig på Blad2 (2).

10.8 Steg 3 Sammanställning per karriär

Vi skall nu länka in de genomsnittliga årsvärdena för perioden innan och perioden med/efter Återtåget för de fyra typpersonerna.

Ställ dig på arket som heter Blad2 (2) – som vi gjorde tidigare. Detta innehåller, precis som individarken hela BasData i kolumnerna A-H. Kolumnerna I-L skall nu innehålla de genomsnittliga årsvärden för våra fyra individer.

Skriv in *Man Ung* i cell I1, *Man Äldre* i J1, *Kvinna Ung* i K1 och *Kvinna Äldre* i L1.

Nu kopplar vi detta ark till årskostnaden innan verksamheten.

Ställ dig i cell I2 och skriv ='*Man Ung*'!O2. Här är det viktigt med citattecknen runt *Man Ung* eftersom vi valt att döpa arket till något med två

ord. Hade det varit ett ord, t.ex. om vi skrivit ihop det till ManUng så hade vi inte behövt citattecknen.

Gör samma sak med tre andra, dvs. skriv:

=’Man Äldre’!O2 i J2

=’Kvinna Ung’!O2 i K2

=’Kvinna Äldre’!O2 i L2

Nu skall det se ut så här:

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L
1	Id	Kedja	Aktör	Enhet	Aktivitet	Sort	Pris	Real	Man Ung	Man Äldre	Kvinna Ung	Kvinna Äldre
2		1	Brott & Kri	Rättsväsen	Polisen	Gripande	Tillfälle	500	1	0	0	0
3		2	Brott & Kri	Datutvärder	Polisen	Ärskost	Övrigt	1000	1	0	0	0

Vi gör samma sak för sammanställningen av årskostnader för perioden med/efter Återtåget. Vi gör en kopia av Blad2 (2) dvs. högerklicka på fliken Blad2 (2), välj Flytta/Kopiera, kryssa i Kopiera och lägg det efter Blad2 (2). Det kommer att kallas Blad2 (3) eftersom detta namn är ledigt nu igen.

Högerklicka på fliken till Blad2 (2) och byt namn till *Sammanställning innan*. Gör samma sak, dvs. högerklicka på Blad2 (3) och byt namn till *Sammanställning efter*. Nu skall det se ut så här i

BasData	Man Ung	Man Äldre	Kvinna Ung	Kvinna Äldre	Sammanställning innan	Sammanställning efter
---------	---------	-----------	------------	--------------	-----------------------	-----------------------

Gå nu till cell I2 på *Sammanställning efter* tryck F2 och ändra i formeln så att det står =’Man Ung’!P2 och tryck Retur. Detta gör vi eftersom detta ark skall hålla årskostnaderna med/efter Återtåget. De ligger i kolumn P på individarken. Ändra de andra på samma sätt, dvs:

=’Man Äldre’!P2 i J2

=’Kvinna Ung’!P2 i K2

=’Kvinna Äldre’!P2 i L2

Nu markerar vi cellerna I2 till L2 och trycker Ctrl-C (eller högerklickar och Kopiera) och kopierar ner denna rad från I3-L2 till I71-L71. Gör samma sak på bägge sammanställningsark, dvs. *Sammanställning innan* och *Sammanställning efter*.

Nu är våra två sammanställningsark klara. Låt oss sammanfatta vad vi gjort så långt.

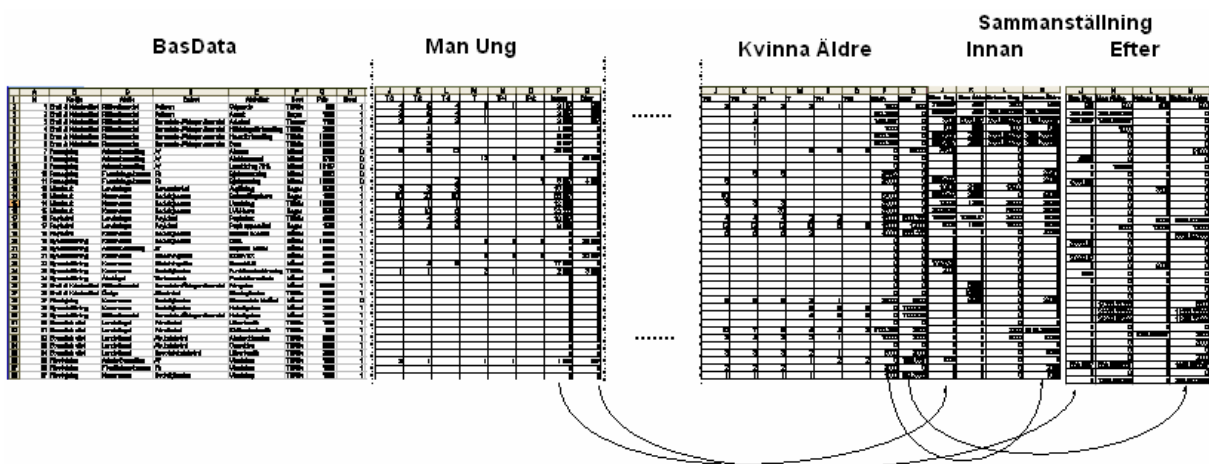
10.9 Arbetet så långt

Vi har skapat fyra individark som skall användas till att lägga in scenariodata för de fyra persontyperna i Återtåget. Om du arbetar med färre eller fler persontyper så gör du helt enkelt färre eller fler individark. Alla individark ser likadana ut. De har ärvt all data från BasData och de har ett antal kolumner där de specifika händelserna för varje individ matas in för perioderna innan och med/efter verksamheten. Vi har valt att göra det på 3 år innan och 3 år med/efter, men du bestämmer själv vilket som passar bäst för din verksamhet/målgrupp. Ett genomsnittsvärde för årskostnaderna innan och med/efter räknas fram i de två sista kolumnerna på varje blad. De fyra individbladen skall egentligen ses som en förlängning av BasData.

I våra första kalkyler hade vi gigantiska rutade pappersark som innehöll såväl BasData som individdata för flera år. Med Excel och moderna kalkylprogram kan man lägga ut det på flera ark vilket underlättar överblicken för varje enskild individ.

Kom ihåg att aldrig ändra ett värde i kolumnerna A-H på individarken, dvs. där vi hämtar data från BasData. Det ställer till problem med referenser och länkningsar. Om du vill ändra ett värde, t.ex. ett pris, så måste du göra detta på BasData. Om du vill lägga till en insats/aktivitet så måste detta också ske på BasData, även om du bara tänkt använda den för en individ. Vi måste hålla symmetrin mellan raderna i BasData och i individarken, annars vet vi inte riktigt vilka insatser/aktiviteter vi räknar på.

BasData och Individark har ännu en förlängning i de två sammanställningsark. Även dessa skulle kunna ligga på ett utökat BasData-ark men får två egna ark. Sammanställningsarkerna hämtar resultaten från årskostnadsberäkningarna innan och med/efter från de individuella arken.

De ark vi nu har gått igenom är egentligen delar av ett och samma kalkylark som har insatser i raderna specificerade per aktör eller kedja, i en viss sortenhet med ett visst styckpris och specificerade som reala eller finansiella i de 8 kolumnerna A-H. Därefter följer de olika typindividernas kvantifierade nyttjande av dessa insatser per period och värderat och viktat för genomsnittsåren (3 + 3 + 2 * 4) 32 kolumner, som sedan sammanställs i de efterföljande (4*2) 8 kolumnerna. Om allt samlats på ett kalkylark hade vi haft en tabell på 71 rader och 48 kolumner. Fullt görligt men betydligt svårare att arbeta med.

De olika kalkylark vi nu gjort skall vara överskådliga, men fungera som om de var ett och samma kalkylark. Prova att det fungerar genom att t.ex. skriva in värdet 10 dels i cell I2 på *Man Ung*-bladet och dels i cell N2 på *Man Äldre*-bladet. Du ska nu se årsvärdet 1666,667 i cell O2 på Arket för *Man Ung* och samma värde i cell P2 för *Man Äldre*. Dessa värden skall också komma tillbaka i cell I2 på *Sammanställning innan* för *ManUng* och cell J2 på *Sammanställning efter* för *Man Äldre*. Ändra nu G2 på *BasData* till 1000 och se vad som händer med årsvärdena som du just tittade på. De ändrades alla till 3333,333 på alla ställen. Nu vet du att dessa 6 ark hänger samman som de skall. Ändra tillbaka priset på *BasData* (G2) till 500.

Du kan nu börja fylla i scenariodata för de 4 personerna.

Resterande ark i kalkylmodellen kommer enbart att hämta individdata från sammanställningsarken. Låt oss gå vidare till arken som summerar upp dessa på olika sätt, framför allt hur vi genom att summera per aktör dels för de fyra typindividerna och dels för hela verksamheten, genom att multiplicera individresultaten med antalet personer i varje kategori.

10.10 Exempeldata på individnivå

I tabellerna nedan visas de karriärdata vi lagt in för våra 4 typpersoner. Det är dessa som ligger till grund för resterande sammanställningar i kalkylen/bokslutet. Värdena i kolumnerna *Innan* och *Efter* har avrundats i dessa tabeller.

Man Ung

Aktivitet	Sort	Pris	Real	T-3	T-2	T-1	T	T+1	T+2	Innan	Efter
Gripande	Tillfälle	500	1	4	5	4	2	1		2 167	500
Arrest	Dagar	1 000	1	2	5	4	1			3 667	333
Advokat	Timmar	1 100	1	2	4	3	1			3 300	367
Häkttningsförhandling	Tillfälle	3 000	1		1					1 000	0
Huvudförhandling	Tillfälle	10 000	1		2					6 667	0
Dom	Tillfälle	10 000	1		2					6 667	0
Akassa	Månad	8 500	0	6	9	12				76 500	0
Aktivitetsstöd	Månad	6 700	0				12	6	3	0	46 900
Lönebidrag 75%	Månad	16 167	0							0	0
Sjukersättning	Månad	6 993	0							0	0
Sjukpenning	Månad	13 000	0			2			1	8 667	4 333
Avgiftning	Dagar	3 500	1	3	3	3				10 500	0
Behandlingshem	Dagar	1 900	1	60	20	60				88 667	0
Utredning	Tillfälle	12 000	1	1	1	1				12 000	0
LVM-hem	Dagar	3 500	1	5	10	5				23 333	0
Psykakut	Tillfälle	4 000	1	2	4	2				10 667	0
Psyk öppenvård	Dagar	1 500	1	2	4	6				6 000	0
Särskilt boende	Månad	8 000	1							0	0
OSA	Månad	10 000	1				2	2	6	0	33 333
Skyddat arbete	Månad	8 000	1							0	0
KOMVUX	Månad	4 000	1				9	9	5	0	30 667
GrundVUX	Månad	4 000	1		4	9				17 333	0
Funktionsbedömning	Tillfälle	3 000	1	1	1	1	2	1		2 000	3 000
Produktionsvärde	Månad	0	1							0	0
Fängelse	Månad	60 000	1							0	0
Skadegörelse	Tillfälle	5 000	1							0	0
Ekonomisk bistånd	Månad	6 500	0							0	0
Halvvägshus	Månad	2 000	1							0	0
Halvvägshus	Månad	2 000	1							0	0
Läkarbesök	Tillfälle	1 500	1							0	0
Sköterskebesök	Tillfälle	800	1							0	0
Akutmottagning	Tillfälle	3 000	1							0	0
Operation	Tillfälle	6 000	1							0	0
Läkarbesök	Tillfälle	2 000	1							0	0
Utredning	Tillfälle	1 000	1	2	1		1	1		1 000	667
Utredning	Tillfälle	1 000	1							0	0
Utredning	Tillfälle	1 000	1							0	0

Man Äldre

Aktivitet	Sort	Pris	Real	T-3	T-2	T-1	T	T+1	T+2	Innan	Efter
Gripande	Tillfälle	500	1	6	8	10	2	1		4 000	500
Arrest	Dagar	1 000	1	3	4	5	1			4 000	333
Advokat	Timmar	1 100	1	4	6	12	4			8 067	1 467
Häkttningsförhandling	Tillfälle	3 000	1	1	2	3	1			6 000	1 000
Huvudförhandling	Tillfälle	10 000	1	1	2	3				20 000	0
Dom	Tillfälle	10 000	1	1	2	3				20 000	0
Akassa	Månad	8 500	0							0	0
Aktivitetsstöd	Månad	6 700	0							0	0
Lönebidrag 75%	Månad	16 167	0				4	12	12	0	150 892
Sjukersättning	Månad	6 993	0							0	0
Sjukpenning	Månad	13 000	0							0	0
Avgiftning	Dagar	3 500	1	6	6	6				21 000	0
Behandlingshem	Dagar	1 900	1	60						38 000	0
Utredning	Tillfälle	12 000	1	1	1	1				12 000	0
LVM-hem	Dagar	3 500	1							0	0
Psykakut	Tillfälle	4 000	1	2	2	4				10 667	0
Psyk öppenvård	Dagar	1 500	1			20	5	4	3	10 000	6 000
Särskilt boende	Månad	8 000	1							0	0
OSA	Månad	10 000	1							0	0
Skyddat arbete	Månad	8 000	1							0	0
KOMVUX	Månad	4 000	1							0	0
GrundVUX	Månad	4 000	1							0	0
Funktionsbedömning	Tillfälle	3 000	1							0	0
Produktionsvärde	Månad	0	1							0	0
Fängelse	Månad	60 000	1		2	2				80 000	0
Skadegörelse	Tillfälle	5 000	1	20	30	40				150 000	0
Ekonomisk bistånd	Månad	6 500	0	10	10	10	8			65 000	17 333
Halvvägshus	Månad	2 000	1				8	12	12	0	21 333
Halvvägshus	Månad	2 000	1				8	12	12	0	21 333
Läkarbesök	Tillfälle	1 500	1							0	0
Sköterskebesök	Tillfälle	800	1							0	0
Akutmottagning	Tillfälle	3 000	1							0	0
Operation	Tillfälle	6 000	1							0	0
Läkarbesök	Tillfälle	2 000	1							0	0
Utredning	Tillfälle	1 000	1				1	1		0	667
Utredning	Tillfälle	1 000	1							0	0
Utredning	Tillfälle	1 000	1				2	2		0	1 333

Kvinna Ung

Aktivitet	Sort	Pris	Real	T-3	T-2	T-1	T	T+1	T+2	Innan	Efter
Gripande	Tillfälle	500	1	5	5	5	5	2	1	2 500	500
Arrest	Dagar	1 000	1				1			333	0
Advokat	Timmar	1 100	1				2			733	0
Häktningsförhandling	Tillfälle	3 000	1				1			1 000	0
Huvudförhandling	Tillfälle	10 000	1				1			3 333	0
Dom	Tillfälle	10 000	1				1			3 333	0
Akassa	Månad	8 500	0							0	0
Aktivitetsstöd	Månad	6 700	0							0	0
Lönebidrag 75%	Månad	16 167	0							0	0
Sjukersättning	Månad	6 993	0							0	0
Sjukpenning	Månad	13 000	0							0	0
Avgiftning	Dagar	3 500	1	5	5	5	2	1		17 500	3 500
Behandlingshem	Dagar	1 900	1							0	0
Utredning	Tillfälle	12 000	1	1	2	2	2			20 000	0
LVM-hem	Dagar	3 500	1				60			70 000	0
Psykakut	Tillfälle	4 000	1	5	6	7	3	2	1	24 000	8 000
Psyk öppenvård	Dagar	1 500	1	12	12	12	10	8	6	18 000	12 000
Särskilt boende	Månad	8 000	1							0	0
OSA	Månad	10 000	1							0	0
Skyddat arbete	Månad	8 000	1							0	0
KOMVUX	Månad	4 000	1							0	0
GrundVUX	Månad	4 000	1					6		0	8 000
Funktionsbedömning	Tillfälle	3 000	1							0	0
Produktionsvärde	Månad	0	1							0	0
Fängelse	Månad	60 000	1							0	0
Skadegörelse	Tillfälle	5 000	1							0	0
Ekonomisk bistånd	Månad	6 500	0							0	0
Halvvägshus	Månad	2 000	1							0	0
Halvvägshus	Månad	2 000	1							0	0
Läkarbesök	Tillfälle	1 500	1							0	0
Sköterskebesök	Tillfälle	800	1	3	4	5	2	2		3 200	1 067
Akutmottagning	Tillfälle	3 000	1	2	2	2				6 000	0
Operation	Tillfälle	6 000	1							0	0
Läkarbesök	Tillfälle	2 000	1							0	0
Utredning	Tillfälle	1 000	1							0	0
Utredning	Tillfälle	1 000	1							0	0
Utredning	Tillfälle	1 000	1							0	0

Kvinna Äldre

Aktivitet	Sort	Pris	Real	T-3	T-2	T-1	T	T+1	T+2	Innan	Efter
Gripande	Tillfälle	500	1	3	3	3	3	2	1	1 500	500
Arrest	Dagar	1 000	1				1			333	0
Advokat	Timmar	1 100	1				4			1 467	0
Häktningsförhandling	Tillfälle	3 000	1				1			1 000	0
Huvudförhandling	Tillfälle	10 000	1				1			3 333	0
Dom	Tillfälle	10 000	1				1			3 333	0
Akassa	Månad	8 500	0					6	6	6	51 000
Aktivitetsstöd	Månad	6 700	0							0	0
Lönebidrag 75%	Månad	16 167	0							0	0
Sjukersättning	Månad	6 993	0			6	6			27 972	0
Sjukpenning	Månad	13 000	0	6						26 000	0
Avgiftning	Dagar	3 500	1							0	0
Behandlingshem	Dagar	1 900	1	90						57 000	0
Utredning	Tillfälle	12 000	1	3	3	3	3			36 000	0
LVM-hem	Dagar	3 500	1				30			35 000	0
Psykakut	Tillfälle	4 000	1	4	4	4	4	2	2	16 000	5 333
Psyk öppenvård	Dagar	1 500	1	12	12	12	10	8	6	18 000	12 000
Särskilt boende	Månad	8 000	1	5	5	5	5	2		40 000	5 333
OSA	Månad	10 000	1							0	0
Skyddat arbete	Månad	8 000	1							0	0
KOMVUX	Månad	4 000	1							0	0
GrundVUX	Månad	4 000	1							0	0
Funktionsbedömning	Tillfälle	3 000	1							0	0
Produktionsvärde	Månad	0	1							0	0
Fängelse	Månad	60 000	1							0	0
Skadegörelse	Tillfälle	5 000	1							0	0
Ekonomisk bistånd	Månad	6 500	0	6	6	6	6	2	1	39 000	6 500
Halvvägshus	Månad	2 000	1					5	6	6	11 333
Halvvägshus	Månad	2 000	1					5	6	6	11 333
Läkarbesök	Tillfälle	1 500	1							0	0
Sköterskebesök	Tillfälle	800	1	10	7	6	5	4	3	6 133	3 200
Akutmottagning	Tillfälle	3 000	1	3	4	3	2	1		10 000	3 000
Operation	Tillfälle	6 000	1							0	0
Läkarbesök	Tillfälle	2 000	1	3	3	3	2	1		6 000	2 000
Utredning	Tillfälle	1 000	1					1	2	2	1 667
Utredning	Tillfälle	1 000	1	2	2	2				2 000	0
Utredning	Tillfälle	1 000	1	1	1	1	1			1 000	333

10.11 Steg 4 – Summera över aktörer/kedja – Pivottabeller

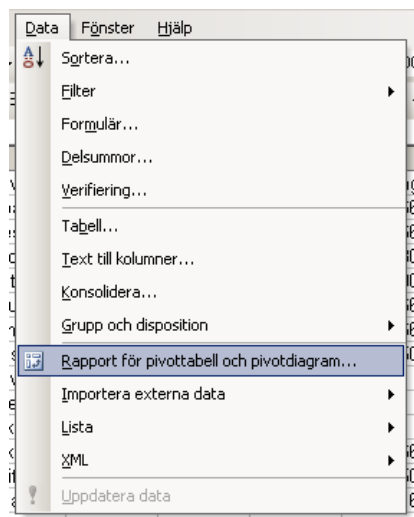
Med sammanställningen på plats är det dags att plocka ihop relevanta summeringar. Antalet möjliga summeringar ges av de klassificeringar som gjorts i arket *BasData*. Vi har två huvudtyper av klassificeringar, dels över aktörer och dels över insatskedjor. I de flesta kalkyler av detta slag vill man se hur kostnader och intäkter fördelar sig mellan olika aktörer. Det slutliga Socioekonomiska bokslutet är uppbyggt kring detta aktörsperspektiv. Förutom dessa kan vi klassa alla insatser beroende på om det är en real eller en finansiell kostnad.

Ser vi tillbaka på strukturen på arket *BasData* så är det kolumnen *Aktör* (kolumn C) som vi kommer att använda. Om man vill göra en sammanställning över insatskedjor skulle i stället kolumnen *Kedja* (kolumn B) användas.

Innan vi gör denna sammanställning så skall vi skapa ett kalkylark där resultaten kan läggas in. Om det redan finns extra kalkylark efter de båda sammanställningsarkerna kan detta döpas om till *Aktör Kedja*. I annat fall skapas ett nytt genom Infoga-> Nytt kalkylark. Döp därefter om det till *Aktör Kedja*.

Excel har en inbyggd funktion för att göra sk. pivotering, dvs. att vrida på och aggregera (summera) tabeller. Vi gör här ett exempel som skall räkna samman kostnader för perioden innan man kommer in i verksamheterna – vilket innebär att vi skall använda arket *Sammanställning innan* som underlag för beräkningen. I termer av resultat så är detta grundkalkylen för att ta fram de kostnader som uteblir, dvs. det som sedan blir externa intäkter för Återtåget. När man beräknar de externa kostnaderna, dvs. kvarvarande kostnaderna, använder man på motsvarande sätt arket *Sammanställning efter* som utgångspunkt för pivot-tabellen.

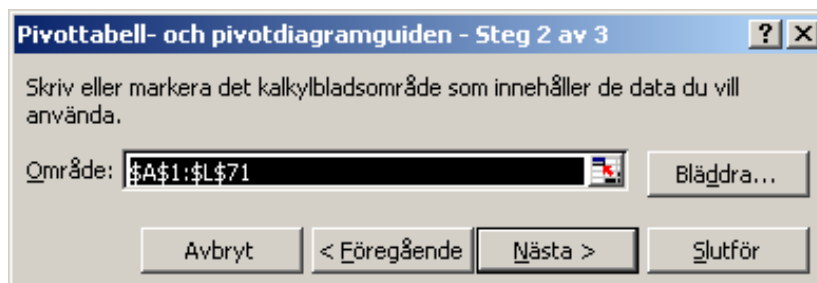
Vi ställer oss alltså på arket *Sammanställning innan* och går, som i bilden nedan, till Data-> Rapport för pivottabell ... i menyn.

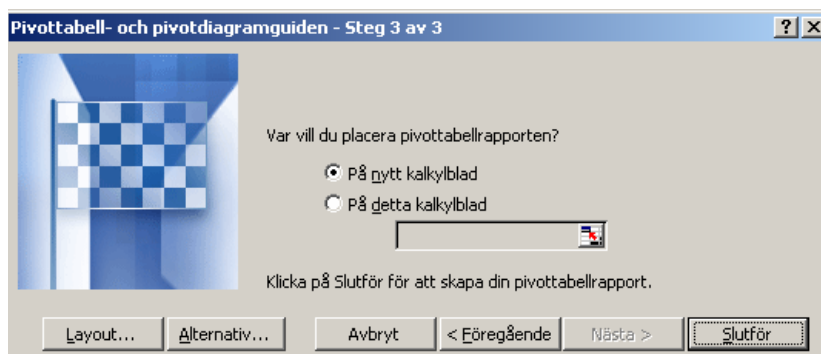
När vi väljer detta öppnar sig följande dialogruta. Den frågar vad rapporten skall baseras på och hur rapporten skall se ut. Låt det vara och tryck *Nästa*.

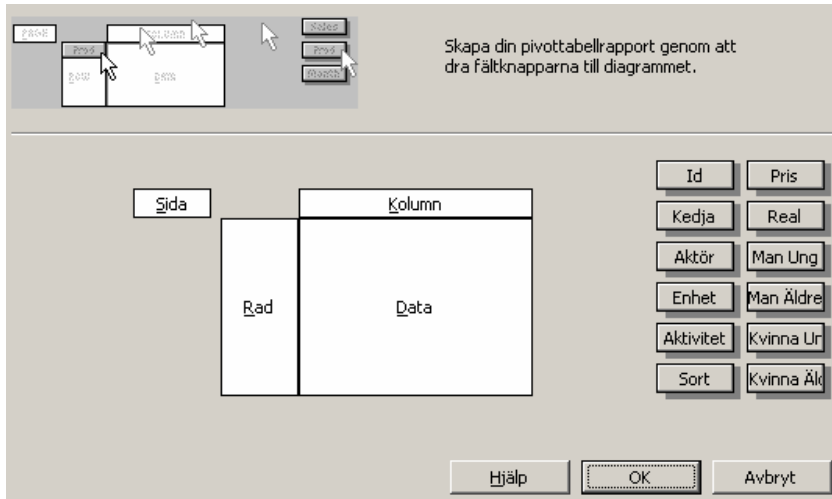
Då kommer nästa dialog som frågar var dataunderlaget finns. Den föreslår hela området där det finns värden i cellerna på det ark vi råkar stå. Här innebär det att den föreslår arean A1 till L71, vilket är det område vi använder på *Sammanställning innan*. Tryck *Nästa*.

Då får man en fråga om var det färdiga resultatet skall läggas. Du kan vänta med att svara på den frågan. Tryck istället på knappen som det står *Layout*.

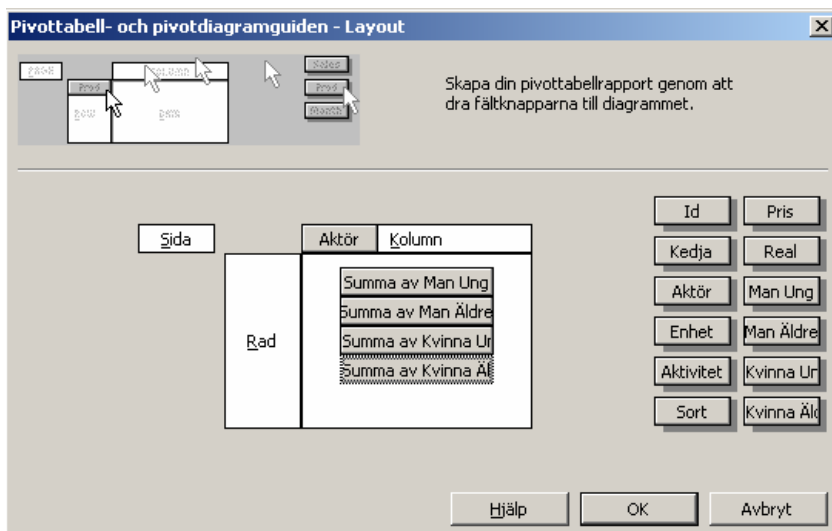

Då kommer du vidare till en dialog som ser ut som nedan. Här skall vi bestämma hur den summerade tabellen skall se ut. Vi skall säga vad som skall ligga i raderna och/eller kolumnerna, dvs. vad vi skall summera över. I dataområdet lägger vi variablerna som skall summeras – dvs. de kostnaderna för de olika typpersonerna.

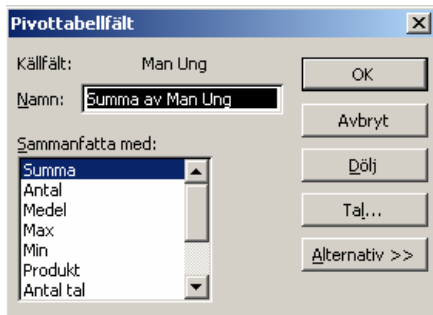

Här vill vi ta fram värden för varje typperson - summerat per Aktör. Vi lägger *Aktör* som kolumnhuvud, vilket innebär att varje kolumn visar det summerade värdet för de olika personerna per aktör.

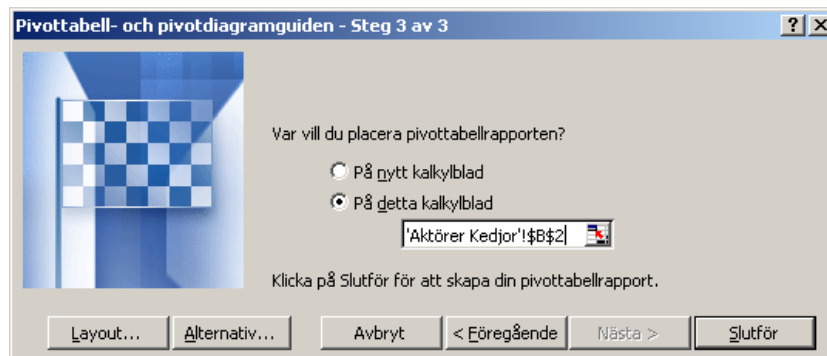
Vi klickar på knappen det står *Aktör* till höger. Håller inne knappen. Drar den till ytan där det står *Kolumn* och släpper knappen. Sedan gör vi samma sak med *Man Ung*, *Man Äldre*, *Kvinna Ung* och *Kvinna Äldre* som vi släpper på ytan där det står *Data*. Då ser det ut så här.

Vi ser att det står ”Summa av Man Ung” etc. i datafälten. Det kan hända att det står t.ex. ”Antal av Ung Man”. Detta kan man i så fall ställa om genom att dubbelklicka på fältet. Då kommer följande dialog upp. Här väljer man helt enkelt ”Summa” och trycker OK.

När vi tryckt OK på Layoutsidan kommer vi tillbaka till sidan där vi skulle välja var vi ville placera tabellen. Klicka på radioknappen där det står ”På detta kalkylblad”. Klicka sedan på den lilla symbolen i textfältet nere till höger om radioknappen. Då får du upp en kopia på textfältet och symbolen till höger som flyter med.

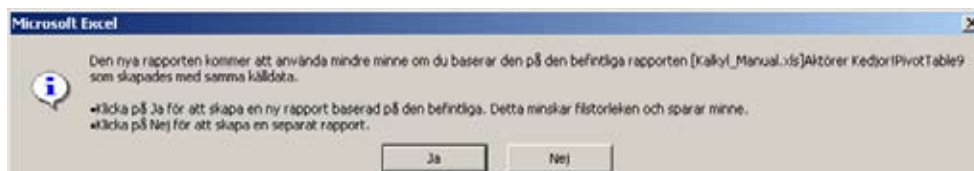
Gå till arket *Aktör Kedja* och ställ dig t.ex. på cell B2. Tryck Retur och du ser hur adressen skrivs in i textrutan och du kommer tillbaka till dialogrutan. Nu kan du trycka *Slutför*. På arket *Aktör Kedja* har du nu en tabell som ser ut som nedan. Den visar de uteblivna kostnaderna för typpersonerna som är verksamma i Återtåget.

	Aktör							
Data	Arbetsförmedling	Försäkringskassan	Kommunen	Landstinget	Rättsväsendet	Övriga	Återtåget	Grand Total
Sum of Man Ung	77500	8666.666667	143333.3333	27166.66667	23466.66667		0	280133.3333
Sum of Man Äldre	0	0	115000	41666.66667	142066.6667		150000	448733.3333
Sum of Kvinna Ung	0	0	90000	68700	11233.33333		0	169933.3333
Sum of Kvinna Äldre	0	55972	208000	56133.33333	10966.66667		0	331072

Gör nu samma sak med arket *Sammanställning efter* och lägg denna tabell en bit ner på arket *Aktör Kedja*, t.ex. B27. Det ger summerade kvarvarande kostnaderna för året med/efter och ser ut så här.

	Aktör								
Data	Arbetsförmedling	Försäkringskassan	Kommunen	Landstinget	Rättsväsendet	Övriga	Återtåget	Grand Total	
Sum of Man Ung	47566.66667	4333.333333	67000	0	1200	0	0	0	120100
Sum of Man Äldre	151558.66667	0	40000	6000	24633.33333	0	0	0	222192
Sum of Kvinna Ung	0	0	8000	24566.66667	500	0	0	0	33066.66667
Sum of Kvinna Äldre	52666.66667	0	23500	25533.33333	11833.33333	0	0	0	113533.3333

Om du vill göra en summering över kedjor så går du igenom samma steg men byter ut *Aktör* mot *Kedja* i layoutsteget. Vid Steg 2 i skapandet av en Pivottabell kommer du att få en ny fråga som ser ut ungefär så här.

Eftersom du redan har använd arken *Sammanställning innan* och *Sammanställning efter* i Pivottabellen så vill Excel återanvända grunddata till de nya. Svara Ja och ta den som Excel föreslår på den lista som följer.

Du kan lägga in Pivottabellerna över kedjor på arket *Aktör Kedja*. Den som visar uteblivna kostnader ser ut så här med våra siffror:

	Kedja							
Data	Brott & Kriminalitet	Försörjning	Missbruk	Psykvård	Sysselsättning	Somatisk vård	Grand Total	
Sum of Man Ung	23466.66667	86166.66667	134500	16666.66667	19333.33333	0	0	280133.3333
Sum of Man Äldre	292066.66667	65000	71000	20666.66667	0	0	0	448733.3333
Sum of Kvinna Ung	11233.33333	0	107500	42000	0	9200	0	169933.3333
Sum of Kvinna Äldre	10966.66667	95972	128000	74000	0	22133.33333	0	331072

Och den som visar kvarvarande kostnader per kedja ser ut så här.

	Kedja							
Data	Brott & Kriminalitet	Försörjning	Missbruk	Psykvård	Sysselsättning	Somatisk vård	Grand Total	
Sum of Man Ung	1200	51900	0	0	67000	0	0	120100
Sum of Man Äldre	3300	170225.3333	0	6000	42666.66667	0	0	222192
Sum of Kvinna Ung	500	0	3500	20000	8000	1066.666667	0	33066.66667
Sum of Kvinna Äldre	500	59500	0	22666.66667	22666.66667	8200	0	113533.3333

Vi har nu kommit så långt att vi kan säga att en Ung Man av det slag som finns i Återtågets verksamhet förorsakar kostnader hos de externa aktörerna på ca 280.000 kr per år medan den äldre mannen ligger på knappt 450.000 kr per år. Dessa uppgifter kommer att ligga till grund för de externa intäkterna i vårt bokslut.

Kom ihåg att man måste **uppdatera Pivottabellerna** varje gång man ändrar något i *BasData* eller något av individarken, t.ex. ökar antal månader med AKassa för den äldre kvinnan, ändrar ett pris eller lägger till en insats/aktivitet. Detta gör man genom att högerklicka på varje Pivottabell och välja *Uppdatera data* eller välja detta från menyn *Data*.

Innan vi går vidare till summeringar för hela gruppen som deltar i verksamheten vid Återtåget så skall vi ta en lite extra tur med Pivottablerna för att titta på hur kostnaderna innan respektive med/efter Återtåget ser ut om man delar upp dem på reala och finansiella kostnader, eller som en nationalekonom skulle säga – riktiga kostnader och transfereringar.

10.12 Summera över aktörer 2 – Reala och finansiella kostnader

Man kan göra detta på olika sätt. Här gör vi en variant som kan användas till andra analyser. Vi bygger helt enkelt ut arken *Sammanställning innan* och *Sammanställning efter* med några extra summeringskolumner.

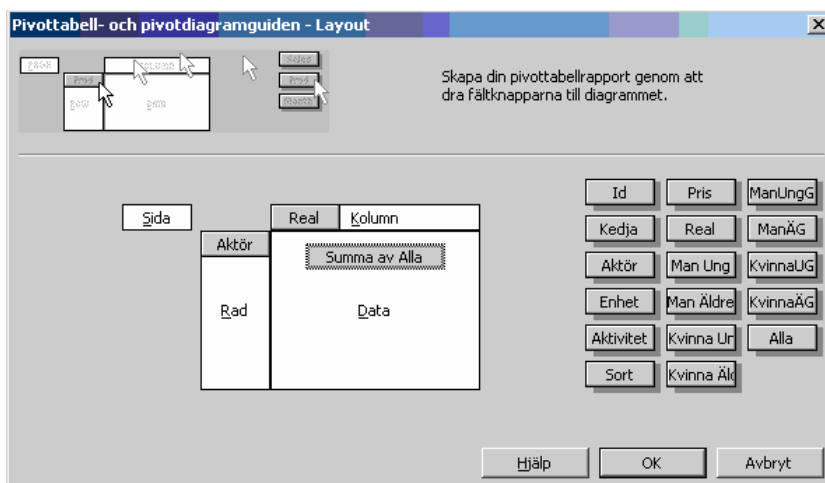
Först lägger vi in fyra nya kolumner som skall visa kostnaden för grupperna av typindivider i verksamheten, dvs. antalet unga män gånger kostnaden för en Ung Man för varje insats. Vi kallar dessa fyra grupper: ManUG, ManÄG, KvinnaUG och KvinnaÄG, där G står för Grupp. Till dessa lägger vi en femte ny kolumn som heter Alla. Denna summerar de fyra grupp-kolumnerna.

I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R
Man Ung	Man Äldre	Kvinna Ung	Kvinna Äldre	ManUG	ManÄG	KvinnaUG	KvinnaÄG	Alla	
2166.667	4000	2500	1500	17333.333	28000	7500	3000	=SUM(M2:P2)	
3666.667	4000	333.333333	333.333333	29333.333	28000	1000	666.6667	59000	
3300	8066.667	733.333333	1466.666667	26400	56466.67	2200	2933.333	88000	
1000	6000	1000	1000	8000	42000	3000	2000	55000	
6666.667	20000	3333.33333	3333.33333	53333.333	140000	10000	6666.667	210000	
6666.667	20000	3333.33333	3333.33333	53333.333	140000	10000	6666.667	210000	
76500	0	0	0	612000	0	0	0	612000	
0	0	0	0	0	0	0	0	0	

I första raden av insatser (Gripanden av Polisen) kolumnen ManUG, dvs. Man Ung Grupp, har vi helt enkelt multiplicerat kostnaden 2166.667 kr från cellen I2 med antalet unga män i Återtåget under året – 8 – och fått resultatet 17333.333 kr.

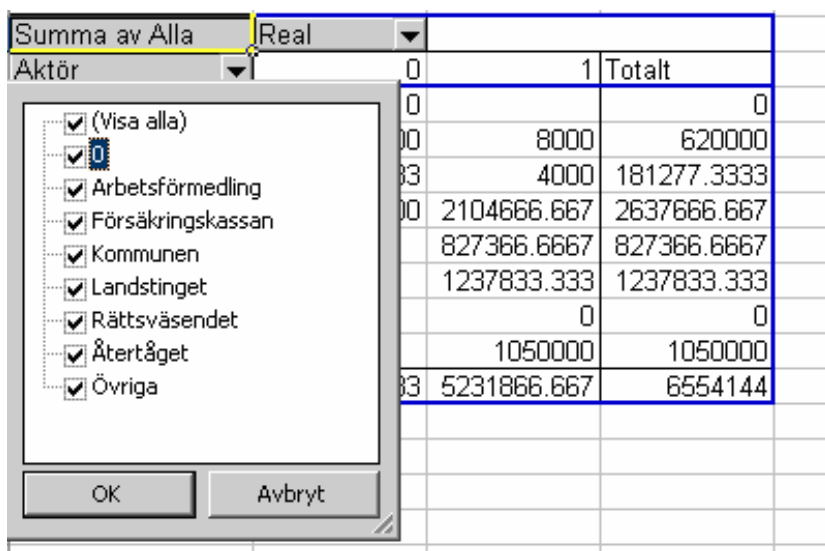
Samma sak har vi gjort med de 8 äldre männen, 3 yngre kvinnorna och 2 äldre kvinnorna. Vi återkommer till dessa antal. Kolumnen Alla är en summering av kostnaderna för alla (20) deltagare för varje insats/aktivitet, dvs. hela verksamhetens kostnader.

Vi gör en Pivottabell precis som tidigare. Nu väljer vi inte varje enskild individ utan tar *Alla*.

Vi kan lägga den resulterande tabellen på en egen sida eller tillsammans med de övriga på *Aktör Kedja*. Denna gång har vi klassificeringar både i rader och kolumner.

I detta fall dyker det upp en Aktör som heter 0. Anledningen till detta är helt enkelt alla nollor som finns på raderna 38 till 70. Dessa kan man stänga av genom att klicka på Aktörsknappen. Då öppnar sig följande lista. Här bockar man av klassen 0 som vi inte vill ha med. Tryck OK och vi har enbart de rader vi vill ha.

Gör nu samma sak med *Sammanställning efter* och lägg den tabellen under den förra. När dessa är på plats kan du göra en tabell nedanför dessa som visar skillnaden mellan uteblivna externa kostnaderna och kvarvarande externa kostnaderna efter aktör, uppdelat på reala och finansiella kostnader. Det kan se ut så här.

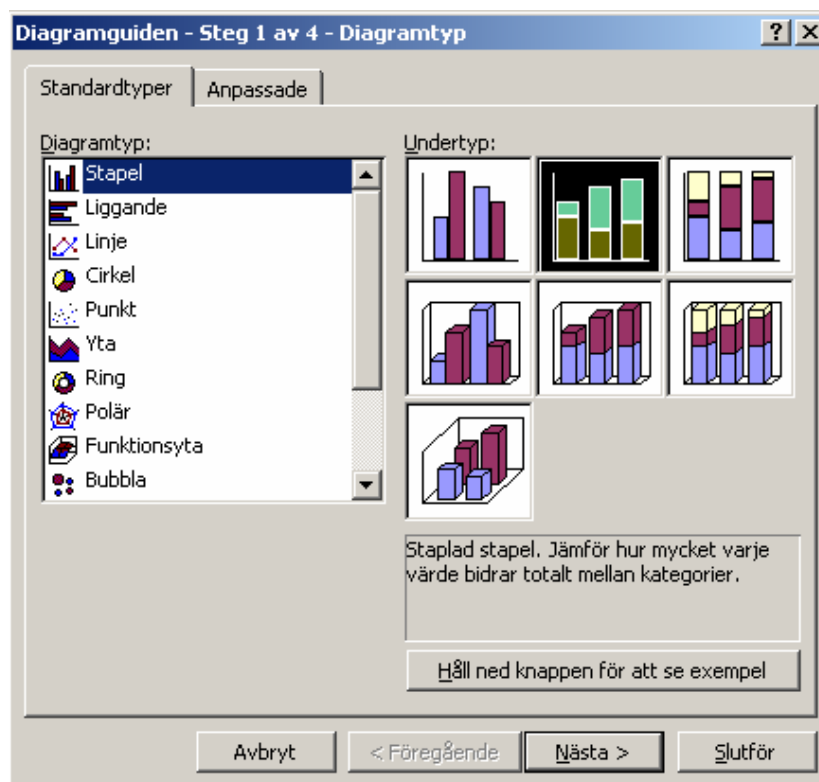
3	Summa av Alla	Real		
4	Aktör	0	1	Totalt
5	Arbetsförmedling	612000	8000	620000
6	Försäkringskassan	177277.3333	4000	181277.3333
7	Kommunen	533000	2104666.667	2637666.667
8	Landstinget		827366.6667	827366.6667
9	Rättsväsendet		1237833.333	1237833.333
10	Återtåget		0	0
11	Övriga		1050000	1050000
12	Totalt	1322277.333	5231866.667	6554144
13				
14				
15				
16				
17	Summa av Alla	Real		
18	Aktör	0	1	Totalt
19	Arbetsförmedling	1533444	13333.33333	1546777.333
20	Försäkringskassan	34666.66667	0	34666.66667
21	Kommunen	134333.3333	752666.6667	887000
22	Landstinget		166766.6667	166766.6667
23	Rättsväsendet		207200	207200
24	Återtåget		0	0
25	Övriga		0	0
26	Totalt	1702444	1139966.667	2842410.667
27				
28				
29				
30				
31				
32		Finansiellt	Realt	
33	Arbetsförmedling	=B5-B19	-5333.33333	
34	Försäkringskassan	142610.6667	4000	
35	Kommunen	398666.6667	1352000	
36	Landstinget	0	660600	
37	Rättsväsendet	0	1030633.333	
38	Återtåget	0	0	
39	Övriga	0	1050000	
40	Totalt	-380166.667	4091900	
41				
42				

I den nya tabellen, på rad 32, har vi satt rubrikerna så att de förklarar lite mer. Finansiellt är samma sak som Real = 0 och Realt är samma sak som Real=1. Den nya tabellen tar helt enkelt skillnaden mellan uteblivna kostnader från den övre tabellen och kvarvarande kostnaderna från mellantabellen. Den visar sålades vad externa aktörer vinner (sparar) respektive förlorar på att Återtåget driver sin verksamhet. Den sista raden visar att Återtåget innebär en finansiell förlust på 380.000 kr och en real vinst på knappt 410.000 kr totalt sett, dvs. en lysande affär om man inte anser att finansiella kostnader skall räknas.

Vi kan gå vidare och illustrera detta i ett diagram. Vi markerar hela den tredje tabellen utom Totalraden.

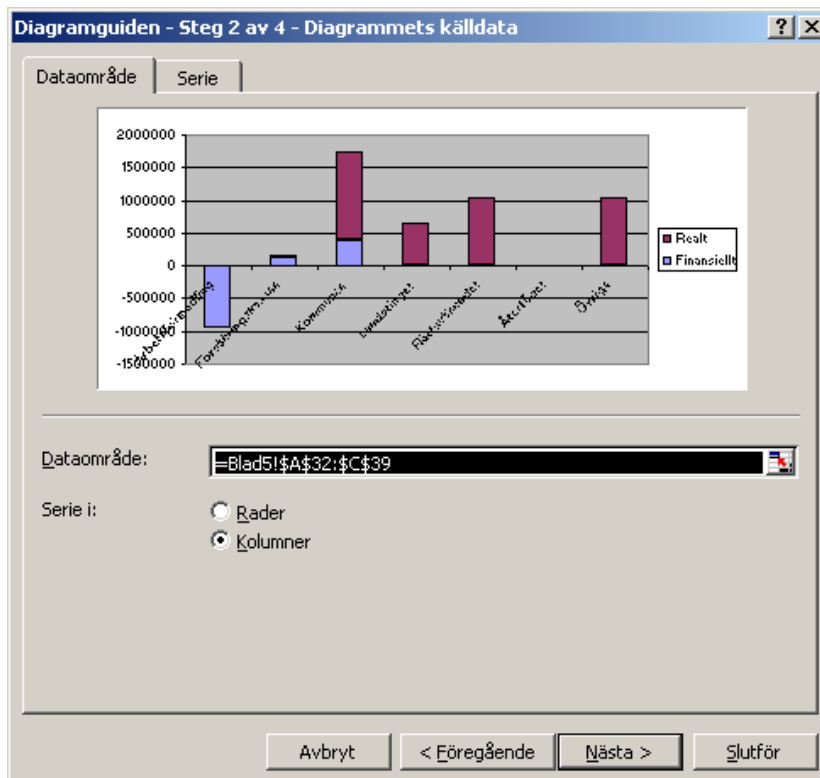
		Finansiellt	Realt
32			
33	Arbetsförmedling	-921444	-5333.33333
34	Försäkringskassan	142610.6667	4000
35	Kommunen	398666.6667	1352000
36	Landstinget	0	660600
37	Rättsväsendet	0	1030633.333
38	Återtåget	0	0
39	Övriga	0	1050000
40	Totalt	-380166.667	4091900

Sedan väljer vi *Diagram* från menyn *Infoga*. Då kommer följande dialog upp.

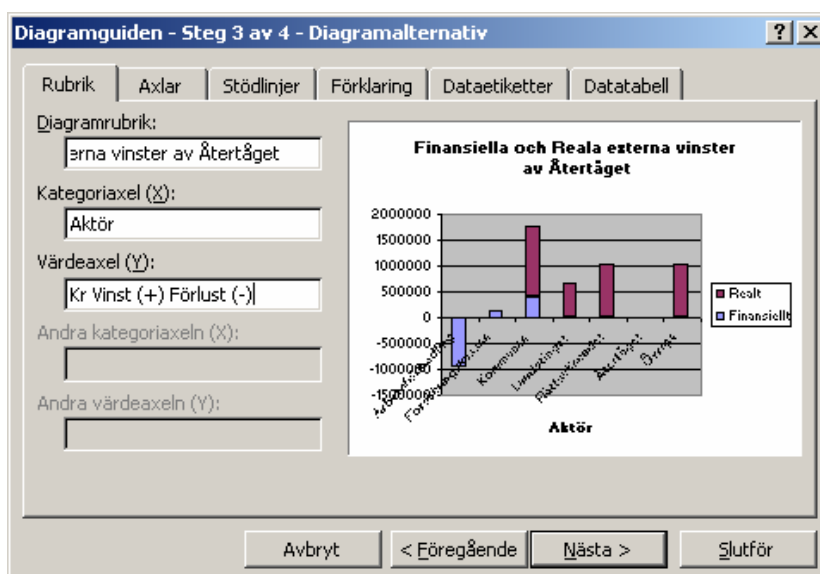

Här väljs typ av diagram för presentationen. Nu vill vi ha ett stapeldiagram som lägger samman reala och finansiella vinster/förluster. Det kommer att visa vinster som positiva staplar (med plusvärden) och förlust som negativa staplar (med minusvärden).

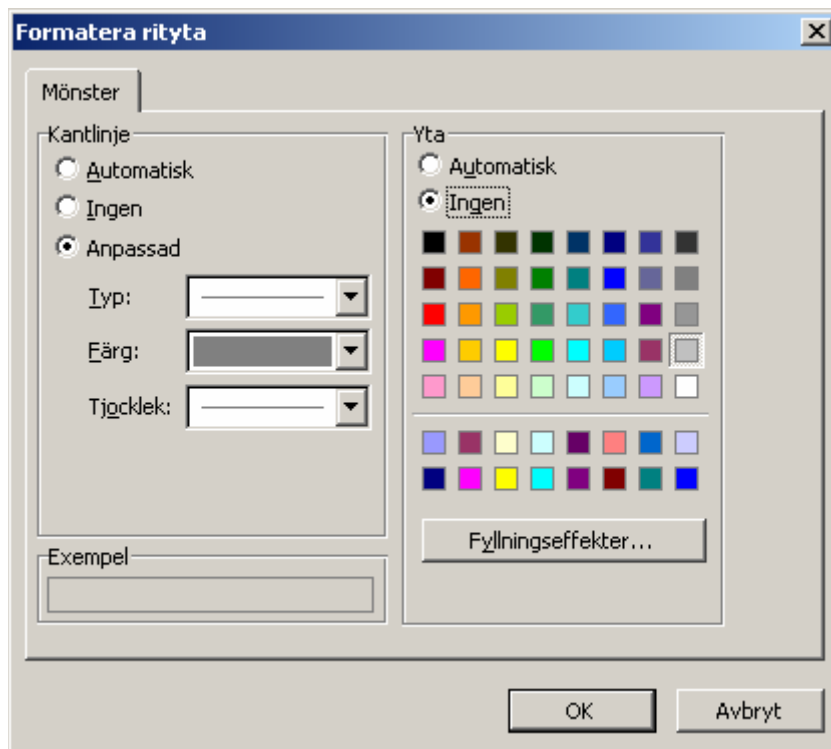
Vi trycker *Nästa* och kommer till en ny dialogruta där vi får ta ställning till hur axlarna i diagrammet skall förhålla sig till tabellens rader och kolumner.

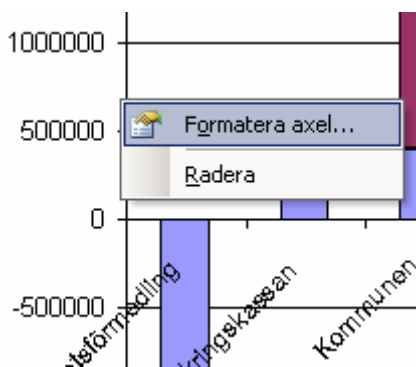
Här blev det som vi tänkt oss, alltså trycker vi på *Nästa*. Då kommer dialogrutan nedan upp. Denna används för att ställa in en hel del kring diagrammet. Vi nöjer oss i detta stadium med att skriva in en diagramrubrik och att sätta etiketter på X och Y-axeln. Därefter trycker vi på *Nästa* och gör samma sak på nästa dialogruta – vi vill lägga diagrammet på samma ark som vi har tabellerna.

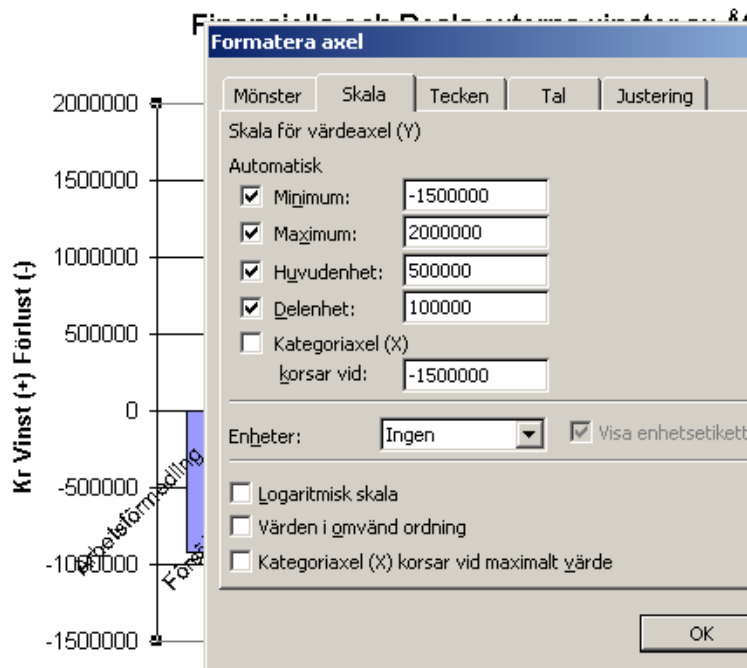
Vi har nu ett diagram som behöver snyggas till lite för att bli presentabelt. Låt oss göra det direkt. Dubbelklicka på den grå bakgrunden. Då kommer följande dialog upp.

Klicka i radioknappen *Ingen* på den högra delen under Yta. Tryck OK så har vi en vit bakgrund i diagrammet. Högerklicka sedan på Y-axeln. Då kommer följande meny upp.

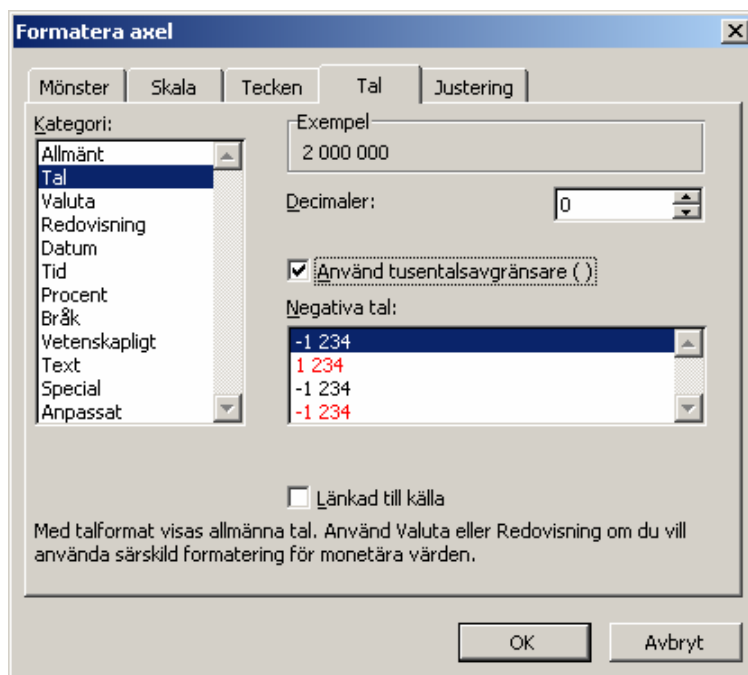

Välj *Formatera axel*. Det leder till en ny dialogruta med ett antal flikar. Gå först in på fliken Skala.

Här ställer man in Y-axelns skala, dvs maximivärde och minimivärde etc. Man kan även ställa in var X-axeln skall korsas Y-axeln. Detta är praktiskt om man har negativa värden vilket vi har. Excel lägger själv alltid denna korsning vid 0 på Y-axeln. Vi skriver in värdet -1.500.000 vilket är detsamma som det största negativa värdet, dvs. minimivärdet i tabellen. Då kommer X-axeln att korsas Y-axeln vid -1.500.000 och aktörernas namn blir mer synliga.

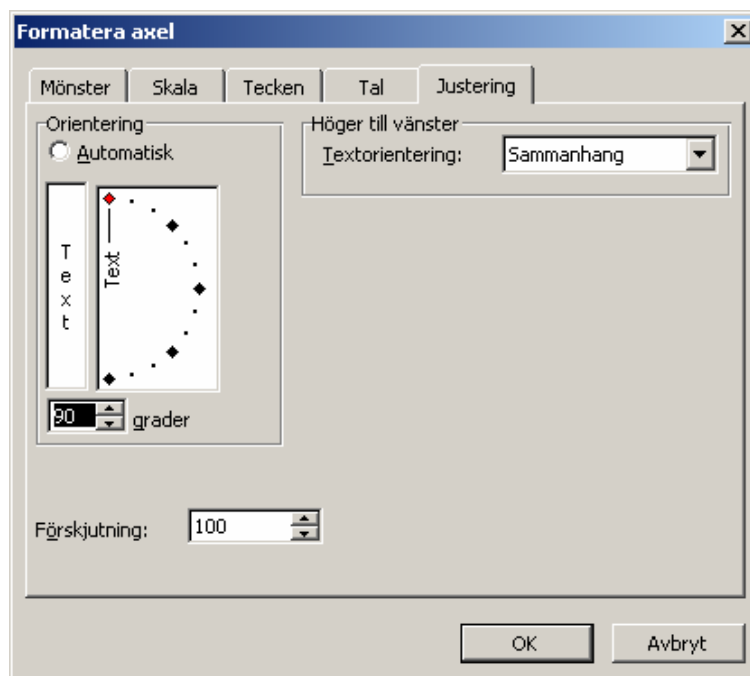
Vi passar även på att gå in på fliken Tal och ställa in Y-axeln så att den redovisar talen som heltal, utan decimaler och har mellanslag för att visa 1000-tal.

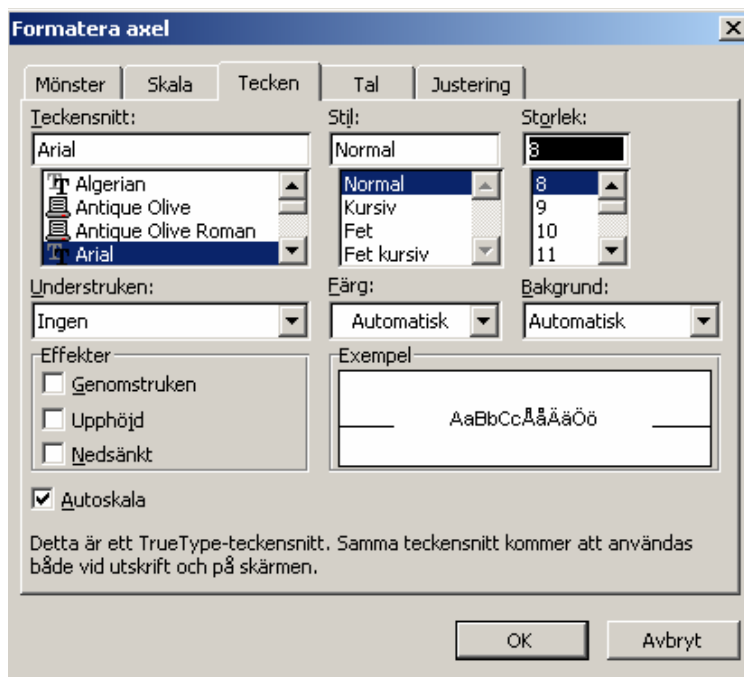
Sedan trycker vi OK och kommer tillbaka till diagrammet. Nu högerlickar vi istället på X-axeln och väljer återigen *Formatera axel*.

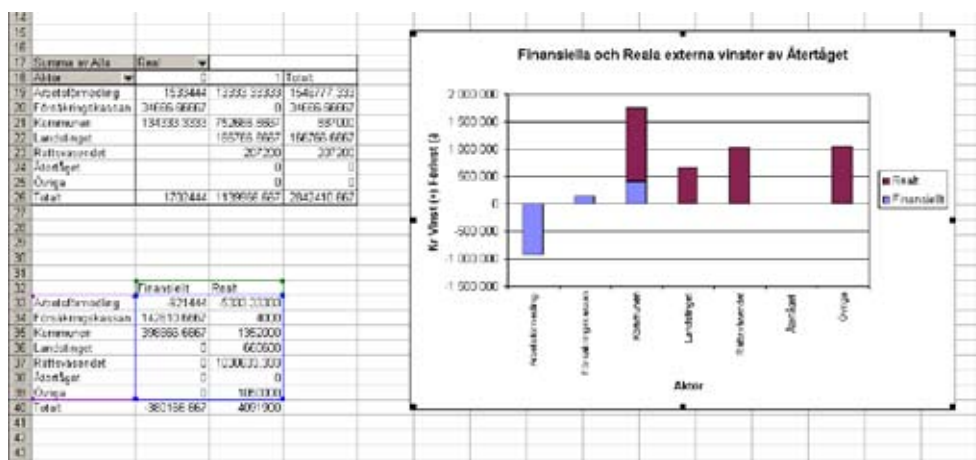
Då kommer vi till en dialogruta med samma flikar som för Y-axeln. Den här gången väljer vi fliken *Justering* där vi ställer om lutningen på aktörsnamnen. Vi vill ha dem i rät vinkel mot axeln, dvs. 90 grader.

Sedan går vi till fliken *Tecken* där man kan ändra typsnitt och dess utseende. Här ställer vi om storleken till 8.

Sedan trycker vi OK och är nu tillbaka till vårt diagram som ser betydligt bättre ut än Excels första försök. Det lönar sig oftast att göra en del enkla justeringar. De dialogrutor vi gått igenom räcker ganska långt.

Det vi just har gjort visar på ett tydligt sätt att der mesta av vårt positiva resultat i de externa intäkterna och kostnaderna rör reala värden. Detta torde lugna de flesta ekonomer. Eftersom vi är noga med att klassificera alla de insatser/aktiviteter vi räknar med som antingen reala eller finansiella så är det enkelt att tillmötesgå denna typ av önskemål.

Vi låter emellertid det Socioekonomiska bokslutet i sig visa de totala kostnaderna och intäkterna, dvs summan av finansiella och reala värden. Detta gör vi framför allt för att de inblandade aktörerna ser på finansiella kostnader som kostnader. Arbetsförmedlingen skulle sannolikt inte upp-

skatta ett Socioekonomiskt bokslut som hävdade att Återtågets påverkan på dem låg runt 5.000 kr och utgjordes av tillkommande handläggartid samtidigt som de faktiskt betalar ut drygt 920.000 kr till Återtågets deltagare.

10.13 Steg 5 – Bygg grupper och räkna externa kostnader/intäkter för företaget – alt A

Så, tillbaka till bokslutet där vi gjort de individuella kostnaderna summerat per aktör och totalt såväl för tiden innan som för tiden med/efter Återtåget. Vi har således beräknat de uteblivna externa kostnaderna och de kvarvarande externa kostnaderna per typperson och aktör/kedja. Nu skall vi skala upp dessa siffror så att vi kan se kostnaderna under året för hela den grupp av deltagare i Återtåget. Vi har gjort en version av detta i analysen av de finansiella och reala kostnaderna ovan. Nu skall vi göra det på ett annat sätt, som vi tror är mer överskådligt.

Vi skall återigen helt enkelt multiplicera de individuella kostnaderna med antalet deltagare ur den gruppen som var:

	Unga	Äldre
Män	8	7
Kvinnor	3	2

Vi skapar ett nytt kalkylark som vi döper till BokslMellan. På detta kalkylark skall vi skapa två tabeller med samma rad/kolumnrubriker som de tabeller vi skapade på arket Aktörer Kedjor, nämligen personerna i raderna och aktörerna i kolumnerna. Vi börjar bygga dessa tabeller i kolumn B. Den färdiga tabellen för de uteblivna kostnaderna ser ut som nedan.

C5 $=\$A5*\text{Aktörer Kedjor!C5}$

	A	B	C	D	E	F	G	H	I
1									
2									
3	Innan								
4			Arbetsförmedling	Försäkringska	Kommunen	Landstinget	Rättsväsendet	Övriga	Återtåget
5	8	Man Ung	620000	69333.33333	1146666.667	217333.3333	187733.3333	0	0
6	7	Man Äldre	0	0	805000	291666.6667	994466.6667	1050000	0
7	3	Kvinna Ung	0	0	270000	206100	33700	0	0
8	2	Kvinna Äld	0	111944	416000	112266.6667	21933.33333	0	0
9	20	Summa	620000	181277.3333	2637666.667	827366.6667	1237833.333	1050000	0
10									

Varje cell i Pivottabellen på arket *Aktörer Kedjor* har multiplicerats med antalet personer. Dessa antal har vi skrivit in i kolumn A. De 620.000 kr för Man Ung är helt enkelt de 77.500 Kr per ung man som vi såg i Pivottabellen på *Aktörer Kedjor* multiplicerat med 8 unga män.

Vi gör samma sak med de övriga kvarvarande kostnaderna och får då

24	Efter								
25		Arbetsförmedling	Försäkringska	Kommunen	Landstinget	Rättsväsendet	Övriga	Återtåget	
26	8	Man Ung	380533.3333	34666.66667	536000	0	9600	0	0
27	7	Man Äldre	1060910.667	0	280000	42000	172433.3333	0	0
28	3	Kvinna Ung	0	0	24000	73700	1500	0	0
29	2	Kvinna Äld	105333.3333	0	47000	51066.66667	23666.66667	0	0
30		Summa	1546777.333	34666.66667	887000	166766.6667	207200	0	0

Här ser vi att Arbetsförmedlingen slipper kostnader på 620.000 kr under detta år, dvs. Återtåget genererar en extern intäkt för Arbetsförmedlingen på 620.000 kr.

Vi ser att Arbetsförmedlingen också har kvarvarande kostnader under året på 1.546.777 kr. De externa kostnaderna för Arbetsförmedlingen av Återtågets verksamhet är alltså större än intäkterna.

För de övriga aktörerna är förhållandet det motsatta. De externa intäkterna av Återtåget är större än de externa kostnaderna, dvs. de kvarvarande kostnaderna,. Kommunen har t.ex en intäkt på 2.637.667 kr och en kvarvarande kostnad på 887.000 kr.

Dessa externa kostnader och intäkter skall vi nu föra över till ett ark för det Socioekonomiska bokslutet. Men först skall de interna kostnaderna och intäkternas föras in. Låt oss lägga in Återtågets egen redovisning.

10.14 Steg 6 – Ställ upp och justera företagets interna bokslut

Vi skapar ett nytt kalkylark döper detta till *Verksamheten*. Här lägger vi in relevanta data från Återtågets resultaträkning och gör de justeringar som behövs för att kunna matcha med de externa kostnaderna och intäkterna som vi identifierat per aktör i tidigare steg.

Verksamhetens interna kostnader och intäkter hämtas således från resultaträkningen i årsredovisningen eller motsvarande för verksamheter utan extern redovisningsansvar. Vi gör inga justeringar av resultatet i sig – alla justeringar balanserar på kostnads- och intäktssidan. Däremot sker en uppställning av resultatredovisningen så att:

1. Företagets intäkter delas, så långt möjligt, upp på de aktörer som köper tjänster av verksamheten. I det Socioekonomiska bokslutet försöker vi tillämpa dubbel bokföring så långt det går, vilket innebär att verksamhetens intäkter från annan aktör även skall föras upp som en kostnad för denna aktör. Var vaksam på att summa kostnader på

samhällsnivå kan innehålla dubbelräkning som i och för sig tas ut av intäkterna i fråga.

2. Löner skall bruttoredovisas, dvs. eventuella subventioner i form av t.ex. lönebidrag från en aktör skall kunna läggas som en kostnad på denna aktör.
3. Övriga mer eller mindre dolda subventioner skall lyftas fram på intäkts- och kostnadssidan för verksamheten så att verksamhetens vinst förblir oförändrad. Subventionen förs dessutom som en kostnad på den aktör som står för den.

Det är viktigt att hålla reda på transaktioner mellan olika aktörer i det Socioekonomiska bokslutet. För flera av dem innebär den studerade verksamheten såväl kostnader som intäkter under året. Detta skall göras explicit så långt som möjligt.

För vår fiktiva verksamhet Återtåget ser det ut på följande sätt då vi ordnat om verksamhetens bokslut för att bättre passa in i det Socioekonomiska bokslutet.

fx =E17-SUM(E4:E9)

	B	C	D	E	F
<i>Intäkter</i>		<i>Öppet</i>	<i>Dolt</i>	<i>Summa</i>	
Arbetsförmedling		200 000		200 000	
Försäkringskassan		0	0	0	
Kommunen		500 000	125 000	625 000	
Landstinget		0	0	0	
Rättsväsendet		500 000		500 000	
Övriga		0	0	0	
Marknad		525 000		525 000	
<i>Summa intäkter</i>		<i>1 725 000</i>	<i>125 000</i>	<i>1 850 000</i>	
<i>Kostnader</i>		<i>Öppet</i>	<i>Dolt</i>	<i>Summa</i>	
Löner		1 377 000		1 377 000	
Lokaler		250 000	100 000	350 000	
Övrigt		75 000	25 000	100 000	Netto
<i>Summa kostnader</i>		<i>1 702 000</i>	<i>125 000</i>	<i>1 827 000</i>	<i>502 000</i>
<i>Vinst</i>		<i>23 000</i>		<i>23 000</i>	

Vi använder inte begreppet ”Marknad” på ett normativt sätt i denna uppställning, dvs. det är inte bättre eller finare med marknadsintäkter än med andra intäkter. Rehabförsäljningen sker också på en marknad. Huvudsyftet med denna klassificering är enbart att skilja ut de kostnader och intäkter som innebär transaktioner mellan aktörerna i det Socioekonomiska bokslutet – där gränserna mellan det interna och det externa bokslutet löses upp i och med att systemgränsen vidgas.

Notera posten 502.000 kr som ligger i kolumn F. Här har vi räknat fram verksamhetens nettokostnader som skillnaden mellan bruttokostnaderna (1.827.000 kr) och de externa aktörernas bidrag (200.000+500.000+500.000) 1.200.000 kr. Vi kan använda denna siffra i det sammanlagda bokslutet för att undvika den dubbelräkning av verksamhetens kostnader som följer av att vi motför intäkterna som kostnad hos respektive aktör.

Med verksamhetens interna bokslut på plats kan vi nu börja lägga samman vårt Socioekonomiska bokslut.

10.15 Steg 7 – Bokslutet

10.15.1 Inledning

När data från verksamhetens resultatredovisning har ställts upp så att intäkter och kostnader kan fördelas på aktör så långt som det är möjligt kan man börja ställa samman hela bokslutet. Detta görs genom att vi skapar ett nytt kalkylark som döps till *bokslut*.

Detta kalkylark skall hämta in data från arken *BokslMellan* och *Verksamheten*. Vi gör det i tre steg:

- 1) Skapa en tabell med de **externa kostnaderna och intäkterna** baserad på *BokslMellan*.
- 2) Skapa en tabell med samma utseende där **verksamhetens interna kostnader och intäkter** från *Verksamheten* läggs in. Här motför vi även vissa av verksamhetens intäkter som kostnader på andra aktörer och justerar verksamhetens kostnader i motsvarande grad.
- 3) Skapa en summeringstabell där 1) och 2) summeras. Detta är **verksamhetens Socioekonomiska bokslut** där såväl interna som externa kostnader och intäkter redovisas.

Alla tabellerna skall vara helt symmetriska, dvs. ha samma rad- och kolumnrubriker. Raderna håller aktörerna och kolumnerna varje aktörs Intäktskolumn och Kostnadskolumn.

10.15.2 Det externa bokslutet

Tabellen med det externa bokslutet skall hämta data från arket *BokslMellan* Där hade vi två tabeller:

- 1) Tabellen med kostnader för perioden innan verksamheten. Summeraden i denna tabell skall föras in som intäkter per aktör i det externa bokslutet.

2) Tabellen med kostnader för året i verksamheten. Summaraden i denna tabell skall föras in som kostnader per aktör i det externa bokslutet.

I princip innebär det att vi enbart skall fylla i värden längs diagonalen i tabellen och verksamhetens kolumner skall vara tomma eftersom detta enbart rör externa intäkter och kostnader.

Externa kostnader och intäkter														
	Arbetsförmedling		Försäkringskassan		Kommunen		Landstinget		Rättsväsendet		Övriga		Återlägget	
	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad
Arbetsförmedling	620 000	1 546 777												
Försäkringskassan			31 277	34 667										
Kommunen					2 637 867	867 000								
Landstinget							627 367	86 767						
Rättsväsendet									1 237 833	207 200				
Övriga											1 050 036			
Återlägget													0	0

Om vi börjar med värdena för Arbetsförmedlingen så skall de externa intäkterna för arbetsförmedlingen hämtas från cellen C9 på arket *BokslMellan*. Det innebär att vi skriver ”=BokslMellan!C9” i denna cell. Då länkas värdet från denna cell i BokslMellan, dvs. 620.000 kr, hit. De externa kostnaderna för Arbetsförmedlingen skall hämtas från cell C30, dvs. värdet 1.546.777 kr. Formeln för denna cell blir ”=BokslMellan!C30”.

På samma sätt hämtas värden för övriga aktörer. Följande formler sammanfattar vad som skall skrivas i cellerna. Det är helt symmetriskt, vilket gör det ganska enkelt att föra in och kontrollera.

	Intäkt	Kostnad
Arbetsförmedling	=BokslMellan!C9	=BokslMellan!C30
Försäkringskassan	=BokslMellan!D9	=BokslMellan!D30
Kommunen	=BokslMellan!E9	=BokslMellan!E30
Landstinget	=BokslMellan!F9	=BokslMellan!F30
Rättsväsendet	=BokslMellan!G9	=BokslMellan!G30
Övriga	=BokslMellan!H9	=BokslMellan!H30

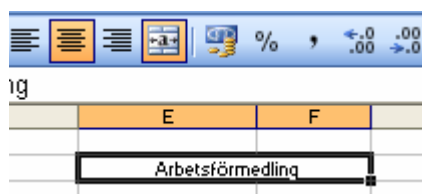
De externa kostnaderna och intäkterna ligger i princip längs diagonalen i tabellen. Verksamheten har inga externa intäkter och kostnader, men ligger med för symmetriens skull.

Låt oss nu hämta in det interna bokslutet.

10.15.3 Det interna bokslutet

Vi börjar med att kopiera rad- och kolumnrubriker från det externa bokslutet och lägga in det några rader längre ned. Kolumnerna skall ligga på samma ställe som i det externa bokslutet, dvs. Arbetsförmedlingens intäkter skall ligga i kolumn B. Raden med Arbetsförmedlingen hamnar i vårt exempel på rad 20. Vi skriver ”=B7” i cellen B20 och kopierar sedan

detta ned till och med B26. Vi skriver "=C5" i cellen C16 och kopierar detta till P19. Man får justera namnen i kolumnrubrikerna om man vill ha dem över två kolumner. Det görs enkelt genom att man skriver in (eller länkar in) namnet i rätt cell. Markerar denna och nästa cell. Klickar knappen till höger om högerjustering raden med knappar för formatering. Då blir den två celler bred och texten centreras.

I kolumnerna för Återtågets intäkter och kostnader skall vi nu kopiera in de värden vi aktörsfördelade på arket *Verksamheten*. Eftersom vi var kloka nog att ta med alla externa aktörer i den ordning de dyker upp i det externa bokslutet så går det snabbt att plocka in de interna kostnaderna och intäkterna.

17	Interna kostnader och intäkter	Arbetsförmedling		Försäkringskassan		Kommunen		Landstinget		Rättsväsendet		Övriga		Återtåget	
18		Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad
19			200 000											200 000	
20	Arbetsförmedling														
21	Försäkringskassan														0
22	Kommunen					625 300									625 000
23	Landstinget														0
24	Rättsväsendet									500 000					500 000
25	Övriga														0
26	Återtåget													525 000	1 827 000

De interna intäkterna och kostnaderna för Återtåget hämtar vi enkelt in med:

Återtåget		
	Intäkt	Kostnad
Arbetsförmedling	=Verksamheten!D5	
Försäkringskassan	=Verksamheten!D6	
Kommunen	=Verksamheten!D7	
Landstinget	=Verksamheten!D8	
Rättsväsendet	=Verksamheten!D9	
Övriga	=Verksamheten!D10	
Återtåget	=Verksamheten!D11	=Verksamheten!D18

De övriga beloppen i tabellen för det interna bokslutet är helt enkelt motförningarna av de externa aktörernas kostnader för det som Återtåget ser som intäkter från dessa. De 200.000 kr som Återtåget har i intäkt från Arbetsförmedlingen förs som en kostnad på Arbetsförmedlingen.

Nu har vi byggstenarna till det Socioekonomiska bokslutet för Återtåget. Allt vi behöver göra nu är att summera det externa och det interna bokslutet.

10.15.4 Det Socioekonomiska bokslutet

Vi börjar med att skapa en ny tabell som skall ha samma rad- och kolumnrubriker som de föregående. Kolumnerna för aktörerna skall ligga på samma ställe, dvs. Arbetsförmedlingens intäkter skall ligga i kolumn B. Arbetsförmedlingen hamnar nu på rad 32 i vårt exempel.

Det Socioekonomiska bokslutet skapas nu enkelt genom att vi summerar de två tidigare cell för cell. I den nyskapade tabellen ställer vi oss i cell C32 och skriver "= C7+C20" och trycker Retur. Denna formel kopieras sedan över till alla celler från kolumn C rad 32 till kolumn P rad 38.

Socioekonomiskt Bokslut														
	Arbetsförmedling		Försäkringskassan		Kommunen		Landstinget		Rättsväsendet		Övriga		Totalt	
	intäkter	kostnader	intäkter	kostnader	intäkter	kostnader	intäkter	kostnader	intäkter	kostnader	intäkter	kostnader		
32														
33	Arbetsförmedling	620 200	1746 777										620 200	1746 777
34	Försäkringskassan			881 777	34 682								881 777	34 682
35	Kommunen					2 637 967	1812 000						2 637 967	1812 000
36	Landstinget							327 367	166 717				327 367	166 717
37	Rättsväsendet								1 237 833	207 206			1 237 833	207 206
38	Övriga									1 050 200			1 050 200	
39	Summa	620 200	1746 777	881 777	34 682	2 637 967	1812 000	327 367	166 717	1 237 833	207 206	1 050 200	6 094 344	5 994 181
40	Vinst		-1126 577		146 671		115 007		269 530		530 632		1 050 200	2 440 722
41	Vinst per individ		-46 339		7 331		46 283		33 936		24 932		42 936	1 851

Summeringsraden längs ned, dvs. C39 till R39, görs genom att vi ställer oss i C39. Trycker "Alt-Shift=-" och markera arean C32 till C38, om inte Excel gör det själv, och trycker Retur. Denna cell kopieras sedan över hela raden 39, från cell D39 till cell R39.

Summeringskolumnerna längst ut till höger skall summera intäkter respektive kostnader längs raderna. Om vi vill göra summeringen över intäkter så ställer vi oss i cell Q32 och håller ned "Alt-Shift=-". Välj enbart de kolumner som visar intäkter. För att göra detta markerar vi först cellen C32. Sedan håller vi ned Ctrl-tangenten och klickar på E32, G32, I32, K32, M32, O32. Därefter släpper vi upp Ctrl-tangenten och trycker Retur. Då skapas en formel i cell Q32 som lyder "=SUMMA(C32,E32,G32,I32,K32,M32,O32)". Denna kan vi nu kopiera och klistra in i cell R32. Excel förskjuter automatiskt adresserna ett steg till höger. Vi får en formel i R32 som heter: "=SUMMA(D32,F32,H32,J32,L32,N32,P32)".

Vinsten och vinsten per individ för varje aktör får vi genom att i kostnadskolumnen på rad 40 respektive 41 skriva in:

	Vinst	Vinst/individ
Arbetsförmedling	=C39-D39	D40/Boks Mellan!\$A9
Försäkringskassan	=E39-F39	F40/Boks Mellan!\$A9
Kommunen	=G39-H39	H40/Boks Mellan!\$A9
Landstinget	=I39-J39	J40/Boks Mellan!\$A9
Rättsväsendet	=K39-L39	L40/Boks Mellan!\$A9
Övriga	=M39-N39	N40/Boks Mellan!\$A9
Återtåget	=O39-P39	P40/Boks Mellan!\$A9
Totalt	=Q39-R39	R40/Boks Mellan!\$A9

Vinsten per person innebär att vi delar vinsten med summa personer i verksamheten som vi skrivit in på arket *BokslMellan* för att kunna räkna fram de externa intäkterna och kostnaderna för hela verksamheten utifrån Pivottabellernas individvärden.

Tänk på att de totala kostnaderna innehåller dubbelräknade kostnader för verksamheten om externa aktörer bidrar till intäkterna. Vinsten per aktör och den totala vinsten blir rätt eftersom intäkterna tar ut de dubbelräknade kostnaderna.

Nu har vi vårt Socioekonomiska bokslut i rå version. Nu återstår några avslutande justeringar så att det passar bättre för presentationer.

10.16 Presentationsbokslutet

Upplägget med kostnader och intäkter i kolumnerna passar bra när vi ställer samman bokslutet. Det fungerar mindre bra när det slutliga bokslutet skall kopieras in i en rapport. Det blir helt enkelt för brett vilket innebär att man måste förminska tecknen så mycket att det blir oläsligt. Genom att vända hela tabellen på högkant så minskar vi antalet kolumner vilket är bra ur layoutsynpunkt. Vi kan samtidigt passa på att skapa en komprimerad version som går riktigt bra att läsa.

Låt oss lägga in dessa nya versioner under de tidigare på arket *bokslut*.

Vi vänder på det Socioekonomiska bokslutet så att det ser ut på följande sätt:

			Arbetsförmedling	Försäkringskassan	Kommunen	Landstinget	Rättsväsendet	Övriga	Återtaget	Summa	Vinst	Vinst per individ
74												
75												
76	Arbetsförmedling	Intäkt	620 000	0	0	0	0	0	0	620 000		
77		Kostnad	1746 777	0	0	0	0	0	0	1746 777	-1126 777	-56 339
78	Försäkringskassan	Intäkt	0	181 277	0	0	0	0	0	181 277		
79		Kostnad	0	34 667	0	0	0	0	0	34 667	146 611	7 331
80	Kommunen	Intäkt	0	0	2 637 667	0	0	0	0	2 637 667		
81		Kostnad	0	0	1 512 000	0	0	0	0	1 512 000	1125 667	56 283
82	Landstinget	Intäkt	0	0	0	827 367	0	0	0	827 367		
83		Kostnad	0	0	0	166 767	0	0	0	166 767	660 600	33 030
84	Rättsväsendet	Intäkt	0	0	0	0	1 237 833	0	0	1 237 833		
85		Kostnad	0	0	0	0	707 200	0	0	707 200	530 633	26 532
86	Övriga	Intäkt	0	0	0	0	0	1 050 000	0	1 050 000		
87		Kostnad	0	0	0	0	0	0	0	0	1 050 000	52 500
88	Återtaget	Intäkt	200 000	0	625 000	0	500 000	0	525 000	1 850 000		
89		Kostnad	0	0	0	0	0	0	1 827 000	1 827 000	23 000	1 150
90	Totalt	Intäkt								8 404 144		
91		Kostnad								5 994 411	2 409 733	120 487
92												

Om du vill ha automatisk uppdatering av detta bokslut så får du skriva in följande formler:

74												
75			=B32	=B33	=B34	=B35	=B36	=B37	=B38	=B39	=B40	=B41
76	=C30	=C31	=C32	=C33	=C34	=C35	=C36	=C37	=C38	=C39		
77		=D31	=D32	=D33	=D34	=D35	=D36	=D37	=D38	=D39	=K76-K77	=L76/EckslMellan\$A9
78	=E30	=E31	=E32	=E33	=E34	=E35	=E36	=E37	=E38	=E39		
79		=F31	=F32	=F33	=F34	=F35	=F36	=F37	=F38	=F39	=K78-K79	=L78/EckslMellan\$A9
80	=G30	=G31	=G32	=G33	=G34	=G35	=G36	=G37	=G38	=G39		
81		=H31	=H32	=H33	=H34	=H35	=H36	=H37	=H38	=H39	=K80-K81	=L80/EckslMellan\$A9
82	=I30	=I31	=I32	=I33	=I34	=I35	=I36	=I37	=I38	=I39		
83		=J31	=J32	=J33	=J34	=J35	=J36	=J37	=J38	=J39	=K82-K83	=L82/EckslMellan\$A9
84	=K30	=K31	=K32	=K33	=K34	=K35	=K36	=K37	=K38	=K39		
85		=L31	=L32	=L33	=L34	=L35	=L36	=L37	=L38	=L39	=K84-K85	=L84/EckslMellan\$A9
86	=M30	=M31	=M32	=M33	=M34	=M35	=M36	=M37	=M38	=M39		
87		=N31	=N32	=N33	=N34	=N35	=N36	=N37	=N38	=N39	=K86-K87	=L86/EckslMellan\$A9
88	=O30	=O31	=O32	=O33	=O34	=O35	=O36	=O37	=O38	=O39		
89		=P31	=P32	=P33	=P34	=P35	=P36	=P37	=P38	=P39	=K88-K89	=L88/EckslMellan\$A9
90	=Q30	=Q31								=Q39		
91		=R31								=R39	=K90-K91	=L90/EckslMellan\$A9

eller göra en makrofunktion som snurrar igenom det första bokslutet och gör ett spegelvänt. Här är ett exempel på en sådan. Välj Verktyg->Makro och spela in en egen ny makro. Öppnar sedan den för redigering och skriv in nedanstående efter den inspelade. Därefter kan den köras om man väljer *TranspBoksl* från menyn med makros. Man kan även lägga in en knapp som dra igång denna makrofunktion.

```

Sub TranspBoksl()
Dim BokIn As Variant
Dim BokUt() As Double
Dim InCol, InRow As Integer
BokIn = Worksheets("bokslut").Range("C32:R41").Value

InRow = UBound(BokIn, 1)
InCol = UBound(BokIn, 2)

ReDim BokUt(1 To InCol, 1 To InRow)

  For i = 1 To InRow
    For j = 1 To InCol
      BokUt(j, i) = 0
      BokUt(j, i) = BokIn(i, j)
    Next
  Next

Worksheets("bokslut").Range("D76:M91").Value = BokUt
End Sub

```

Problemet med makrofunktioner är att arbetsboken kan uppfattas som en säkerhetsrisk på vissa håll. Man måste tillåta att makron laddas när man öppnar Excel-filen.

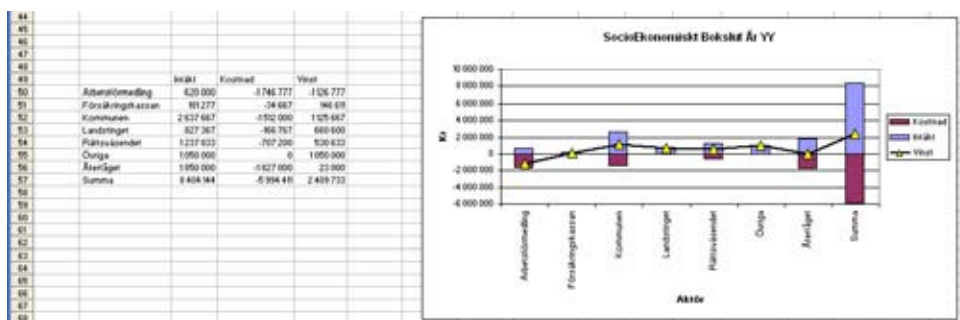
Även om det vända bokslutet är mer lättläst än vårt ursprungliga så kräver det bra syn. Vi gör därför även en mer komprimerad version av det utskriftsvänligare bokslutet. Här visas enbart summerade intäkter, kostnader och vinster per aktörerna. Det ser ut så här:

97					
98			Summa	Vinst	Vinst per individ
99	Arbetsförmedling	Intäkt	620 000	-1 126 777	-56 339
100		Kostnad	1 746 777		
101	Försäkringskassan	Intäkt	181 277	146 611	7 331
102		Kostnad	34 667		
103	Kommunen	Intäkt	2 637 667	1 125 667	56 283
104		Kostnad	1 512 000		
105	Landstinget	Intäkt	827 367	660 600	33 030
106		Kostnad	166 767		
107	Rättsväsendet	Intäkt	1 237 833	530 633	26 532
108		Kostnad	707 200		
109	Övriga	Intäkt	1 050 000	1 050 000	52 500
110		Kostnad	0		
111	Återtåget	Intäkt	1 850 000	23 000	1 150
112		Kostnad	1 827 000		
113	Totalt	Intäkt	8 404 144	2 409 733	120 487
114		Kostnad	5 994 411		
115					

Och byggs upp av följande formler:

97				=B39	=B40	=B41
98				=B39	=B40	=B41
99	=C30	=C31	=K76			
100		=D31	=K77	=K76-K77	=L76/Boks1Mellan!\$A9	
101	=E30	=E31	=K78			
102		=F31	=K79	=K78-K79	=L78/Boks1Mellan!\$A9	
103	=G30	=G31	=K80			
104		=H31	=K81	=K80-K81	=L80/Boks1Mellan!\$A9	
105	=I30	=I31	=K82			
106		=J31	=K83	=K82-K83	=L82/Boks1Mellan!\$A9	
107	=K30	=K31	=K84			
108		=L31	=K85	=K84-K85	=L84/Boks1Mellan!\$A9	
109	=M30	=M31	=K86			
110		=N31	=K87	=K86-K87	=L86/Boks1Mellan!\$A9	
111	=O30	=O31	=K88			
112		=P31	=K89	=K88-K89	=L88/Boks1Mellan!\$A9	
113	=Q30	=Q31	=K90			
114		=R31	=K91	=K90-K91	=L90/Boks1Mellan!\$A9	

Innan vi lämnar presentationen av resultaträkningen skall vi ta ett steg till. Vi skall göra en diagrammatiskt presentation av kostnader, intäkter och vinst per aktör. Det ser ut som nedan och ligger även detta på arket *bokslut*.

Formlerna för att få fram tabellen till vänster om diagrammet är:

48					
49			Intäkt	Kostnad	Vinst
50		=B32	=C39	=D39*-1	=C50+D50
51		=B33	=E39	=F39*-1	=C51+D51
52		=B34	=G39	=H39*-1	=C52+D52
53		=B35	=I39	=J39*-1	=C53+D53
54		=B36	=K39	=L39*-1	=C54+D54
55		=B37	=M39	=N39*-1	=C55+D55
56		=B38	=O39	=P39*-1	=C56+D56
57		=B39	=Q39	=R39*-1	=C57+D57
58					

Vi gör om alla kostnader till negativa tal genom att multiplicera dem med -1. Det gör att de ligger under 0 i diagrammet. Detta diagram gör vi på samma sätt som vi tidigare gjorde för reala och finansiella kostnader. Vi märker upp tabellen med värden (B49-E57) och gör ett staplat stapeldiagram. Skillnaden här är att vi har tre serier: intäkt, kostnad och vinst per aktör. Alla kommer upp som delar av stapeldiagrammet till att börja med. Nu får vi markera ytan som hör till serien *Vinst* i diagrammet. Högerklicka och välj diagramtyp *Linje* i stället. Om du sedan högerklickar på denna linje så kan du ändra på egenskaperna och sätta färger och utseende på markeringarna som i vårt exempel ser ut som gula varningstrianglar.

10.17 Nyckeltal

Nyckeltal kan man konstruera på olika sätt. Vi lägger gärna in ett antal kalkylmodellen. På så sätt avspeglar nyckeltalen alltid den senaste versionen av bokslutet. Det är inte komplicerat utan handlar som vanligt om att länka in befintliga värden i en ny tabell.

Så här kan några nyckeltal kring verksamheten se ut. Vi låter dem ligga på arket *Verksamheten* där vi har Återtågets interna bokslut. Man skulle givetvis kunna samla nyckeltalstabeller på ett särskilt ark. Det ger bättre överblick men det innebär också längre formler och fler möjligheter att ställa till det.

34				
35		Täljare	Nämnare	Nyckeltal
36	kostnad per årsplats	1 702 000	20	85 100
37	kostnad per årsplats för externa	1 200 000	20	60 000
38	kostnad per dygn	1 702 000	365	4 663
39	intäkt per dygn	1 725 000	365	4 726
40	Vinst per dygn	23 000	365	63
41	Vinst per deltagare	23 000	20	1 150
42	Vinst per satsad offentlig krona	23 000	1 200 000	2%
43				

Denna tabell görs med följande formler på arket *Verksamheten*:

29				
30			antal	=Boks!Mellan!\$A9
31			dagar	365
32				
33				
34				
35		Täljare	Nämnare	Nyckeltal
36	kostnad per årsplats	=B18	=D30	=B36/C36
37	kostnad per årsplats för externa	=SUMMA(B5:B9)	=D30	=B37/C37
38	kostnad per dygn	=B18	=D31	=B38/C38
39	intäkt per dygn	=B12	=D31	=B39/C39
40	Vinst per dygn	=B20	=D31	=B40/C40
41	Vinst per deltagare	=B20	=D30	=B41/C41
42	Vinst per satsad offentlig krona	=B20	=SUMMA(B5:B9)	=B42/C42
43				

Vi kan även blanda referenser till det interna och det kompletta bokslutet i en annan uppsättning nyckeltal. Även denna lägger vi på arket *Verksamheten*, även om vissa värden hämtas från arket *bokslut*. Det ser ut så här.

78					
79		Täljare	Nämnare	Nyckeltal	
80	<i>Direkt kostnad per årsplats per aktör</i>				
81	-> kommun	500 000	20	25 000	
82	-> rättsväsendet	500 000	20	25 000	
83	-> arbetsförmedlingen	200 000	20	10 000	
84	<i>Total kostnad per årsplats per aktör</i>				
85	-> kommun	1 512 000	20	75 600	
86	-> rättsväsendet	707 200	20	35 360	
87	-> arbetsförmedlingen	1 746 777	20	87 339	
88	<i>Direkt finansieringsgrad</i>				
89	-> kommun	500 000	1 512 000	33%	
90	-> rättsväsendet	500 000	707 200	71%	
91	-> arbetsförmedlingen	200 000	1 746 777	11%	
92	<i>Vinst på total insats</i>				
93	-> kommun	1 125 667	1 512 000	74%	
94	-> rättsväsendet	530 633	707 200	75%	
95	-> arbetsförmedlingen	-1 126 777	1 746 777	-65%	
96	<i>Vinst på direkt insats</i>				
97	-> kommun	1 125 667	500 000	225%	
98	-> rättsväsendet	530 633	500 000	106%	
99	-> arbetsförmedlingen	-1 126 777	200 000	-563%	
100	<i>Intäkt vs direkt kostnad - break even</i>				<i> dagar</i>
101	-> kommun	500 000	2 637 667	19%	69
102	-> rättsväsendet	500 000	1 237 833	40%	147
103	-> arbetsförmedlingen	200 000	620 000	32%	118
104					

och är uppbyggt av följande formler:

79		Täljare	Nämnare	Nyckeltal	
80	Direkt kostnad per årsplats per aktör				
81	-> kommun	=B7	=D30	=B81/C81	
82	-> rättsväsendet	=B9	=D30	=B82/C82	
83	-> arbetsförmedlingen	=B5	=D30	=B83/C83	
84	Total kostnad per årsplats per aktör				
85	-> kommun	=Bokslut!H39	=D30	=B85/C85	
86	-> rättsväsendet	=Bokslut!L39	=D30	=B86/C86	
87	-> arbetsförmedlingen	=Bokslut!D39	=D30	=B87/C87	
88	Direkt finansieringsgrad				
89	-> kommun	=B7	=Bokslut!H39	=B89/C89	
90	-> rättsväsendet	=B9	=Bokslut!L39	=B90/C90	
91	-> arbetsförmedlingen	=B5	=Bokslut!D39	=B91/C91	
92	Vinst på total insats				
93	-> kommun	=Bokslut!H40	=Bokslut!H39	=B93/C93	
94	-> rättsväsendet	=Bokslut!L40	=Bokslut!L39	=B94/C94	
95	-> arbetsförmedlingen	=Bokslut!D40	=Bokslut!D39	=B95/C95	
96	Vinst på direkt insats				
97	-> kommun	=Bokslut!H40	=B7	=B97/C97	
98	-> rättsväsendet	=Bokslut!L40	=B9	=B98/C98	
99	-> arbetsförmedlingen	=Bokslut!D40	=B5	=B99/C99	
100	Intäkt vs direkt kostnad - break even				dagar
101	-> kommun	=B7	=Bokslut!G39	=B101/C101	=D101*D31
102	-> rättsväsendet	=B9	=Bokslut!K39	=B102/C102	=D102*D31
103	-> arbetsförmedlingen	=B5	=Bokslut!C39	=B103/C103	=D103*D31

Detta är enbart ett smakprov på nyckeltal. Se till att bygga upp dem med formler på detta sätt. Då blir bokslutsarbetet betydligt enklare när tabellerna väl är definierade. Då vet du att nyckeltalstabellerna alltid bygger på de mest aktuella värdena i boksluten.

10.18 Analys över tiden.....

Det Socioekonomiska bokslutet brukar även innehålla en investeringsanalys där vi ser resultatet av om vi antar att årliga kostnader, intäkter eller vinster ligger kvar på samma nivå in i framtiden. Poängen med detta är givetvis att få en känsla för storleksordningen på de framtida resurser som dagens beslut kring Återtåget kan påverka.

När vi sträcker ut analysen över tiden så måste vi diskontera och ackumulera. Det är förhållandevis enkelt att göra i Excel. Man kan använda inbyggda funktioner även för detta, men vi väljer att bygga upp kalkylen på egen hand eftersom detta ger en tydligare bild av vad vi gör.

Vi skapar ett nytt ark för detta som vi kallar för *Investering*.

Överst på detta ark lägger vi in de omräkningsvärden vi använder för att dividera eller multiplicera de årliga beloppen. Vi har två versioner, där den ena kallas avkastning och den andra diskontering. Avkastningsserien visar hur mycket en krona investerad i dag är värd om 1, 2, 3, 4 etc. år med räntan 2% Efter ett år är den värd 1 krona och 2 öre – eller 1,02 Kr som det står i cell D4. Räntan i kalkylen skriver vi in i cell A2 som 1+räntan – här 1,02. Vi lägger upp en kalkyl som spänner över 20 år, det innebär att serien på rad 3 går från 0 till 19.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
1														
2	1.02													
3		År	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
4		Avkastning	1	1.02	1.0404	1.061208	1.08243216	1.104081	1.126162	1.148686	1.171659	1.195093	1.218994	1.243
5														
6		Diskontering	1	0.9803922	0.96116878	0.942322	0.923845426	0.905731	0.887971	0.87056	0.85349	0.836756	0.820348	0.804

Formeln vi använder för att få fram avkastningsserien ser vi nedan. Det är en av de inbyggda funktionerna i Excel som heter ”Upphöjt till” eller POWER om man har den engelska versionen. Man hittar dessa funktioner under menyn Infoga->Funktion. Observera att bilderna visar engelska kommatecken – dvs. punkter. Byt dessa mot komma-tecken om du vill skriva in formlerna själv.

Om vi skriver in följande formel i C4 så säger den att vi ha värdet av $(1.02)^0$ vilket blir 1. Första årets värde är dagens värde, dvs. det skall inte vägas om – det är därför vi låter åren gå från 0 till 19 istället för 1-20. Med 1 som första år hade formeln blivit $(1.02)^1$ och vikten 1.02 istället för 1. Dollartecknet (\$) framför A i formeln nedan innebär att vi håller kolumnen konstant när vi nu kopierar formeln längs rad 4, ända bort till V4. Värdet i cellen D4 visar $(1.02)^1$ vilket är 1.02 och i cellen E4 visas värdet av $(1.02)^2$ vilket är 1.0404, osv.

UPPHÖJT.TILL				
	A	B	C	D
1				
2	1.02			
3			0	1
4			=UPPHÖJT.TILL(\$A2,C3)	

Cellerna i raden som heter Diskontering är helt enkelt 1/värdet i rad 4, dvs. värdet i cell E6 är $1/1.0404$ vilket blir 0.96116878. Detta visar hur mycket värd en krona som vi får om 3 år är värd idag – drygt 96 öre.

Nu skall vi hämta in de värden som vi skall diskontera och ackumulera. Det gör vi från den tabell vi skapade för att kunna göra ett diagram på arket *bokslutet*. Vi kommer enbart att använda intäkterna som ligger i cellerna C50 till C56 på arket *bokslut*. Vi länkar in dessa värden till arket Investering i cell B12 till B17. Kopiera ner denna formel från B13 till B18. Nu är vi redo att diskontera. Det första årets värde skall vara som de ingående värdena, dvs. de intäkter som låg i bokslutet för de olika aktörerna. Det första året (= år 0) får vi, som vi redan konstaterat, ett diskonteringsvärde i formeln på rad 4 som är 1. Det innebär att för Arbetsförmedlingen som har en intäkt på 620.00 kr så blir första årets diskonterade värde $620.000/(1.02)^0$, vilket är detsamma som $620.000/1$, dvs. 620.000 kr.

I formeln nedan uttrycks samma sak som $\$B12/C\4 . Här använder vi $\$$ -tecknen för att låsa kolumnen för de årliga intäkterna, dvs. kolumn B, och raden för diskonteringsfaktorn som är rad 4.

	A	B	C
1			
2	1.02		
3		År	0
4		Avkastning	1
5			
6		Diskontering	1 0
7			
8	Produktionsvärde	250000	20
9			
10	Per år		
11			
12	Arbetsförmedling	620 000	= $\$B12/C\4
13	Försäkringskassan	181 277	181277.3 1

Vi kan nu kopiera denna formel nedåt och bortåt, dvs. hela området C12 till V19. I B20 lägger vi in produktionsvärdet för de 20 deltagarna. Vi antar att var och en producerar ett värde av 250.000 kr per år vilket gör ett årligt produktionsvärde på 5 Mkr. Detta diskonteras på samma sätt som de externa intäkterna.

9						
10	Per år					
11						
12	Arbetsförmedling	620 000	620000	607843.14	595924.644	5842
13	Försäkringskassan	181 277	181277.3	177722.88	174238.114	1708
14	Kommunen	2 637 667	2637667	2585947.7	2535242.86	248E
15	Landstinget	827 367	827366.7	811143.79	795239.011	7796
16	Rättsväsendet	1 237 833	1237833	1213562.1	1189766.76	116E
17	Övriga	1 050 000	1050000	1029411.8	1009227.22	9894
18	Återtåget	1 850 000	1850000	1813725.5	1778162.25	174E
19	Summa	8 404 144	8404144	8239356.9	8077800.85	791E
20	Produktionsvärde	5000000	5000000	4901960.8	4805843.91	4711
21	Ackumulerat					
22						
23	Arbetsförmedling	620000	= $C23+D12$	1823767.78	240E	
24	Försäkringskassan	181277.3	359000.21	533238.323	704	
25	Kommunen	2637667	5273514.4	7759957.22	10244	

Vi gör en ny tabell där kolumnen C är en kopia av Kolumnen C i tabell ovanför, dvs. i Cell C23 står det " $=C12$ ". Kopiera ner detta till C31 och gör detsamma med radetiketterna. Nu skall vi ackumulera, dvs. summera upp de årliga värdena. Vi vill helt enkelt att värdet år 2 skall visa värdet för år 1 plus värdet för år 2. Det gör vi med hjälp av formeln ovan som vi skriver in i cell D23.

Vi kopierar denna formel till hela området mellan D23 och V31. Nu tar vi ett sista steg och länkar ner rad 30 och 31 till en ny tabell där vi skriver

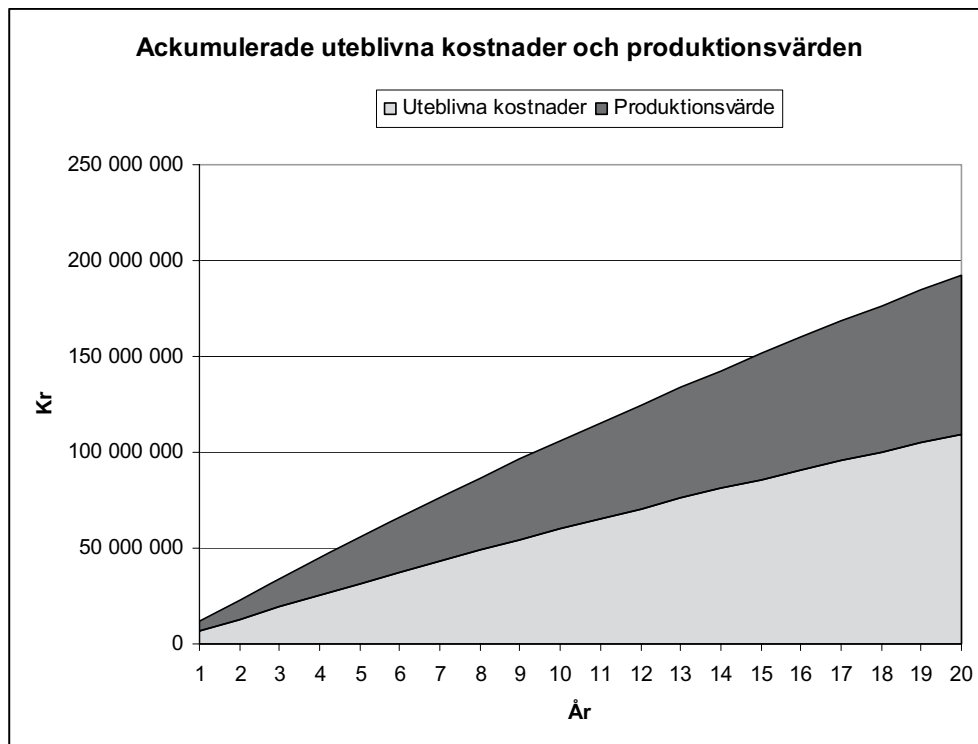
”Uteblivna kostnader” (eller externa intäkter) och ”Produktionsvärde” i cellerna B36 och B37. Vi lägger in en ny serie som skall beskriva åren, som nu börjar med 1 för att inte förvirra i onödan. Det ser ut som följer:

24						
25	Försäkringskassan	181277.3	359000.21	533238.323	704060	
26	Kommunen	2637667	5223614.4	7758857.23	10244389	
27	Landstinget	827366.7	1638510.5	2433749.47	3213396	
28	Rättsväsendet	1237833	2451395.4	3641162.18	4807600	
29	Övriga	1050000	2079411.8	3088638.99	4078077	
30	Återtåget	1850000	3663725.5	5441887.74	7185184	
31	Summa	6554144	12979775	19279414	25455530	
32	Produktionsvärde	5000000	9901960.8	14707804.7	19419416	
33						
34						
35			1	2	3	4
36	Uteblivna kostnader	6554144	12979775	19279414	25455530	
37	Produktionsvärde	5000000	9901960.8	14707804.7	19419416	
38						
39						
40						

Den tabell vi nu skapar mellan B35 och V37 märker vi upp och trycker Infoga->Diagram. Då får vi välja vilken typ av diagram vi vill göra. Vi väljer nu den staplade Ytan och trycker *Nästa*.

Efter en del justerande av ytor, skuggning och axlar får vi då ett diagram som ser ut som nedan. Det visar att uteblivna kostnader samt maximalt produktionsvärde för de 20 i Återtåget, genererar intäkter på närmare 200 Mkr över 20 år. Det är detta vi fattar beslut om idag.

I princip har vi nu skapat en bokslutsmodell som, i stort sett, på egen hand kan räkna fram ett nytt bokslut om någon del i kalkylen ändras. Den enda insatsen är egentligen att uppdatera data i Pivottabellerna på arket Aktörer Kedjor. Detta är brygga mellan BasData/ karriärer och bokslutet. I det följande, och sista, avsnittet skall vi se hur enkelt det är att uppdatera vårt bokslut för ett nytt års verksamhet.

10.19 Om man vill göra om kalkylen – vad behöver ändras?

Om vi nu vill göra ett Socioekonomiskt bokslut för Återtåget för nästa räkenskapsår – vad behöver vi då? Låt oss göra ett enkelt exempel.

Det första vi gör är att spara om Excel-filen med det första bokslutet under ett nytt namn – t.ex ”ÅtertågetSocEk_2008.xls” eller något liknande. Sedan skall vi föra det som har förändrats under året. Detta handlar framför allt om en eller flera av följande förändringar:

1. Sammansättningen på gruppen i verksamheten
2. Interna bokslutet har ändrats på intäkts eller kostnadssidan.
3. Priser har förändrats.

Låt oss anta att vi har förändringar från föregående år i de två första punkterna.

- Gruppen sammansättning har förändrats – man har enbart kvinnor. Det har nu varit 10 yngre och 10 äldre kvinnor i verksamheten.
- Arbetsförmedlingen drar sig ur de direkta åtagandena
- Intäkterna från bygg- och transporttjänster minskar med 150.000 kr medan service ökar med 250.000 kr, en nettoökning med 100.000 kr

Hur hanterar vi detta i kalkylen? Låt oss ta en sak i taget.

Gruppens sammansättning förde vi, i kalkylen, in på arket *BokslMellan* där kostnaderna per individ multiplicerades upp till att omfatta hela verksamheten. Vi ändrar sammansättningen i cellerna % till A8. Vi ser nu att Arbetsförmedlingens tidigare uteblivna kostnader nu försvinner med de unga männen och att de 111.944 kr för de två äldre kvinnorna hos Försäkringskassan nu blivit till 559.720 kr för de 10.

	A	B	C	D	E
1					
2					
3	Innan				
4			Arbetsförmedling	Försäkringska	Kommunen
5	0 Man Ung		0	0	0
6	0 Man Äldre		0	0	0
7	10 Kvinna Ung		0	0	900000
8	10 Kvinna Äld		0	559720	2080000
9	20 Summa		0	559720	2980000

Förändringarna i verksamhetens intäkter gör vi på arket *Verksamheten*. Det ser ut på följande sätt. Arbetsförmedlingen har nu inga direkta kostnader för Återtåget. Verksamhetens egna intäkter har ökat med 100.000 kr till 625.000 kr och vinsten har gått ned med 100.000 kr vilket är skillnaden mellan vad Arbetsförmedlingen tidigare bidrog med (200.000 kr) och de ökade intäkterna på 100.000 kr.

	A	B	C	D
1				
2				
3				
4	<i>Intäkter</i>	<i>Öppet</i>	<i>Dolt</i>	<i>Summa</i>
5	Arbetsförmedling	0		0
6	Försäkringskassan	0	0	0
7	Kommunen	500 000	125 000	625 000
8	Landstinget	0	0	0
9	Rättsväsendet	500 000		500 000
10	Övriga	0	0	0
11	Marknad	625 000		625 000
12	<i>Summa intäkter</i>	<i>1 625 000</i>	<i>125 000</i>	<i>1 750 000</i>
13				
14	<i>Kostnader</i>	<i>Öppet</i>	<i>Dolt</i>	<i>Summa</i>
15	Löner	1 377 000		1 377 000
16	Lokaler	250 000	100 000	350 000
17	Övrigt	75 000	25 000	100 000
18	<i>Summa kostnader</i>	<i>1 702 000</i>	<i>125 000</i>	<i>1 827 000</i>
19				
20	<i>Vinst</i>	<i>-77 000</i>		<i>-77 000</i>

Eftersom vi inte ändrar något i *BasData* eller de individuella scenarierna så behöver vi inte uppdatera Pivottabellerna på arket *Aktörer Kedjor*. Vi kan gå direkt till bokslutet och se vad som hänt.

Det interna bokslutet ser nu ut så här:

17	Interna kostnader och intäkter													
18	Arbetsförmedling		Försäkringskassan		Kommunen		Landstinget		Rättsväsendet		Övriga		Återtaget	
19	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad
20	Arbetsförmedling													0
21	Försäkringskassan													625000
22	Kommunen						625000							625000
23	Landstinget													
24	Rättsväsendet									500000				500000
25	Övriga													
26	Återtaget													625000
27														1027000

och det Socioekonomiska så här

28	Socioekonomiskt Bokslut														
29	Arbetsförmedling		Försäkringskassan		Kommunen		Landstinget		Rättsväsendet		Övriga		Återtaget		Totalt
30	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Intäkt	Kostnad	Kostnad
31	Arbetsförmedling	0	526 667	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	526 667
32	Försäkringskassan	0	0	659 720	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	659 720
33	Kommunen	0	0	0	2 989 000	940 000	0	0	0	0	0	0	625 000	0	3 554 000
34	Landstinget	0	0	0	0	0	1 248 333	501 000	0	0	0	0	0	0	1 749 333
35	Rättsväsendet	0	0	0	0	0	0	0	222 000	623 333	0	0	0	0	845 333
36	Övriga	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
37	Återtaget	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	625 000	1 567 000	1 567 000
38	Summa	0	526 667	659 720	2 989 000	1 441 000	1 248 333	501 000	222 000	623 333	0	0	1 750 000	1 567 000	3 317 000
39	Vinst per individ		-76 333	159 720	27 888	100 000	12 567	747 333	22 000	-431 222	0	0	1 750 000	-77 000	87 000

I tabellen nedan kan vi se enbart på skillnaderna mellan boksluten.

		Summa			Vinst		
		Då	Nu	Diff	Då	Nu	Diff
Arbetsförmedling	Intäkt	620 000	0	-620 000			
	Kostnad	1 746 777	526 667	-1 220 111	-1 126 777	-526 667	600 111
Försäkringskassan	Intäkt	181 277	559 720	378 443			
	Kostnad	34 667	0	-34 667	146 611	559 720	413 109
Kommunen	Intäkt	2 637 667	2 980 000	342 333			
	Kostnad	1 512 000	940 000	-572 000	1 125 667	2 040 000	914 333
Landstinget	Intäkt	827 367	1 248 333	420 967			
	Kostnad	166 767	501 000	334 233	660 600	747 333	86 733
Rättsväsendet	Intäkt	1 237 833	222 000	-1 015 833			
	Kostnad	707 200	623 333	-83 867	530 633	-401 333	-931 967
Övriga	Intäkt	1 050 000	0	-1 050 000			
	Kostnad	0	0	0	1 050 000	0	-1 050 000
Återtaget	Intäkt	1 850 000	1 750 000	-100 000			
	Kostnad	1 827 000	1 827 000	0	23 000	-77 000	-100 000
Totalt	Intäkt	8 404 144	6 760 053	-1 644 091			
	Kostnad	5 994 411	4 418 000	-1 576 411	2 409 733	2 342 053	-67 680

Arbetsförmedlingens förlust har halverats. Vinsterna i Rättsväsendet och bland Övriga har minskat med ca 2 Mkr. Detta beror på att det framför allt är männen som är aktuella hos dessa aktörer. Rättsväsendet går nu med 400.000 kr i förlust.

Vi skall inte fortsätta med att analysera skillnader i denna helt fiktiva kalkyl. Den viktiga poängen med denna uppdatering är att den tar högst fem minuter att göra. Första gången man gör ett Socioekonomiskt bokslut gör man en investering.

10.20 Några slutord

Den kalkylmodell vi i detta kapitel har skapat i Excel, är egentligen ett enkelt sätt att strukturera och förenkla arbete med ett Socioekonomiskt bokslut.

Det är en i högsta grad automatiserad kalkylmodell, vilket framgår av den obetydliga arbetsinsatsen för att uppdatera kalkylen med ett nytt år.

Man behöver inte göra kalkylen i Excel eller ens med dator, men det underlättar. Om det vi har gått igenom i detta kapitel känns alltför betungande – ta hjälp av någon som tycker att Excel är enkelt. Lägg inte ned för mycket jobb med att försöka bli kompis med Excel. Låt de som redan är det sköta om den delen och koncentrera de egna resurserna på att lägga upp och tolka bokslutet. Det är trots allt själva poängen med arbetet.

11 Några ord på vägen

Vi har nu gått igenom arbetet bakom och resultatet från ett Socioekonomiskt bokslut. Vi har gjort det på flera olika sätt. Det kan ha verkat komplicerat och omständligt, men är i grund och botten ett enkelt angreppssätt på frågor som annars blir onödigt komplicerade.

Om du efter denna genomgång vill fortsätta att arbeta med Socioekonomiska bokslut så tänkt på att:

- 1) Börja enkelt och bygg på komplexiteten där det behövs.
- 2) Ligg alltid i underkant med mängder och priser.
- 3) Se till att referensgrupperna är med på beskrivningar av målgrupp och verksamhet.
- 4) Hävda inte att kalkylen är exakt.
- 5) Räkna om och variera antaganden för att prova känslighet för enskilda poster.
- 6) Räkna fram reala och finansiella kostnader – även om de inte presenteras.
- 7) Förklara resultaten så att läsare och uppdragsgivare förstår det Socioekonomiska synsättet.

Lycka till!

Fyra räknesätt och ett bokslut

Sociala företag har visat sig kunna bidra till fler arbetstillfällen och en höjd livskvalitet för personer i grupper som har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. Nutek har under perioden 2004-07 bedrivit ett utvecklingsarbete inom Equal-projektet NTG Socialt företagande vidgar arbetsmarknaden för att tydliggöra det sociala företagandets förutsättningar och hur en tillväxt kan främjas.

Som en del av det arbetet har en metod för utvidgad samhälls-ekonomisk analys av verksamheterna utarbetats och prövats av två nationalekonomer, socioekonomiska bokslut. Resultaten av de genomförda boksluten har publicerats i rapporterna Ur samhällets perspektiv – En introduktion till Socioekonomiska bokslut, Info 121-2006 och Ur samhällets perspektiv – Sammanfattning av rapport om Socioekonomiska bokslut för Vägen ut! kooperativen och Basta Arbetskooperativ, Info 111-2006.

Såväl resultaten som visar på betydande ekonomiska vinster för samhället och metoden för att genomföra boksluten har rönt stort intresse. Genom denna rapport ”Fyra räknesätt och ett bokslut – handbok i Socioekonomiskt bokslut” vill vi bidra till att sprida ett verktyg som kan ge myndigheter nya beslutsunderlag och sociala företag och liknande verksamheter möjlighet att sätta siffror på sin verksamhet.

Nutek stärker näringslivet i hela Sverige genom att bidra till fler nya företag, fler växande företag och fler starka regioner.

Verket för näringslivsutveckling

08-681 91 00
www.nutek.se